

T A R T A L O M

▶	3	FINTA ÉVA	
		Boldogok, Célvonal, célkereszt, Hogy nincs halál	versek
▶	6	HARTAY CSABA	
		Hívja a kapaszkodást, Gyertek haza, Emlékszel a hintára	versek
▶	8	TURCZI ISTVÁN	
		Hagyjatok minket, Luciferhez (4. változat), Mondjátok meg Fortinbrasnak	versek
▶	10	KISS OTTÓ	
		Mihályom, Ülni a földön	versek
▶	14	TÓTH LÁSZLÓ	
		1989, avagy Egy év a hetvenötből. <i>Széljegyzetek, adalékok – Hrabalhoz</i>	napló
▶	20	MOLNÁR KRISZTINA RITA	
		Szökőkút, Halott lepkék, Oldalsó szárny	versek
▶	22	VÖRÖS ISTVÁN	
		Mit tehetek én?, Vedd kölcsön a világot	versek
▶	26	PINTÉR LAJOS	
		Versek egy régi füzetből: Graffiti (rajz egy tavaszi tűzfalon), Graffiti (színes nyári rajzolat)	versek
▶	28	GYÓREI ZSOLT	
		Amint költőhöz illő	vers
▶	30	BENEDEK SZABOLCS	
		Két vagy három kupica snapsz	regényrészlet
▶	37	NYERGES GÁBOR ÁDÁM	
		Az Álomügyi Hivatal nem nyilvános kartotékjaiból	vers
▶	40	JENEI GYULA	
		Láttelel	vers
▶	42	BOTH BALÁZS	
		Kínai selymkép, Marcus Aurelius, Három haiku, Ars poetica	versek
▶	44	BÖDECS LÁSZLÓ	
		Békejobb, A szív alatti kert	versek
▶	47	BENCSIK ORSOLYA	
		Az Édes Cseléd éléskamrája	novella
▶	49	TATÁR SÁNDOR	
		És akkor mi van?, A lényegről, Előzmény – következmény, De miért pátriárkaszakáll és busa szemöldök?	versek
▶	51	CSABAY-TÓTH BÁLINT	
		Nárciszos	vers
▶	52	SZILÁGYI ANDRÁS	
		Peregrináció, Iramost	versek
▶	54	FILIP-KÉGL ILDIKÓ:	
		Isten színe előtt, Keselyű, A kórus énekel	versek
▶	56	DÁVID PÉTER	
		Az alteregó	novella

PAPÍRHAJÓ

▶ 59	ECSÉDI ORSOLYA	Egészséges táplálkozás, Mekkora nagy, Borg	versek
▶ 64	SIMON RÉKA ZSUZSANNA	Tojások a hóban, És az üveggolyókkal mi lesz?	gyerek történetek
▶ 68	BERÉNYI KLÁRA	Életdarabkák – Varró Dániel: Akinek a jele gomba	kritika

MŰHELY

▶ 71	BENGI LÁSZLÓ	„Egy korszakot zárok le” – Az összegzés első kísérletei Kosztolányi Dezső pályáján	tanulmány
▶ 75	BÍRÓ-BALOGH TAMÁS	Kosztolányi Dezső szerencsége Szarvason	tanulmány
▶ 80	ARANY ZSUZSANNA	Szabadság és erő – Kosztolányi és Walt Whitman	tanulmány
▶ 84	LACZKÓ ESZTER	„Kosztolányit mikor vesszük?” – Néhány gondolat a Kosztolányi-életmű tanításáról	esszé

*

▶ 86	PRÁGAI ADRIENN	„Azért művészet, hogy gyönyörűséget szerezzen. Gondolatok a Benczúr, a fenséges című kiállítás mellé	megnyitóbeszéd
▶ 91	NAGY LÁSZLÓ BÁLINT	„Apu minden karácsonyra Munkácsy-festményt vett ajándékba...” A Latabár-gyűjtemény Munkácsy-remekei	tanulmánya
▶ 96	GYARMATI GABRIELLA	Ásító – à la Miklya Gábor	szoboravató beszéd

FIGYELŐ

▶ 99	KOLOZSI ORSOLYA	Párhuzamos igazságok – Závada Pál: Pernye és fű	kritika
▶ 102	KOPRIVA NIKOLETT	Lehet, hogy az enyém – Mátyus Melinda: Inkább az enyém	kritika
▶ 105	NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF	Sikeres mélyrepülés – Szálinger Balázs: Mintha repülnék	kritika
▶ 108	MAJOR LÁSZLÓ	„A többarcú Jókai” – Fried István: Jókai Mór életrajzai és más furcsaságok	kritika

Célnaval, célkereszt

ket célba ért, kőből visszerébed,
a távlatokban összeült ébber,
kontinentalis vélekedés mind a féljér,
mi aranykorú tűnt: vaslevegő vonó bádof.

Pikérségek lett a fájós évek.
Létezés az elverésztől álmod,
kísértet minden fájóalomban, a lelét
Wagneri görögletre sokat vészt.

Aranykorú lett megannyi emléke.
Blundenbe fogva sőt mihaszna vészt.
A legjavát már megfojadtak elvétel.

Mit idegen lett azzal és az, a fájó,
felleltelen, porra sokszor kellés.
Az Attraktor keszében: Fodgya - fájó.

Amikor

Boldogok

boldogok kik együtt öregszenek
vagy otthagyják az élet felboncolt tetemét a másinak
ott a sóvárgások hiányérzetek huzatos átjárók küszöbén
a két világ ütközési pontján
hogy feltámadjanak a másik eltűnt életéből
hogy megkeressék azt a régi petákat amit nem adtak volna az egészért
hogy belakhassák bútorozatlan jövőjét a hiány albérletének
hogy teremtsenek valamit az eltűnt időből és a szétesett tárgyak lelkek kontúrjaiból
az emlékekből
a tűzszünet lélegzetszünet szívverésszünet kopár tiltakozásában
hogy boldoguljanak egyedül
boldogok
azok szeretnének lenni
a másik árnyékával a falon

Célvonal, célkereszt

Ki célba ért, honából visszaréved,
a távlatokban összenőtt etápok.
kontúrталanná válnak mind a tények,
mi aranynak tűnt: vaslemez vagy bádóg.

Rikácsolássá lett a fényes ének.
Lázálommá az elvarázsolt álmok.
Kísértet minden fájdalom, a lélek
hiányain gyűjthetsz száraz virágot.

Aranykeretben áll megannyi emlék.
Blondenbe fogva sok mihaszna vágy.
A legjavát már megtagadta elméd.

Már idegen lett asztal és az ágy.
Hiteltelen, poros színészi kellék.
Az Attraktor kezében: trágya-tárgy.

Hogy nincs halál

Még volt idő elhinni azt, hogy nincs halál,
úgy mentél el idő előtt, kit visszavár
család, otthon, a páciensek garmada,
a haláltáncról úgy vélted, hogy Lambada.

Hrabal után nyitottál éjjel ablakot,
és átléped, ha szobatársad is halott,
már nem fogtak falak, terek, jelen, jövő,
a végtelenbe olvadt be a létidő.

Még most sem tudjuk, mit miért túrtunk veled,
vigyáztunk rád erőnk szerint, s ahogy lehet,
talán nem hitted, hogy ez itt mind egyszeri,
s ki távozik, pontot az i-re felteszi.

Még ott rezegsz fényben, homályban, és mozog
a megrendített tárgyakban az alkatod,
még enni kér a tányér, fazék, ostoba
játékot űz velünk múlásod otthona.

Közben a gyermekeink is nagyok,
felnőttek, pedig gyakran úgy tűnt, nem hagyod,
az ajtót zárod, vagy beállsz az út elé,
veled küzdünk ma is, bár nincs ki értené.

Néha te vagy az égből szálló angyal is,
a jótevőnk, a tiszta szív, a nem hamis,
a segítség, az elveszettségben ima,
s mindörökre ötvenkilenc év fintora.

Még volt idő elhinni azt, hogy nincs halál,
ha később tűnsz el, ez a hit meg nem talál,
hát ott rezegsz fényben, homályban, mint a füst,
és felragyogsz olykor, akár a holdezüst.

Hívja a kapaszkodást

Egyszer elviszlek sétálni.
Távoli nyárfások felé indulunk.
Oda, ahol mélyzöld folyó suttog.

Ez a levél pont akkora,
mint most a tenyered.
Az évszak neve Sohasem.

A kéreg hívja a kapaszkodást.
Az évgyűrű időszorító.
Egyszer vigyél el sétálni.

Végül hagyj a ligetben.
Felettem szárnycsattogás.
Csontjaim helyén tölgytörzs.

Gyertek haza

Mi mást akarhatnánk.
Mint ugyanezt a januárt.
Mindig tavaly halnak apáink.
Az elalvás örökké benneteket ébreszt.
Törött kagylóhéj zsebeitekben.
Még fenyegettek, ha veszekszünk.
Nem engedtetek el sokáig.
Mi örökre benneteket.
Így már ne is gyertek haza.
Mi mást akarhatnánk,
mint újra azokat az elvesztett játékokat.
Nem vigyáztunk rá.
Kiesett kerék.
Letörött útmutató.
A hiba volt az esély.
Most a hiányotok hiába.

És mi lettünk apák.
Markolók harapnak parti nyaralókba.
Egykori évszakok bátyái omlanak.
Apám voltál, fiad lettem.
Fiam lett, csontod eltemettem.
Puha porod, végső lélegzeted.
Vonásait magadénak képzelheted.
Ahogy nevet, te úgy sírsz ott valahol.
Lépni nem tud, de veled együtt kóborol.
Megtalálja az elveszett játékokat.
Miért nem szerettél annyira, mint
én most a gyerekeket.
Miért érzem így.
Rosszul érzed, ugyanígy szerettelek.

Emlékszel a hintára

Amikor délelőtt alszol a hintában.
Fél óra, egész élet. Mintha nem lennél.
A hinta ring, se itt, se ott. Sehol és mindenütt.
Sokszor álmodom azt, hogy nem is vagy.
Sokáig tartott a nélkülöd. Megszoktuk.
Születésátállítás kell, mihamarabb új óralap.
Csak a mutatókhoz ne nyúlj. Élesek.
Mevágják alakuló időérzéked.
És egy seb a múlton nehezen gyógyul.

Emelkedő mellkasodra helyezem tenyerem.
A dél előtt alszol, éhség ébreszt.
Óralap és tortalap, édes elalvás.
Tejszínhab-puha ébredés. De várj.
Egyszer majd ki kell lépned nélkülünk.
Elhagysz. Menj csak. Hátha megérkezel.
Emlékszel a hintára? És az éles mutatókra?
Már felálltál. Az ablakon túl sűrű varjúvonulás.
Örök laccímed: Ölelés utca kettő per egy.

Hagyjatok minket

Engedjete el minket
érezni akarjuk az időtlenség lehetőségét
tüzet rakni a démonainkkal
bebábozódni az éjszakába varrtan
édes zümmögésben átaludni a háborúkat
és visszaszületni a nincsbé
hagyjatok minket végre
engedjete el

Ne szorítsátok a kezemet
az árvaság parazsát látom szemetekben
minden szavatok konzerv és mohos szikla
nem tudom kik vagytok ismertek-e
de sose voltam messzebb tőletek
és sorsot se akarok cserélni
ne szorítsátok a kezemet
húzzatok a vérbe

Hagyjatok békén
én lenni sem akartam
hogy mint egy könnyet elmorzsoljon az idő
hogy ne legyen a halál a jövő refrénje
készületlen és mindenre készen
mintha a világ volna egyedül nem én
csak az érintetlen tárgyak nyelvén beszélni
nem tudni mi űz el mi marasztal
halljátok hagyjatok békén

És azt ajánlom
ne nyúljatok a versekhez se
ők a mi megmaradt hozzátartozóink
testvéreink a harcban a lélegzetért
legjobb krónikásai annak ami történt
és ami történni fog ezért hát azt ajánlom
el a kezekkel a versektől
de most

Luciferhez

4. változat

Látod, Harag és Homály sűrűsödik az éjszakában.
 Nincs nézésed, tegnapod, alászállásod.
 Ahhoz, ami lettél, mintha nem volna sok közöd.
 Hiába ültél az isteni trónhoz közel, vége,
 az angyalok karának dirigense nem vezényel tovább.
 Még nincs itt a hajnal; hiába rang, hiába hübrisz,
 már csak a hibáidban bízatsz, s közben
 árnyaid körül forogsz Anyád kezét keresve.
 Testvéred, a Hold is lassan útjának végére ér,
 ballisztika az egész, csak hogy tudd, mi vár rád.
 Villámként zuhansz a fény fehér szakadékába.
 Hunyt szemed előtt ezerszer lejátszódik minden,
 ami volt, vagy lehetett volna, miközben
 minden zuhanásban Ő repül feléd.

Mondjátok meg Fortinbrasnak

„Mit kell itt látni?”¹ A végét aligha,
 Hisz kezdetét is alig venni észre.
 Hiába mered mind, és zúg a szirt,
 Az égálja sem menekül már;
 Nem hajszolja sietség a fákat,
 És ilyen ország nem is létezik.

Ebédhez hívnak, akik már nincsenek.
 A desszert elmarad, leszedik az asztalt,
 Nézni akarják az utolsó felvonást.
 „Mit kell itt látni?” Ha tőlük kérdeznék,
 Szemrebbenés nélkül mondanák,
 Hogy ilyen ország nem is létezik.

Bennük fény lakott, hát sose látták.
 „Mit kell itt látni?” Világító vízcseppekként
 A holdsugárban velük tűnünk el mi is.
 Sárguló köd, hideg homok, tenger,
 Itt nem maradnak meg a lábnyomok,
 Mert ilyen ország nem is létezik.

1 W. Shakespeare: *Hamlet*. Nádasdy Ádám fordítása

Mihályom

Kosztolányi 140

Szép vagy (és
okos) – a
legszebb a
világon;
a neved
is tetszik
régóta:
Mihályom!

Olykor csak
suttogom,
olykor meg
kiáltom,
tudja meg
mindenki:
enyém vagy,
Mihályom!

Ezt tettem
egy éve
– s ma is ezt
csinálom:
duruzslok
füledbe,
szerelmed
kiváltom,

egyetlen
asszonyod,
ki van e
világon,
én édes
udvarlóm,
én drága
Mihályom!

Emlékszel?
Játszottál
nekem egy
gitáron...
Szép nyári
este volt,
csillagos,
Mihályom.

Én aznap
döntöttem:
a szívem
kitárom
– döntöttél
te is le
a főre,
Mihályom!

Ó, az i
illata!
Ó, az M,
imádom!
És az l-
ipszilon
azt mondja:
hiányzom.

Csupa h,
csupa á!
– Eltökélt
irányom
feléd tart
még ma is,
édes jó
Mihályom!

Nem tudom
kizárni,
hogy a sors
kijátsszon –
nem mindig
mi döntünk
efelől,
Mihályom!

Nem lehet
kizárni
azt sem, hogy
hibázom,
csak legyél
itt velem
örökre,
Mihályom!

A kezem
ajánlom
kezedbe,
s immáron
ígérem:
az élet
próbáit
kiállom!

Legyél a
férjuram,
legyél a
királyom!
Mihályom,
Mihályom,
Mihályom,
Mihályom.

Ülni a földön*

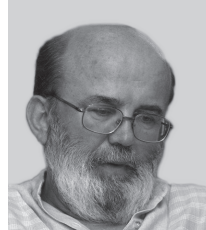
Ülni a földön. Ez a legjobb.
Nézni tűnődve az égre.
Átkarolt térdel bólintani,
és megérteni, mi végre.

Van úgy, hogy beszélni nem kell.
Előtte úgyis sokat fecseg az ember,
összehord mindent évekig,
de szembenézni még nem mer:
ifjan túl messze a múlandó, örök
a fiatalság – vagyis annak érzi –,
a lényegét elfedik hajnali ködök.
Majd este lehet csak tisztán nézni.
Hiába is a felhőtlen, derűs reggel,
a jövővel akkor sem gondol az ember.
Délben meg a napfény vakítja
– ám ahogy telik egyre a délután,
az árnyékát egészen felnagyítja.

És máris itt az este.
Megjön, nagyon hamar.
Megérzi a teste.
Időt nyerni hiába is akar,
nem tolhatja jövőjét odább.
Akkor megérti: ő eddig jött,
innentől csak ti mentek tovább.

Én most, ím, lefekszem.
Eljött az éjjel.
S ha kérditek: mit szerettem?
Hát ülni a földön tűnődve,
átkarolt térdel.

* Száznegyven éve született Kosztolányi Dezső.

1989, avagy Egy év a hetvenötből*

Széljegyzetek, adalékok – Hrabalhoz

Április 23., vasárnap
Hrabal – a költő

Már egy ideje, amikor időmbe belefér, Hrabal verseivel bíbelődöm/küszködöm (mikor hogy), melyeket Szigeti Laci szállít rendszeresen, azzal a nem titkolt szándékkal (vagy inkább csak reménnyel, melyben osztozom vele én is), hogy akár egy magyar kötet is kikerekedhetne belőlük valamikor. És most itt – Hrabalnál, a költőnél – meg kell állnom egy pillanatra, még ha eddig prózaírónak ismertük/tudtuk is őt. Igaz, gyanúkat eleve fölkellet(het)te prózájának líraisága, történeteinek, freskóinak, nyelvezetének költőisége, mindezt azonban stiláris adottságnak, tudatos szövegformálásnak, beszédmódnak, a szövegstilizáció adott módozatának – rosszabb esetben levethetetlen manírnak –, őt magát pedig lírai léleknek véltük, akinek érintésétől minden akaratlanul is költészetté lényegül. Hályog fedte azonban szemünket, amikor balgán elsiklottunk afölött, hogy Hrabal világérzékelése lényegében a költőé, a poétáé, s annak attitűdje eredendően lírai. Nem lírai prózát írt tehát, hanem költő volt – költőnek is költő –, akit prózaíróként ismert meg a világ, sőt aki verseinek túlnyomó részét is prózában írta meg, ez azonban mit sem változtat szerzőjük poéta voltán. S most nemcsak arra gondolok, hogy eredetileg költőnek indult, a cseh szürrealizmus: a poetizmus nyomvonalán, amit az életrajzát behatóbban ismerők azért tud(hat)tak róla; mi több, első könyve is majdnem verseskötet lett *Stratená ulička* (Elveszett utcácska) címmel, melynek valamikor 1948-ban már a kefelevonatát is kézhez vehette egy nymburki nyomdában, amiből azonban a politikai széljárás kedvezőtlenre fordulása miatt mégsem lett semmi, mondhatni: a Gyümölcshozó Február – ahogy az 1948-as kommunista hatalomátvételt Csehszlovákiában a párt lírai lelkületű *koministái* (nagyanyám ejtette így a szót) nem kis eufemizmussal és költői ihletéssel elnevezték – letépte ágairól költészete gyümölcsét. Ennek ellenére Hrabal sosem fordított hátat a versnek, s amit pályamódosításnak vélhetnénk, az sem az. Tény ugyanis, hogy nemcsak első korai, eredeti formájukban soha meg nem jelent gépiratos kötetek voltak verseskötetek, hanem írói műhelyében időről időre mindmáig fontos szerepet játszik a vers. Vagyis nemcsak késői pályakezdésének első szakaszait határozza meg a költészet, a verssel való bíbelődés – *Barvotisky* (Színnyomatok) címmel egész szonettciklust is írt 1950-ben –, s nemcsak azóta híressé vált novelláinak készülnek el ekkor a maguk vers-előzményei, így *Bambino di Praga 1947*-nek is (már 1951-ben), hanem az 1970-es, majd az 1980-as évek derekán is van egy

* Egy készülő, 1989-es naplókönyvből.

korszaka, amikor további nagy verses kompozíciók kerülnek ki a tolla alól – *Staré noviny* (Régi újságok, 1974), *Stůl, kterému chybí noha* (Asztal, amelynek hiányzik a lába, 1975), a Kafka emlékének szentelt *Adagio lamentoso* (1976), illetve a *PF 1985*. Ugyancsak idetartozik, hogy miként nagy eposzának, *A szép Poldín*nak is megvan a próza-változata, ugyanígy Hrabal írói módszerére, az egy-egy szövegével való gyötrődésére igencsak jellemző módon – s ez kuriózumnak sem utolsó! – az életműve egyik csúcstát, páratlan szépségű darabját jelentő *Tůlságosan zajos magány*nak két (korábbi) változata is született, melyek közül az egyik – a legelső! – vers formában íródott.

Ez az időszak – ha íróilag mégoly termékeny és sikeres is – Hrabal életének bizonyonnyal az egyik legtöbb belső vívódással, önmagával való konfliktussal terhes korszaka. (Igaz, megszokhattuk, elég gyakori, hogy egy életművön belül az íróilag szerencsés korszakokat az emberileg balszerencsés vagy egyenesen tragikus időszakok adják.) A Gustáv Husák nevével fémjelzett, 1968 utáni posztsztálinista restauráció legsötétebb éveinek elején, amikor egy teljes cseh irodalom kényszerült (külső/belső) emigrációba – az embernek elszorul a szíve, ha sorra veszi, hogy micsoda nevek és művek ezek! –, s immár újból évek – 1968 – óta természetesen Hrabal sem publikálhatott az első nyilvánosságban – külföldön, idegen nyelvű kiadásokban, hazai szamizdatokban viszont annál inkább jelen volt –, s nevét az udvari kritika alig leplezett gyűlölettel, az elhallgathatatlanul, illetve az országból kiűzhetetlennek kijáró kelletlen elfogadással emlegette. Végletes – és végzetszerű – dilemma elé került ekkor: elérve a hatvanat, élete első harminc évét írás nélkül töltve el, a második harminc kétharmadát letiltások és betiltott, bezúzott könyvek sora jelzi, miközben alkotóerejének teljében van, nemzetének külföldön egyik leginkább jegyzett alkotója, odahaza is minden szem ráíranyul – a hatalmon kívülieké, a hatalommal szembenállóké is –, nincsen szava, nem lehet mozdulata, amelynek ne lenne önmagán túli jelentése, ki kellett tehát találnia valamit, ami – akár egy, a hatalom felé tett gesztus, egy, még vállalható kompromisszum árán is – kimozdíthatja az egyre nyomasztóbb patthelyzetből. Felületes, kényszer-hűségnyilatkozatot tesz hát 1975 elején, hogy könyvei első nyilvánosságbeli megjelenésének engedélyezésével nagyobb tere legyen azt s úgy mondani, amit s ahogy addig is mondott. De most nem is ez a bizonyos hűségnyilatkozat – vagy inkább: „hűségnyilatkozat” az érdekes, hanem hogy a kényszerűség magasnyomása, a benne felgyülemlett, már-már az elviselhetetlenségig fokozódó feszültség, a válaszút jó megoldást nem kínáló dilemmája ismét a poézist élesztette föl, ismét a verset indukálta benne. S jóllehet a Szigeti László kérdéseire írt interjúregényében, a *Zsebcselek*ben is utalt rá, hogy a *Tůlságosan zajos magány*ban is azt szerette volna kifejezni, hogy „véget ért egy korszak, s új kezdődik”, a benne zajló örvénylésekről, a benne csapkodó pusztító hullámverésekről igazából a *Stůl, kterému chybí noha* (Asztal, melynek hiányzik a lába) egyik passzusa árulkodik, melyben kényszerű lojalitásának – illetve, sokkal inkább „lojalitásának” – is magyarázatát találjuk: „...két malomkerék köve közt élek, mely felőröl, két korszak közt, melyek összebékíthetetlenül ellentétesek egymással, s ez a kereszténység kétezer éves korszaka, melynek tengelye a nemzet és a táj felé fordult, ahol élek, és amely felnevelt, valamint a fiatal marxizmus időszaka, mely osztályáá nőtt az osztályban, amely pedig orosz minta szerint a társadalommá és az állammá nőtte ki magát. Két korszak malomköve közt élek tehát, az egyik, amely kultúrájának maradandó voltánál fogva megmaradt itt és sorsunkul adatott, a másik korszak pedig ugyanolyan egyetemes és ugyanolyan monolit és ugyanolyan totalitárius és ugyanolyan türelmetlen és ugyanolyan hatalmas, mint a kereszténység korszaka, s így én, névlegesen katolikus, igyekszem megérteni a marxista, kommunista társadalmat, melyre állampolgárként utaltattam [...] és megállapítom, hogy az, aki voltam, többé már nem lehetek, akinek pedig lennem kellett volna, ahhoz már nem vagyok elég fiatal, s így nem is vagyok képes azt a priori megérteni, ezért valamiféle interregnumban telik az életem, amikor az öreg király halott, s már csak a fiatal király van életben, és tudom, ennek a fiatal királynak is megvan a maga birodalma, nemcsak másféle távlatokkal, hanem más-

féle mintákkal és a dolgokhoz, valamint az emberekhez való másféle közelítési módokkal, mint amilyenek az öreg királyt jellemezték... így tehát megértően lojális vagyok az új és fiatal korral szemben, de a lojalitás vékonyka héjat von a hűség köré, és kezdete az én összezavarodottságomnak...” Az ember szinte megborzong ezeknek a soroknak az olvastán, oly kegyetlen benső emberi vívódások jeges szele süvít ki belőlük. S joggal ismerhetjük fel a „két korszak malomköve” közt vergődő író alteregóját a Túlságosan zajos magány papírbálázójának Hantájában, aki munkaköri kötelességéből eredően az írott emberi kultúra halhatatlan alkotásait dobálja prés alá, a lehető legtöbbet igyekezve kimenteni a megsemmisítésre ítélt értékek közül. A makulatúra Hantája s a *Stůl, kterému chybí noha* önmagával, illetve a halállal számot vető versbéli hőse egy tőről fakad. (S hozzájuk vehető még a létezés felemelő apróságai és leleplezett abszurditásai fölött szemlét tartó *Adagio lamentosoé*, mely épp abban az időben invokálta Kafkát, amikor annak nevét ócsárlás nélkül kiejteni főbenjáró bűnnek számított.) De egyébként is nehéz Hrabalnál külön-külön versekről beszélni – s talán külön-külön prózai művekről is –, annyira együgyűen könyvet írta – afféle *Work in Progress* – valamennyi munkájával. S mint már utaltam rá, miként művei általában szabadon úsznak át a prózai műformákból a verses műformákba, és fordítva, egy-egy művén belül is szabadon vált a versbeszéd folyóbeszédbe, s akadály és mesterkéeltség nélkül válik a narráció versbeszédé. Ugyanilyen könnyedén mozognak a különböző művei között, ugyanilyen szabadon vándorolnak egyik művéből a másik művébe az egyes motívumok, hogy néha már nem tudjuk, mikor melyiket is olvassuk, mitől lesz más a következő, mint az előző, s mégis az, mégis összetéveszthetetlen, mégis önálló entitás – bár nem kis részt azonosan kódolt génekkel – mindegyik opusa. Eközben eredendően filozofikus indítatású líra a Hrabalé; nem bölcselgető, hanem higitatlan bölcséleti költészet. Hatalmas időbeli távolságokat, téres térségeket képes viszonylag kis területen bejárni/belakni, egymástól távol eső végpontokat képes egyberántani, a makro- és a mikrokozmosz távlatait együgyűen pillanatban képes felmutatni verseiben. Mindezekhez az adottságaihoz hallatlanul gazdag és sokrétű, rugalmas és árnyalt nyelv társul, mely egyaránt megfelelő eszközt ad birtokába a földszagú és a légies, a vaskosan profán és az éterien szent kifejezéséhez. Vagyis e tekintetben sem válik szét egymástól Hrabal lírája és prózája, a kettő nála egy – nemcsak egy-gyökerű, hanem valóságosan is egységet, egységes egészet alkot.

Május 1., hétfő, avagy a Munka ünnepén

Történet

Hol van még 2000? Hol is? Hát az utcán! Új lap jelent meg ui. ezzel a címmel! Jó, ha már most elkezdődött, hát irány 2000! S ahogy nézem, a legizgalmasabb számomra (ebben is) Hrabal, a maga 1950-es évek eleji történetével. De nemcsak a történettel magával, s talán nem is elsősorban azzal, hanem történetének a történetével... Arról van szó, hogy 1953-ban, alig elindulva – másodszor is – az írói pályáján, írt egy néhány oldalas novellát (*Egy közönséges hétköznap*), mellyel, úgymond a maga 1953-as cseh, illetve *sajátosan* hrabali, azon esztendőök kommunista diktatúrájának sötétségében született 1984-ét vetette papírra. Igen ám, de jobbnak látta, mint azt írása logikája is diktálta, rögtön el is rejteni több más egyébbel egybecsomagolva háza pincéjének egyik zugában. S már meg is feledkezett róla, amikor 1971-ben beállított hozzá a sógornője, megtalálva azt, egy csomó „nagy, fekete, női harisnyakötővel összemadzagolt” kacattal együtt („hátha tud belőle használni valamit”), mire az író elkezdett gondolkodni, hogy ez írását közölnie kellene valahol. Igen ám, de ekkorra már elkezdődtek a csehszlovák 1968-at eltipró szovjet inváziót követő husáki konszolidáció, ill. normalizáció évei, így amikor a készülő, és Husákék hatalmát legalizálni és megerősíteni hivatott 1971-es választások előtt Prágában és Brűnnben olyan

falragaszok jelentek meg az utcákon, melyek arról tájékoztatták az embereket, hogy „a választási jogban benne foglalhatik a választástól való tartózkodás joga is”, mire nagy letartóztatási hullám indult el ezek feltételezett szerzői ellen, írónk ismét jobbnak látta – bár néhány példányban még újragépelte – továbbra is eltitkolni ez opusát. Főleg, hogy ekkor már egy éve amúgy is indexre kerültek a könyvei, s azok még jó ideig enélkül is csupán szamizdatként vagy Nyugaton jelenthettek csak meg. Egészen addig, míg 1975 januárjában a Tvorbában közzé nem tette elhíresült „öngyalázását”, azt remélve, hogy e formális, és sokak által elítélt cselekedetével végre hivatalosan is zöld utat kaphatnak a művei (amire persze egy-két évet még így is várnia kellett). Az 1971-ben még reménykedve újragépelte *Egy közönséges hétköznap* valamelyik másolata azonban valahogy, s épp „az orwelli 1984-es évben”, az 1968 utáni csehszlovák emigráció egyik jelese, Karel Kyncl, ismert publicista és riporter a Csehszlovák Hírügynökség addigi, 1968-ban hazatért amerikai tudósítójának, miután 1982-ben újból az emigrációt választotta, londoni íróasztalán kötött ki, az író hetvenedik születésnapja alkalmából – 1984-ben, persze, s hozzátéve, hogy természetesen annak „tudta és hozzájárulása nélkül” – közzétette. De még itt sincs vége az 1953-as *Egy közönséges hétköznap* történetének. A minap indult 2000 első száma ugyanis, miután Csehszlovákiában a viszonyok továbbra is „olyanok” maradtak, öt évvel később, tehát az idén, írónk hetvenötödik születésnapja alkalmából, ám változatlanul az író „tudta és beleegyezése nélkül”, V. Detre Zsuzsa fordításában, magyarul is közölte azt.

És itt akár pontot is tehetnénk e történet végére.

Mégis inkább egy nagy ? kínálkozik most ide... Mert bár a novella, három és fél évtizeddel a megírása után – igaz, csupán magyar fordításban – eljutott a szélesebb nyilvánosság elé is, kérdés marad, hogy erre az író hazájában mikor kerülhet sor, ott mikor érhet a végére az a közép-európai történet, melynek végső soron Hr. és a novellája is áldozata lett, s amely minálunk már egyre több jel szerint mintha valóban a vége felé közeledne...

Június 8., csütörtök

Egy rövid életű értesítő hosszú utóélete

Az SBH (Společnost Bohumila Hrabala), azaz BHT (Bohumil Hrabal Társaság) negyed-évesének, a HANŤA-PRESSnek három száma Kadlec úrtól Prágából. A Társaságot még tavaly ősszel, Szent Hubertusz napján, 1988. november 3-án alapították írónk azon barátai, akiknek a Mester munkássága iránti érdeklődése „életük egyik értelmévé” vált. S az sem véletlen, hogy éppen november 3-án döntöttek így, ugyanis Hrabal állítólag e napon szokta tartani a neve napját (bár Bohumil a naptár szerint március 3-án van). Hogy aztán ez bizonyos családi hagyomány szerint történik így, vagy a Mester „misztifikációinak” újabb példája mindez – így az értesítő bevezetője –: mellékes. A Társaság alapító tagjai egyébként azok közül kerültek ki, akik e nevezetes napon épp a Kisdobosokhoz (U bubenáčků) elnevezésű vendéglőben múltatták az idejüket. Mindemellert olyan önkéntes társulásnak tekintik magukat, akik az író műveinek és gondolatainak a legszélesebb értelemben való tanulmányozását és a legszélesebb körben történő terjesztését tekintik feladatuknak. Václav Kadlec pedig, az egész spiritus rectora, mi sem természetesebb, azonnal el is indította a hatóságoknál a Társaság s értesítője hivatalos, minisztériumi bejegyzésének folyamatát, de – mint a HANŤA-PRESS eddigi számai is bizonyítják – nem tétlenkedtek annak esetleges megtörténtéig sem. Persze, kérdés, hogy kerültem a képbe, illetve a Társaságba én? Természetesen Szigeti Laci révén, aki már évek óta gyötri a Mestert a vele készülő életútinterjújával, miként Dunaszerdahelyről tudtommal Hrapka Tibor, illetve Somos Péter is az SBH tagjai között van. Mely – amint az annak a *Túlságosan zajos magány* főalakjának nevét viselő érte-

sítójából kiderül –, Hrabal életművének feldolgozását, korai műveinek, így például a verseinek, illetve kéziratos, valamint szamizdatként megjelent műveinek, továbbá egyéb irodalmi kísérleteinek a sajtó alá rendezését és kiadását, valamint külföldi fogadtatásának az ismertetését, illetve baráti köre első nyilvánosságból kitiltott vagy önkéntes száműzetésbe vonult tagjai munkáinak a megjelentetését stb. tekinti feladatának. Eddigi közleményeik közül például messze kitűnik Josef Zúmr¹ terjedelmes tanulmánya (*Eszmei inspirációk Bohumil Hrabal műveiben*), mely akár a magyar olvasó, illetve bohemisztika figyelmére is érdemes lehetne. Viszont, hogy a történet kerek legyen – s méltó írónk nevéhez –, Kadlec úrnak a Társág(unk) hivatalos bejegyzését indítványozó kérelmét a Cseh Köztársaság Belügyminisztériuma 1989. május 19-i kelettel elutasította, ami egyben azt is jelenti, hogy ezzel annak negyedévenkéntinek szánt, s mindössze három számot megért értesítője is – ebből az utolsó duplaszám volt – a végéhez ért.² Ezzel pedig a Bohumil Hrabal Társaság-beli tagságom (tagságunk) végére is pont került. Még szerencse, hogy a hatást, mellyel a Mester művei (mesterművei) az életemet gazdagították, semmilyen szerv nem törölheti ki már belőlem s hívei és olvasói tíz meg százazreiből sem...

Szeptember 24., vasárnap

Küzdelmek Hraballal

Szigeti Laci megjelenés előtti Hrabal-könyvének cseh kiadásához: kis híján az is megtörténhetett volna, hogy barátom debutja egy cseh nyelvű kötet lesz... Ti. még vmikor tavasszal jött az örömhírrrel (ne feledjem, a *Csendek* útjain-nal a nyomda februárban készült el), hogy a prágai Práce (magyarul a m. Munka) kiadónál, feltehetően nem kis példányszámban, megjelenik a Hraballal készített életút-interjúja. Sőt erről, még májusban, *Hrabal és magyar társszerzője* címmel – a Vyběr z nejzajimavejšich knih könyvkínáló negyedéves idei első száma alapján – már Balla Kálmán is hírt adott a Hétben (ő Könyvérdekességek Kínálatának fordítja a kiadvány címét, bár, tegyem hozzá, Válogatás a legérdekesebb könyvekből a pontos, szó szerinti címe), azzal, hogy a kötet iránt már most egy sor külföldi – olasz, francia, német stb. – kiadó érdeklődik. Szigeti és Hrabal, ha jól tudom (márpedig többé-kevésbé jól), mintegy három évig birkóztak egymással (főleg Laci az öreggel), 1983 és 1986 között, mígnem végre megszületni látszik ez a páratlan Hrabal-mű, bár inkább: ennek a többéves Hrabal–Szigeti meccsnek ez a hamarosan kézzelfogható eredménye, melynek címe az író által labdarúgó-zseniként tisztelt Hidegkuti Nándor „zsebkendőnyi területen” kivitelezett cseleire utal (lásd a *Gyöngéd barbárokban* az író különöc zseni barátja, a képzőművész, Vladimír Boudník lelkendezik róla ekképp Hrabalnak „Doktor, hogy maga milyen örömet szerzett nekem! Az az úgynevezett Hidegkuti-csel egy zsebkendőnyi területen, az a csel, amely egy perdüléssel új fordulatot hozott az egész játékba, hiszen az nem más, mint az én aktív grafikám ugyanakkora területen”).³ S Kálmán híradásában azt is jelzi, hogy párhuzamosan készül a *Zsebcserek* (egyelőre ezzel a – talán nem a legszerencsésebb – címmel) magyar kiadása is, ami, úgy-ahogy ismerve a történetet, kis túlzás, bár való igaz, hogy a Szépirodalminál szerkesztőködő Mátis Livia barátnőnk – akit eredetileg én mutattam be Lacinak – erősen ügyködik rajta, mivel azonban a Kiadója jelen pillanatban eléggé katasztrofális helyzetben van, más vonal(ak)on is megpróbálja mozgósítani a kapcsolatait (így jött például szóba, már januárban, a Magyar

- 1 Irodalom- és filozófiatörténész, irodalomtudós és filozófus, aki miután 1968-at követően állásából elbocsátották, a rendszerváltásig szabadúszó műfordítóként tartotta el magát.
- 2 1989 decemberében azonban – már a „bársonyos forradalom” eseményeinek sodrában – a lapot, alapítói, már hivatalosan is bejegyeztették, s annak 1995-ig további számai jelentek meg.
- 3 Varga György fordításában.

Hírlap Könyvek sorozat is), de erősen rajta vagyok ezen én is (mi több, még a Magvető is felöltött bennünk ezzel kapcsolatban Csiki Lacival). Mindenesetre, amennyiben ez nem jönne össze, a Párbeszéddel *párhuzamosan* januártól megindítandó könyvsorozatunk első helyére is besoroltam, s azt formailag a szekszárdi Babits égisze alatt jelentetnénk meg⁴ (úgy tervezzük ui., hogy amíg ki nem épül a saját könyvkiadói struktúránk és kapacitásunk, köteteinket más-más kiadóval – a Babits mellett a Széphalommal, a Bethlen Gáborral stb. – közös kiadásban indítanánk útjukra). Egyidejűleg Laci enyhe kényszerítéssel vegyes biztatására ekkoriban nagy rössel elkezdett Hrabal-versfordításaimból is tervbe vettünk egy kötetet (tőle kaptam meg az író egyelőre csak szamizdat kiadásokban hozzáférhető verseit is), ami azonban, mint hamarosan kiderült, mostani, ezres fordulatszámom pörgő életem mellett inkább kolonc a nyakamon, annyira nem fér bele az időmbe. Ha pedig egyszer-másszor sikerül is megbirkóznom a Mester egy-egy, lávaként ömlő szófolyamával, töredékét sem tudom rájuk szánni a figyelmemből, időmből, mint amit igényelnének.

Igaz, Laci is gondban van, mert az ő könyve is csehül született – a kérdései is, meg a válaszok is... küszködik is vele eleget, hogy megtalálja hozzá, azaz Hrabalhoz, a hrabali nyelvhez, mesélőkéhez, annak sodrásához, kanyargásaihoz idomuló magyar nyelvet... s akkor a mester által idézett/érintett rengeteg történelmi, művelődéstörténeti, irodalmi, képző- és zeneművészeti forráshoz, hivatkozáshoz is fel kell még lennie azok magyar megfelelőit... Szóval, inkább nem ragozom, mibe vágta Laci a fejszét... Hiszen, tulajdonképpen, amit a *Zsebcselek*kel olvashatunk, az nem is egy hagyományos – s még kevésbé nem egy szokványos – életútinterjú, hanem *regény*, egy igazi Hrabal-regény, a szó legszorosabb értelmében, a Hrabal-művek minden bájával, varázsával, mélységeivel, magasságaival... mintha a Mester nem is hetven-hetvenöt éve alatt megélt életéről mesélne, hanem mintha ő maga találta volna ki a Szigetivel közös beszélgetésfolyamuk, interjúregényük hőse: Bohumil Hrabal életét... –

De még egy kérdést fölvet(het) számomra (számunkra) a *Zsebcselek*. Ha ugyanis elfogadjuk a tételt, hogy a magyar irodalom része – így a csehszlovákiai magyaré is – az, ami magyarul születik, vajon az-e Szigeti *Zsebcselekje* (még ha „társszerzőként” értelmezzük is őt, mint Balla Kálmán)? Vagy a cseh irodalomé? Hiszen könyve (könyvük) egyértelműen s teljes egészében csehül született (és egészében hamisítatlan Hrabal-opus)... Vagy fordításirodalmi mű (hiszen Hrabal-ral való *négykezesük* cseh eredetijét Szigeti ültette át magyarra)? De ne firtassuk... Hisz a *Zsebcselek* is annak az egyértelműsíthetetlen⁵ „közép-európai léthelyzetnek” a magától értetődő dokumentuma, amelynek lenyomatát műveiben maga Hrabal is adja...

4 Szigeti László Hrabal-életútinterjúja végül, nagy késéssel, Laci időközben megalakult kiadójánál, a pozsonyi Kalligramnál látott napvilágot 1995-ben, impresszuma szerint a prágai Práce 1990-es kiadásának fordításaként (Hrabal, Bohumil: *Zsebcselek. Interjúregény*. Kérdező: Szigeti László. Fotográfus: Hrapka Tibor. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1995, 176 p.)

5 Huh!... ez ám a szó...

Szökőkút

„*Le monde a soif d'amour: tu viendras l'apaiser.*”
Arthur Rimbaud

a szökőkútból
felszáll egy galamb
szárnyai vitorlák
kifeszülnek
a padlásra zárt kisfiú
megérti
mit álmodott
lentről felér
a körhinta hangja
a csukott ablakon át
a főtér hatalmas
zenélődoboz
ha minden csapdából
kiszabadul
tengerre száll

Halott lepkék

Arcképek szemből, profilból.
Táncosok magányosan, párban.
Nyújtózó oroszlán,
színpompás kakadu,
végül egy zsiráf.
A képáros karcsú, fekete ujjá
a mappa utolsó lapjánál megáll.
Egymás szemébe nézünk.
Épp csak nemet intek.
Megtelik a terasz,
a Canal Grande partján
egyre többen ülnek.
*Abol én élek, rengeteg a lepke,
nagyon sok – mondja
a messziről jött férfi,*

és megint mutatni kezdi sorba.
*Nem szeretnék – felelem –,
 köszönöm, de nem veszek.*
 Elfelejttem a kávé,
 bámulom a sötétbarna szempárt,
 a gonddal applikált képeket.
 Hátunk mögött a közelgő Bóra
 a csónakokat tépi.
*Nem ölöm meg őket,
 ez csupa halott lepke szárnya.*
 Erősödik a szél.
 Borzong az ember csontja.
*Összegyűjtöm, nincs szebb
 a lepkeszárnynál mozaikrakásra.*
 Most könnyebb vagy nehezebb,
 hogy elmagyarázza?

Oldalsó szárny

Ilyen egyszerű.
 Hát hogy nem?
 Miért nem jutott eszembe?
 Jöhettek volna előbb is,
 mert azért nem olyan nehéz,
 rá lehet jönni erre.
 Nézd, a méhviasz gyertyán
 a fürge borostyán gyöngyök
 egymás után peregnék.
 Riadtan libegő lángok,
 az anyag illan belőlük.
 Jöhettek volna előbb is,
 egy régi ortodox templom
 sötét oldalsó szárnya
 tökéletes helyszín,
 és majdnem mindig tárva.
 Forró viasz úszik
 a bádogmedencékben,
 a homokba szúrt gyertyák
 őrségben, szó nélkül
 zokognak helyettünk,
 eltűnnek sorjában
 azért, amivé lettünk.

Mit tehetek én?

Ironikusan végülis
mentségre szorul minden.
A világ néha épül is,
bár bizonyíték nincsen.

Nem áll egy új csoda, ami
majd bebizonyíthatja,
tudunk szépet tapasztani
az örök iszonyatra.

Nem árt mentegetőzni ma,
ránk jót nem mond majd senki,
a jelenkorunk stílusa
a semmit sem jelenti,

szürke minden és célszerű,
vagy színes, s közben olcsó,
beton jön, eltűnik a fű,
és vasból lesz koporsó

a hamis reményeknek, és
a nyugalmas világnak.
A pusztulás nem szenvedés,
az ördögök kívárnak.

De jön az ember és nagyon
kíváncsi önmagára.
Sok megértésre alkalom
a kiveszők halála.

Mindenki jó, és jót akar,
de sajnos rossz a másik.
Támad hatalmas szóvihar,
a könyv esőben ázik,

a könyv, amit az írt tele,
ki nincsen itt velünk már,
régvolt emberek élete,
talp alá került fűszál,

fűszál élén a zöld bogár,
szemét alatt a teknős,
a sors helyén futó fonál,
lilás peremű felhők.

Tárgyak a valóság helyén,
és valóság, ha nem kell.
Mondjátok, mit tehetek én
az öröklött szégyennel?

Takargatnám egy fügefafa
levelével a titkot,
ne beszéljünk róla soha,
valami régen itt volt,

valami nem fontos, de szép,
valami szép és fontos,
szelíd, nyugodt, dombos vidék,
s most autón száguldoztok

a betömött mocsár fölött,
a betömött időben.
Mennyi sok szó, már szédülök,
írtam bár jó erőben,

valami zavart, félrevitt,
megváltoztatta hangom,
az elmondhatót téve itt –
befolyásra gyanakszom.

De nem ám egy külső erő!
Belém nevelt szemérem,
és ami abból tör elő.
Már ennyivel beérem?

Mi visz félre? Nem gyávaság.
A bátorság hiánya.
Próbáld ki, jó erős az ág?
Ez is miféle dráma?

Miféle drámátlan futás
ugyanebbe a létbe?
Mégis mitől lehetne más?
Lehullik év az évre,

és egy árnyék a napra hull,
a hold elé tolakszik,
míg játszani meg nem tanul
a közömbös galaxis.

Vedd kölcsön a világot

(3 egymásban tükröződő villanella)

Fölfalni a világot,
vagy a világ fal föl különben!
Az ember folyton tátog,

szembe harap magányod,
vigaszt lelsz a közönyben.
Fölfalni a világot,

az étvágy néha átok,
de ajándék is egyben.
Az ember folyton tátog,

harap, mert van hozzá fog,
bár nem ehető minden.
Fölfalni a világot

– ha értelmét meglátod –
föl kell, hogy lelkesítsen.
Az ember folyton tátog,

az evéshez hozzáfog,
mert arra való minden:
fölfalni a világot!
Az ember folyton tátog,

+

megszentel és kiátkoz,
kis rémületet rád hoz,
s te úgy állsz fehér ingben,
mint akit a halálhoz

megszentel és kiátkoz
egy úrból leszállt isten.
Lukács, Máté és János

kis rémületet rád hoz,
mert hagyják, hogy megtérítsen,
édesgessen magához.

Megszentel és kiátkoz –
tagadjam-e vagy higgyem?
Visszaküld a világhoz,

kis rémületet rád hoz,
tanában semmi sincsen,
mi tiszta és arányos.

Megszentel és kiátkoz,
nem kell, hogy felderítsen,
szívet zúz, agyat átmos,

kis rémületet rád hoz,
az ember fel se szisszen,
nem zúg és nem kiáltoz,

+

a fellépő hiányhoz
nagy asztalt kell terítsen.
Vedd kölcsön a világot,

ha még értelmét látod
osztozni a kincsen.
A fellépő hiányhoz,

mi bárkit összesároz,
imával járul Isten.
Vedd kölcsön a világot,

és azonnal belátod,
hiány támadt a hitben.
A fellépő hiányhoz,

kis kételyt átsugároz
egy lény, ki persze sincsen,
Vedd kölcsön a világot,

hisz különben nem látod,
ami mögötte bújik itt lenn.
A fellépő hiányhoz
vedd kölcsön a világot.

VERSEK EGY RÉGI FÜZETBŐL

Graffiti

(Rajz egy tavaszi tűzfalon)

Lányka, a tavaszt te kezd el,
törd a jeget puszta kezdeddel.
Hahózz, énekelj, ha kell:
törj utat torkod élivel.

Lásd meg a halak csillagjegyét:
halat rajzoltam ünnepi asztalodra,
kárászt, pisztrángot, kecségét -
halat rajzoltam ünnepi asztalodra,
lásd meg a halak csillagjegyét.

Március. Dárius.
Add már rajzomért a bért. Szórd már a fényt.

De lányka, a tavaszt te kezd el,
törd a jeget kezdeddel,
hahózz, élj, énekelj,
törj utat torkod élivel, ha kell.

Graffiti

(Színes nyári rajzolat)

Száz színes szalag a nyár.
Száz szalag a ledöntött
májusfa hajában,
száz szín a fölszalagozott
lányok és vak lovak
sörényén, álomi lakodalom:
fölszalagozott menet a nyár.
Vérpiros és füzöld és smaragd,
és opál és okker és narancs,
és meggypiros:
meggyfolt süvölvény ingeden a nyár.
És almazöld, harapod, habzsolod
áldott nyári napod.
És aranysárga tiszai homok.
Ezüst füst, forogsz az
üst körül, vidulsz, vadulsz,
örülsz,
és tábortüzek lángja már a nyár.
Száz-szín szitakötő-szárny a nyár.
Hártyavékony szitakötő-szárnyakon
száll el száz napod,
hártyavékony
szitakötő-szárnyakon száll
száz áldott napod.

Amint költőhöz illő

A száznegyven éves Kosztolányi Dezsőnek

1.

*Kantáros farmer volt játszó-ruhám,
tavaszi fény, cikáztam künn a kertben.
Nyers illatár, mi vad-zöld orgonán nyit,
gyümölcsöt villant a cseresznye lombja,
a fák tövéén lilás pereszkegomba...
Ott, Óbudán,
jaj, ötven éve – még gyerekkoromba'
tanultam meg szeretni Kosztolányit,
nem könyvben – épp csak, hogy olvasni kezdtem.
A ház előtt – intettek – mély a kút,
ne játszszam arra. Inkább az egresek
mögé hordtam jókedvet s mélabút,
miből ott még nem írtam verseket.*

2.

Mit meséljek, kilencven éve árnyék,
neked, ki lám csak, szóba állsz ez ükkel?
A vén fa a Hyde Parkban – láttam! – áll még,
mint azok ott rég... túl... aranykezűkkel.
A ház nem ért száz évet. Földre málló
falába vak düh vájt mély bombatölcsért,
s a közelben, ahol Virág, a bölcs élt,
nevét nem őrzi villamosmegálló.

3.

A szőke lány a villamosban
rögtön lenszőke lesz,
ha költő oson arra mostan,
s jelzőkre les.

4.

Nem futotta komótos baktatásra,
 a Krisztinán, a harsány Vérmezőn
 rohantál csak, kezedben aktatáska,
 egy rossz költővel – rozzant, agg tatácska –
 s ezernyi mással együttérezőn.
 Mint roppant mozdony, lendített a részvét,
 a kint láttad, a hosszú-hosszú-hosszú síneket lenn.
 Játszottad, hogy kiszállsz – hisz ott a vészfék!
 De egy sóhajt sem hagyhattál megrímeletlen.

5.

A kellemet, pózt meg a csínt
 mint vaskos, réjás baka-csínyt
 élvezni kell, mert bekacsint
 a vég: sebezvén makacs ínyt
 terít reád bús bakacsint.

6.

Nem úgy halsz meg, hogy elkopsz, mint a vályog,
 és izmaid lazulnak. Tudd: nem attól.
 Inkább gazdag leszel: nagypénzü nábob,
 ki a koldus halálnak pár petákot
 elébe ejt.

Lejattol.

7.

*Fáradt szívemben őrizem szavuk,
 kik felneveltek: öt derék,
 jó öregét.
 Eltűnt az egres és a vén telek,
 ó bútoruk rágják mohó szavak.
 Az ifjúság ott Óbudán is illó.
 A vers is, mellyel ím, köszöntelek,
 maradjon így, amint költőhöz illő:
 csak töredék.*

Két vagy három kupica snapsz¹

Apád váltig azt hajtogatta, hogy ő nem tudott előre semmiről. Pedig akadt olyasmi is, amire bizton lehetett számítani. Csak hát nem akkorra, hanem valamivel későbbre hittük az eljövetelet. Én például három héttel későbbre vártam az érkezésedet. Mert hát arra is világosan emlékszem, hogy amikor Jellasics közeledett, és Kossuth apánk a városháza erkélyéről toborzóbeszédet mondott, utána hazamentünk apáddal, és ő olyan, de olyan szenvedéllyel ölelt, mint azelőtt sosem. Jó, neked ezt furcsa hallani. Megértem. Nem is erről akarok beszélni igazából, csak azért említettem meg, mert még különösebbé teszi az egészet. Mármint, hogy valójában akkor, a toborzóbeszéd-del kezdődött, és én onnantól számítottam a kilenc hónapot.

Kossuth apánk szavára természetesen a szolnokiak szép számban beálltak a honvédseregbe. De ők abban a csatában még nem vehettek részt, amikor néhány nappal az itteni beszédet követően a mieink a Lajtáig kergették a császári udvar által feltüzelt Jellasicsot meg a horvátokat. Apád később sűrűn emlegette, hogy akkor nem kellett volna megállni. Ha megyünk tovább, és bevesszük Bécset, minden másként alakul. Apád mindig ilyen volt. Szeretett elmélkedni arról, hogy mi lett volna, ha... Gyakran az ábrándok világában élt. Közben meg mégiscsak ügyes, talpraesett ember hírében állott. Egy-egy különösen emlékezetes alkalomtól eltekintve általában én is így gondolok rá. Mert hát tény és való, bárki volt hatalmon, az ő szavára mindig számítottak. Azért állíthatta mindig, hogy nem tudott előre az akkor történekről, hogy ne essék semmi baja. Végeredményben nem is esett. A szabadságharc leverése után egy ideig bujdosnia kellett, hol a padláson, hol a pincében rejtegettem, aztán a tavasz beköszöntével jobbnak látta inkább a város közelében, a nádasban, egy halászkunyhóban meghúzni magát. Azt mesélte később, hogy pelikánok fészkeket fosztogatta, és megette a tojásaikat. Nyersen, mert nem akarta, hogy meglássák a füstöt. Valamint hegyes ágból dárdát csinált, kifogott egy-egy kövér, lusta pontyot, és megette azokat is. De hogy szintén sütés nélkül? Azt már nem hiszem. Mint ahogy nem hiszem el azt se, hogy ne tudta volna előre, azon a kora nyári estén mi fog történni. Mindegy, nem hajtogatom többé.

Egyébként meg te is tudod, hogy a pelikánok csapatostul fészkelnek. Ha valamelyiknek a fészket fosztogatják, a többiek is rátámadnak a tolvajra. Na, mindegy, nem ezt akartam mondani. Hanem akkor mit is?

Például azt, hogy este volt, de még valamennyire világos, június elején. Lefekvéshez készülődünk, mikor egyszer csak zörögtek mindenütt, a kapun, az ablakon... Apád nem volt különösebben félős fajta, de akkor láttam rajta, hogy megijedt. Azt hitte, máris itt vannak az oroszok. Azok még valójában nem lépték át a határt, de már lehetett hallani, hogy a császár behívta őket, miután látta, hogy nem bír a magyarokkal. Micsoda szégyen volt neki, hogy a kis magyar nemzet legyőzi a hatalmas és büszke Ausztriát... Egyszóval apád megrettent, azt hitte, máris itt vannak a muszkák. De Istennek hála, nem azok voltak. Akkor még nem. Apád a nagy ijedelemben maga ment kaput nyitni, megelőzte a cselédet. Aztán majdnem hanyatt vágódott a meglepetéstől, a porta bejárata előtt ugyanis ott állt Kossuth apánk.

– Menyhért uram, én vagyok. Megismer?

¹ Részlet a *Hidváros* című Szolnok-regényből.

Hogyne ismerte volna meg! Ki az, aki Kossuth apánkat ebben az országban nem ismeri? Apád ráadásul fél esztendővel korábban személyesen is találkozott vele. Igaz, akkor nagy volt a kapkodás, a sietség, a riadalom. Az új császár csapatai Pest-Buda felé közelítették, és a kormány úgy döntött, mindkét várost ki kell üríteni. Sorra jöttek a szerelvények Szolnokra egymás után, hozták a minisztereket, a képviselőket, meg mindenféle fontos embert, iratot és holmit. Elköltöztették az egész kormányt és az országgyűlést Debrecenbe. Innét szekerekkel mentek tovább, de volt, aki eleve azzal érkezett. Emlékszem, fogcsikorgató hideg volt, tartani is lehetett tőle, hogy egyik-másik szekér, de akár vonat is elakad a hóban, és akkor utolériük őket Windischgrätz katonái. A gondviselésnek hála, ez nem következett be.

Olyan erős volt a jég, a bátrabbak akár gyalogszerrel is átkelhettek a Tiszán.

Apád nemzetőrként szolgált, odavezényelték az indóházba, hogy biztosítsa az átrakodást a vasúti kocsikról a szekerekre. Nem mintha komolyan tartani lehetett volna attól, hogy a szolnokiak közül bárki elkezd fosztogatni, annál sokkal jobban meg voltunk rémülve mi is, látván a Pestről érkezettek fejvesztett kapkodását, meg amúgy is, senkinek esze ágában nem volt hozzányúlni az országos iratokhoz és az effélékhez, amikor a szabadságról és a függetlenségről van szó... De biztos, ami biztos, odaküldtek néhány nemzetőrt. Hát, apád is ott állt, az indóház mögött, tudod, ahol a vágányokhoz lehet az épületből kimenni, amikor látta, hogy a nemrégiben beérkezett szerelvény felől markos emberek futólépésben, de azért nagyon ügyelve hoznak egy jókora ládát. Mellettük pedig nem más haladt, mint Kossuth apánk. Apád azonnal fölismerte, nemcsak mert nézhette a képmását mindenfelé, hanem onnét is, hogy jó egy évvel korábban látta őt személyesen, amikor átadták az indóházat és a Pest–Szolnok vasútvonalat. Hatalmas tömeg verődött akkor össze, egymás sarkát tapodták az emberek. Apádat és sokan másokat nem is engedtek közel az ünnepséghez, de azt pont láthatta, ahogyan Kossuth apánk távozik a díszbédről. Legalábbis így emlegette, meg azt mondta, hogy abból a távolságból is ki lehetett venni, mennyire vörös Kossuth apánk mindkét orcája. Később rebesgették, hogy azért lett dühös, mert István főherceg nem engedte elmondani a beszédét. Széchenyi gróf meg csak mosolygott a bajusza alatt.

Mindegy, nem ezt akartam elmesélni. Hanem azt a januári estét, rögtön újév napján.

Ott tartottam, hogy bevitték a ládát az indóházba, apád meg ment szolgálatkészzen utánuk egyből. Ahogy beértek a váróterembe, Kossuth apánk körbenézett, majd megkérdezte apádtól, hogy hívják. Ő kissé megszeppenve, de persze megmondta.

– Na, Menyhért fiam – mondta Kossuth apánk, aki akkor még tegezte apádat –, mutass nekem egy olyan helyiséget, ahova ezt a ládát biztonságban el lehet helyezni. Úgy, hogy ne keltsen föltűnést, ne nyúljon hozzá senki, és ne akarják megnézni, mi van benne.

Apád szerencsére jól ismerte az indóházat, úgyhogy habozás nélkül az állomásfőnök irodájához vezette a kompániát. Nyitva volt, sőt a kulcs ott fityegett a zárban, mintha egyenesen előkészítették volna valamire. Egyébként azoknak a helyiségeknek az egyike volt, amelyekben másfél évvel korábban István és József főhercegeket szállásolták el az átadási ünnepség alkalmával. Legalábbis így mesélte apád.

A markos emberek bevitték az irodába a ládát, Kossuth apánk személyesen zárta be az ajtót, a kulcsot pedig apád kezébe nyomta.

– Jól figyelj, Menyhért fiam! – mondta aztán. – Abban a ládában nem kisebb kincs van, mint a mi Szent Koronánk. Ne áruld el senkinek, ellenben úgy őrizd, akár a szemed fényét, és ne engedj senkit a közelébe. Egészen addig, amíg ide nem jönnek érte az én utasításommal. Látod? Ezzel. Remélem, tudsz olvasni.

Azzal mutatott apádnak egy darabka papírt, az ő saját kézírásával.

Apád rendületlenül meg volt illetődve, annyira azonban nem, hogy ne bírta volna becsülettel teljesíteni a feladatot. Igaz, nem is akadt dolga. Akkora volt az indóház körül a sürgés-forgás,

senkit nem érdekelt, hogy az egyik bezárt helyiség előtt egy nemzetőr posztol. Kossuth apánk is elment a költözést felügyelni. Aztán néhány órával később, amikor már alaposan benne jártak az éjszakában, odament apádhoz egy képviselő, bemutatkozott, és elmondta, hogy őt Kossuth Lajos küldte, és megmutatta neki ugyanazt a papírt, amelyet korábban Kossuth apánk nyomott apád orra alá. Ott voltak megint a markos emberek is. Apád erre kinyitotta az irodát, az emberek fogták a ládát, és fölpackolták az indóház előtt várakozó szekerek egyikére, majd elvitték a Szent Koronát Debrecenbe, nehogy megkaparinthassák a németek, és eszükbe jusson az új császár fejére tenni.

Így találkozott apád először Kossuth apánkkal, leszámítva persze, amikor az átadási ünnepélyen személyesen látta. Másodjára meg itt, a portánk előtt, legnagyobb meglepetésére.

Kossuth apánk akkor már kormányzó volt, apád csodálkozott is, mit keres az ő egyszerű hajlékában, mire amaz kérdés nélkül meg is magyarázta nyomban.

– A városházán mondták meg, merre lakik kegyelmed. Csodálkoztak, miért kérdezem, de nem akartam elárulni. Azt se, honnét ismerem Menyhért urat. – Igen, jól hallod, Kossuth apánk akkor már nem „fiam”-nak szólította, de nem is tegezte apádat, elvégre neki már nagy becsülete volt a városban. – Tudom, hogy emlékszik rám, én is jól emlékszem magára, pláne arra, milyen kiválóan teljesítette azt a feladatot, amellyel megbíztam. Hát most megismételjük azt még egyszer. Nem akarom, hogy ennek a ládának a hollétéről itt a városban bárki tudomást szerezzen, úgyhogy éjszakára elhelyezem önnél.

Azzal intett a mögötte álló embereknek, akik leemelték a házunk előtt várakozó szekérről ugyanazt a ládát, benne a Szent Koronával, amelyet egyből vittek is be hozzánk, ide, az udvaron keresztül a házba. Apád hamarjában nem is bírta eldönteni, hová tegyék ezeket a drága kincseket. Azt nem akarta, hogy egyszerűen csak lerakják a verandára, ahol mindenki láthatja, a konyhában útban lettek volna, a cselédszoba megint csak nem jöhetett szóba, a hálóban ott voltam én – legalábbis apád akkor még így hitte –, végül aztán letették itt, a tisztaszobában.

Különben is, az volt a legmegfelelőbb hely mind a drága koronaékszerek számára, mind arra, hogy a főméltóságú kormányzó urat, Kossuth apánkat méltón fogadni lehessen. Egyébiránt a ládát sem akkor, sem korábban, januárban, az indóházban nem nyitották ki. Miért is nyitották volna? Senki nem akarta, hogy a korona megsérüljön. Az országgyűlés Debrecenben kimondta, hogy a Habsburgok eltávolíttatnak a magyar trónról, a Szent Koronát meg a többi koronázási ékszert azonban természetesen változatlanul nagy becsben tartották. A ládában ott volt a koronán kívül a jogar, a kard és az országalma is. Legalábbis így magyarázta Kossuth apánk apádnak, csak éppen mi sem láthattuk az ékszereket. Ezt azóta is sajnálom, mondtam is később apádnak, hogy igazán szólhatott volna Kossuth apánknak, hogy legalább egy kicsit nyissa már ki azt a ládát, az ember életében egyszer hadd láthassa a Szent Koronát, máskor úgyszólván alkalmunk megtekinteni. Hiába gondoltuk ugyanis valamennyien, hogy éljen a republika, a Szent Korona az a Szent Korona, nem csoda, hogy Kossuth apánk személyesen vigyázott rá. De nem mertük megkérni, főleg azután nem, hogy elmesélte apádnak, hogy miután január elsején a szolnoki indóházban kocsira tették a kincseket, valahol a pusztaságban, félúton Debrecen felé a kocsifölborult, a láda pedig a koronázási ékszerekkel egyetemben belesüppedt a hóba, alig bírták kiásni. Csoda – magyarázta Kossuth apánk –, hogy sem a koronának, sem a többinek nem esett baja. Szerencsére gondosan el lettek csomagolva, szalma közé, egyébként ez a láda is jól kivitelezett, erős darab, nem véletlen, hogy négy markos embernek kell egyszerre vinnie.

Mindezeket már én is hallottam, mert a zajra előmerészkedtem a hálósobából. Megnyugodhattam, hogy mégse a muszkák azok – akkor még reménykedtünk benne, hogy nem igazak a hírek, és nem fognak jönni –, ellenben nagy csodálkozással néztem Kossuth apánkat, aki elém sietett, meghajolt, és mielőtt szólhattam volna, kezet csókolt.

– Ó, hát most látom, milyen állapotban van a tekintetes asszony – mondta, miután végigmérte a hasamat. – Mi meg itt alkalmatlankodunk.

– Alkalmatlankodásról szó nincs, méltóságos uram – mondta helyettem is apád. – A haza mindenek előtt. Egyébként is, még nem időszerű a gyermek érkezése. A hónap második felére várjuk. Hadd mutassam be bájos feleségemet, Friderikát, akinek viszont, úgy hiszem, méltóságodat nem kell bemutatnom...

Kicsit félve attól, hogy a nagy hasamtól orra bukok – ami szerencsére nem következett be –, pukedliztem, amire a kormányzó úr még egyszer meghajolt.

– Friderika... Milyen szép név! Illik gyönyörű viselőjéhez. És a gyermeket hogyan fogják hívni, ha nem vagyok tolakodó?

– Még nem döntöttük el – feleltem, a bóktól zavarba jőve.

– Na, hát végül is ráérnek, valóban van még egy kicsike idő. Én viszont rendületlenül rösteltem magam, amiért megzavartuk az eljövendő édesanya pihenését. Ha nem bánja a tekintetes asszony, üljön le egy kicsit közénk, utána, ígérem, már nem alkalmatlankodom, hagyjuk pihenni.

Azzal Kossuth apánk intett, a markos emberek kimentek, ő meg ideült, ennek az asztalnak a végére. Teljességgel úgy viselkedett, mintha ő lenne a házigazda, ami végtére is érthető, elvégre otthon érezhette magát széles e hazában. Akkor még nem tudhatta szegény feje, hogy már csak alig pár hétig tartózkodhat idehaza, és hamarosan idegen országokban való bujdosásra meg mások kegyelemkenyerére kényszerül. De hát azokban a napokban annyira békésnek és boldognak látszott minden! A honvédsereg mindenütt elverte a császáriakat, a diadalmas tavasz nyomán a kormány és az országgyűlés visszaköltözhetett Pest-Budára, egyszerűen úgy tűnt, annyi vér és szenvedés után végre megszületett a független Magyarország – amelyre viszont egyelőre távolról, de érezhetően közeledve a muszka veszedelem árnyéka vetült.

Apád hozatott a cseléddel egy flaska bort, aztán töltött, előbb a kormányzó úrnak, utána magának, végül egy kicsikét nekem is, hogy majd könnyebben vissza bírjak aludni, elvégre a kised, azaz a te érkezésed előtt fontos volt a pihenés. Aztán mindenféléről beszélgetni kezdtek. Nem akartam közbeszólni, és oktalansággal megzavarni a társalgást, de azért figyeltem nagyon. Ahogy itták a jó bort – a flaska ma is megvan, apád eltette emlékébe, te is láttad már, az, amelyiken Szolnok pelikános címere van –, Kossuth apánk megkérte apádat, mesélje el, hogy is volt, amikor három hónappal ezelőtt itt, Szolnoknál Damjanich tábornok szétverte a németeket. Apád pedig, noha közvetlenül nem vett részt benne, a saját szemével látta az ütközetet, úgyhogy elbeszélte a kormányzó úrnak, mi volt.

Nem sokkal azután, hogy a kormány és az országgyűlés Szolnokon keresztül Debrecenbe menekült Windischgrätz elől, ide is befészkelte magát egy császári dandár egy Karger nevű vezérőrnaggyal, és jószerivel napi kapcsolatban volt egy Abonyban állomásozó másik dandárral, amelynek pedig egy Ottinger nevű őrnagy volt a parancsnoka. A hozzám hasonló öregek – ne tiltakozz, fiam, minek tagadjam, én már vénasszony vagyok – mind emlékeznek rá, amit az előbb említettem én is neked, hogy az a tél különösen kemény volt. Az Alföldet akkora hó borította, hogy heteken keresztül csak szánon és léceken lehetett az utakon közlekedni, itt, a városban pedig sokan ki se dugták az orrukat a házakból, mert ahhoz, hogy akár csak a szomszéd utcáig elmenjenek, lapátolni kellett a havat. Ez persze engem nem zavart különösebben, így legalább nyugodtan fekhettem, és várhattam, hogy növekedjék a hasam, egyedül apád miatt kellett aggódnom kissé, aki akkoriban a padlás hátsó szegletében, a gerendák alatt rejtegette az atilláját, a kalapját meg a pantallóját. Hiába rimáncodtam, hogy égesse el, mielőtt valaki elárulja és érte jönnek, nem volt hajlandó rá, egyre csak azt mondogatta, meglássam, hamarosan fordul a kocka, és akkor belőle megint nemzetőr lesz. Szerencsére a cudar hidegben, meg a térdig vagy még

magasabbra érő hóban senkinek nem volt kedve bárkit is följelentgetni, így aztán azok a hetek békésen teltek, leszámítva a tél viszontagságait, meg azt, hogy akárhányszor kipillantottunk az ablakon – igyekeztünk minél kevesebbyszer, nehogy fölhívjuk magunkra a figyelmet –, cidriznünk kellett a császári egyenruha láttán. És hát a harctérről érkező hírek sem voltak biztatóak: bár a honvédelmi bizottmány úgy döntött, hogy a kudarcos hónapokat követően a honvédség ellentámadásba menjen át, sőt egy időre Perczel tábornok csapatai ki is szorították Szolnokról meg Ceglédről a császáriakat (és akkor apád pár napra megint fölölthette a nemzetőr-egyenruháját), a főserég a tehetetlen Dembinszky ostobaságának köszönhetően Kápolnánál csatát veszített, tovább fokozva a reményvesztett hangulatot.

Ennek ellenére az a két magyar hadosztály, amelyből az egyiket Damjanich, a másikat Vécsey vezérőrnagy vezette, mégis támadásba lendült dél felől. A terv az volt, hogy előbbi Cibakháza felől érkezvén eltereli Karger figyelmét, miközben utóbbi a hídon keresztül benyomul Szolnokra. Amikor azonban Damjanichék a Szent János-kápolna irányából megindultak, rövidesen azzal kellett szembesülniük, hogy a németek nem sokkal korábban vasúttal pár löveget szállítottak az indóház környékére, amelyek közül az egyik különösen nagy, hatfontos volt, és a németek ezeknek a torokaikból készültek a mi honvédeinkre ontani a tűzhalált. Damjanich vezérőrnagy ki is adta a parancsot, hogy a tisztek fújjanak visszavonulót, és állítsák meg az alighogy kibontakozott rohamot, ám a 3. zászlóalj dobosa – legalábbis így mesélte Kossuth apánknak apád – a hajnali pálinkaosztásnál kétszer vagy háromszor állt sorba snapszért, úgyhogy kijelentette, neki eszében sem áll visszartartani a huszárokat, és vad dobpergéssel egyre csak támadásra biztatta a zászlóaljat.

A lassan fölszálló köd is a mieinket segítette, a császáriakat pedig végképp meglepte a magyarok vakmerősége. Hiába küldött Karger egy mozdonyral segélykérést Abonyba, mire Ottinger dandárja Szolnokhoz ért, jobbnak látta harc nélkül visszavonulni, mivel a városba addigra benyomultak Damjanich vörössipkásai. Na, meg persze a Tisza bal partja felől Vécseyék. A németek egy része a Zagyva felé próbált menekülni, azonban nem tudtak átkelni rajta, mert a folyó az olvadás nyomán erősen áradt, így hát sokan vízbe fúltak, mielőtt átjuthattak volna a másik oldalra. A toronyóra még nem ütötte el a delet, mikorra Szolnokról mind egy szálíg eltakarodtak a császár katonái, Damjanich pedig azt mondta a lövegek ellen hősies rohamot indító 3. zászlóaljnak, hogy közülük a legszívesebben mindenkit tisztnek nevezne ki, de akkor hová lenne az ő derék és bátor zászlóalja.

– Derék és bátor zászlóalj! – Kossuth apánk ezen úgy kacagott, hogy a könnyei is kicsordultak. – Igaz, ami igaz, Damjanich Jánost, a szabadságharc egyik legkiválóbb tábornoka egyetlen ütközetet sem veszített el. Mindazonáltal, ha jól értem Menyhért úr szavait, ezt a győzelmét itt Szolnokon két vagy három snapsznak köszönheti: amennyiben az a derék dobos nem önt föl a kelleténél jobban a garatra, ki tudja, hogyan alakul a csata kimenetele. Én meg úgy hallottam egyébként, hogy utóbb Vécsey meg is róttá Damjanichot a vakmerőségéért, amit amaz kikért magának, és miután mindkettő saját magának tudta be a szolnoki diadalt, jól összevesztek, de olyannyira, hogy azóta se állnak szóba egymással.

Apád azt is elbeszélte Kossuth apánknak, hogy itt, Szolnokon olyannyira szeretik, tisztelik és becsülik Damjanich Jánost, hogy képviselőnek is meg akarták választani, amit amaz azzal háraitott el, hogy ő sokkal jobban érzi magát a csatatéren, mint a politika mezején. Egyébként, ha jól tudom, soha nem békültek ki Vécseyvel, azaz csak ott, az aradi vár falainál, a véráztatta siralommezőn, mikor is az utolsóként kivégzett Vécsey búcsúzásképpen megcsókolta az akkor már halott Damjanich kezét. Így mondják legalábbis, aztán ki tudja, mi igaz belőle, mióta világ a világ, beszélnek az emberek mindenfélét.

Na, de, hogy most már arra is áttérjek, mire fel mesélem én ezt az egészet hosszasan neked, végre elmondom, hogy a beszélgetés ennél a zárszónál véget is ért, ugyanis egyszeriben olyan

fájdalom tört rám, hogy azt hittem, menten elájulok. Már korábban is éreztem hol kisebb, hol nagyobb fájásokat, ám igyekeztem türtóztatni magam, nem akartam Kossuth apánk és apád beszélgetését félbeszakítani. Ekkor azonban nem bírtam tovább, és mi tagadás, hangosan jajveszékelnem kezdtem. Hirtelenjében úgy éreztem, hogy menten szét fogok repedni. Erősen szégyelltem, hogy megzavarom a beszélgetést, ráadásul egy ilyen magas rangú vendég előtt ordibálok, de Isten látja lelkemet, tényleg akkora fájdalmaim lettek, amekkorákat azelőtt soha nem éltem át. Nem is tudtam, mire vélni a dolgot: miközben hol azt hittem, hogy a következő pillanatokban cafatokra szakad a hasam, hol meg azt, hogy a testem közepénél fogva kettéhasadok, azon törtem a fejemet, hogy ugyan mit ettem a nap folyamán, mi az, ami ennyire kicsinálhatta a beleimet. Apádnak közeli barátja volt egy Kázmér nevű ember, akinek az volt a feladata, hogy háborús időkben is gondoskodjék Szolnok lakosságának és az itt állomásozó honvédegyeségnek az élelmezéséről, és ennek a cimboráságnak köszönhetően soha nem volt üres a kamránk. Időnként szégyelltem is, mondván, másoknak kevesebb jut, nekünk meg ennyi, de apád furtonfurt leintett, hogy ne sápítozzak, és ne méricskéljem a többiekhez magunkat, örülni kell annak, ami van, ki tudja, máskor mi lesz. Így hát az ellátásunkra nem volt panasz, és bevallom, időnként a kelletténél jobban megtömtem a bendőmet, de úgy voltam vele, kettőnk helyett is eszem. Aztán hamar kiderült, hogy ezúttal mégse gyomorrontásról van szó.

Kossuth apánk eszmélt először. Míg apád levegő után kapkodott, és láthatóan fogalma se volt, mihez kezdjen velem, a főméltóságú kormányzó föl pattant a láda mellől, és rangjához méltón vezényelni kezdett:

– Hamar, hamar, a nagyságos asszony szülni fog!

Azzal megfogta a kezemet, és kérdés nélkül vezetni kezdett a ház belseje felé, amerre a hálót sejtette.

– Biztos ebben, méltóságos uram? – kérdezte apád. – Hiszen nem is mostanra várjuk...

– Egészen biztos vagyok – felelte Kossuth apánk anélkül, hogy hátrafordult volna. – Két fiam van, Menyhért uram. Mindkétszer ott voltam, amikor születtek. Néhány hétnek pedig ebben az állapotban már nincsen jelentősége.

– Akkor mit tegyek? Küldessek a bábáért?

– Bajosan hiszem, hogy volna rá idő. Hacsak nem a szomszédban lakik. Mindenesetre nem árt, ha a cseléd elszalad érte.

– De mi legyen addig is, amíg ideér? Az beletelhet egy-két fertályórába is.

– Legesleginkább ne pánikoljék, Menyhért uram. Jegyezze meg, hogy a legnagyobb ellenségünk a saját félelmünk. Ha máshogy nem megy, hajtson föl egy kis snapszot, vagy két kupicával. De akár hárommal is. Vegyen példát Damjanich vezérőrnagy dobosáról.

Míg apád egyre a kezét tördelte, Kossuth apánk betámogatott a hálóba, lefektetett, majd arra utasította a lármára ugyancsak odatámolygó cselédet, hogy szaladjon el bábáért, addig pedig apád melegítsen és hozzon vizet, dézsát, törülközőt, lepedőt – és persze az se baj, ha az a snapsz kéznél van.

A fájások akkor már annyira erősek voltak, hogy szégyen ide vagy oda, szinte folyamatosan kiáltoztam. Kossuth apánk levette a mentéjét, ott állt ingujjban fölöttem, a homlokomra vizes törülközőt szorított, amellyel időnként az arcomat is megtörölte. Közben egyfolytában nyugtatott, ami igencsak jólesett, mert valóban szép, nyugodt hangja volt. Na, meg a bölcs szavakon túl az is használt, hogy szorgosan öntötte belém a snapszot. Amiből ő és apád is ivott, már csak az idegek megnyugtató végett. Úgyhogy mikorra a baba megérkezett, egészen oldott hangulat kerekedett, és bár a fájásaim ereje nem csökkent, voltak pillanatok, amikor csöppet se bántam az egészet.

A bábának valóban nem volt már sok dolga. Épp csak egy kicsit odanyúlt, és kihúzott belőlem téged. Ütögetni se kellett, azonnal fölsírtál. Attól nekem is záporozni kezdtek a könnyeim.

– Fiú – mondta a bába, aki zavarában Kossuth apánk karjaiba adott először. Mintha azt gondolta volna, hogy ő a te édesapád, ami igaz is, elvégre bárhol bujdossék szegény feje, Kossuth Lajos valamennyi magyarnak az édesapja mind a mai napig.

Ő viszont nem ijedt meg, és nem esett kétségbe, látszott, hogy volt már csecsemő a kezében, kicsit ringatott, majd ideadott. Nekem minden porcikám fájt, és az egész testem lüktetett, mégis majd elolvadtam az örömtől és a gyönyörűségtől

– Hát akkor, Menyhért barátom – mondta a kormányzó úr –, nagyon úgy fest, nem lehet halogatni tovább azt a névadást. Mi legyen az újszülött gyermek neve?

– Lajos – vágta rá rögtön apád, utána sietve hozzátette: – Már ha nem sértem meg méltóságodat.

– Dehogyan sért, Menyhért barátom, sőt örülök és megtisztel, hogy a gyermek névadója lehetek. Nőjön nagyra ez a fiú, valamennyiünk örömére és a haza nagyobb dicsőségére! Mi pedig azon dolgozunk, hogy az ő élete a miénknél sokkal szebb legyen, egy szabad és független Magyarországon.

Erre megint muszáj volt koccantaniuk.

– Aztán méltóságos uram – folytatta apád, a pálinkától fölbátorodva –, vállalná a keresztapaságot? Ha már így másodjára is összefutottunk rövid időn belül...

Kossuth apánk megrázta a fejét.

– Örömmel vállalnám, de nem tehetem. A keresztapaság komoly felelősséggel jár, és ki tudja, engem hova szólítanak a sors kifürkészhetetlen útjai. – Miközben ezt mondta, lehet, hogy csak én láttam így a szoba félhomályában, de mintha elfelhősödött volna a tekintete. – Nem beszélve arról, hogy azt szeretném, ha a látogatásom titokban maradna. Nem is annyira a személyem, hanem a Szent Korona miatt. Bár republika vagyunk, a korona értékes kincs, mindenféle értelemben, és nem szeretném, hogy illetéktelenek megtudják, éppen merre van. Ezért is hoztam ide, nem pedig az indóházba egyből. Oda majd akkor vitetjük, amikor reggel szólnak, hogy útra kész a Pestre tartó vonat.

Így esett, hogy nem Kossuth apánk lett a keresztapád, hanem apádnak a Kázmér nevű cimborája. Legalábbis papíron, mert mi akárhányszor gondoltunk a te keresztapádra, egyből Kossuth apánk jutott az eszünkbe. Na, meg az emlékezetes kora nyári este és éjszaka, amikor világra jöttél, és amikor egyszerre volt itt, a házban Magyarország kormányzója és Szent Koronája. Olyan jeles alkalom volt ez, akárcsak elmesélném, el se hinné senki a szolnokiak közül. Remélem, te azért elhiszed.

Az Álomügyi Hivatal nem nyilvános kartotékjaiból

Alszunk. Folyamatban az alvás.
Neked ez sötét grafitszín hullámváz, morajlás,
nekem végeérhetetlen ürességben valaha volt
fénypontok megrendítő csendje.

Karolunk, ölelkezünk, bújunk – szedelőzködünk,
alábukva vagy felfelé, egy irányba.
Az Álomügyi Hivatal patinás, szögletes és
robosztus épülete a napszaknak megfelelő,
illedelmes csendből és sötétségből
világít ki. Érkeztünktől megszeppent ajtaja
kopogtatásra tárul, s vélhetőleg tán a Vatikán
Múzeum ősi bennél ősi, különlegességükben
meglehető egyforma, egész életünknel,
történelmünknel, hazánk összvagyonánál
értékesebb vázáinak végeérhetetlen sorát kínálja
elibénk az előtér. Kézen fogva végigkopogunk
cirógatóan udvarias turistalépteinkkel, vélhetően
roppant illetlen, halk nevetgéléssel. Két-három,
évtizedes kosztól sárgult, „fehér” ajtókerethez
érünk, mely használatra vélhetően már frissiben
sem volt megfelelő, de, egészen elbontásig,
világvégéig, még bőven alkalmas lesz, lám, a
beléjük illesztett, maszatosan áttetsző üveglapok
sem esnek ki, csupán kényelmes foglalatukban
nyújtóznak álmatagon. Az egyik üveg túloldalán
egykedvű hölgy telefonál, a továbbiak mögött
senki. Mit tetszik, sejtjük inkább, mint halljuk
a kérdést. Aludni, mondjuk, majd, mivel a
telefon most még mindig fejéhez szorító, de
szájától pár centire szigorúan ideiglenesnek ható
mozdulattal eltartó ügyintéző erre hirtelen minden
nyelven felcsattanó számonkérésben
tör ki, mutatjuk, sleep, dormire, próbálgatjuk, hátha.

Papírok?, vonja fel szemöldökét, a telefonkagyló alsó részét még mindig kissé eltartva, továbbra is a vonal másik végén szüntelen hadaró hangra fókuszálva. Keresgélünk, kapkodunk, turistazavarral, ázott táskáinkban. Végül előkerül egy soha meg nem írt novellám, melyben gyerekkorom visszatérő rémálma olvasható, te pedig átadod neki az összes neked írt, de hozzád eljuttatni nem mert szerelmeslevél vaskos paksamétáját. A mennyisége láttán büszkeség és féltékenységgel változtatja egymást az arcomon, de a hölgy már át is futotta, immáron az én anyagomon a sor.

Meg nem írt művem (melyet, titok, afféle zseni gyanánt, valójában mégis megírtam, majd, nem sokkal a publikálás után, ráébredve, hogy rémesen gyenge, legalább a magam számára megíratlanná minősíttem), feldolgozott álmomat lapozgatva fintorog az ügyintéző, az álom visszatéréseinek ideje alatt nagyobbacska óvodás, majd kisebbfajta alsós lehetek, betörő fenyegeti családom születésem idejére megmaradt, kevéske tagját. Mind megkötözve, s valamiféle, leginkább villanyborotvára emlékeztető, egyszerre árammal megrázni, lelőni és vágni alkalmas fegyverrel a kézben kérdezi tőlem, melyiket választom. Sírok, leblokkolok, hogy lehetne ilyet. Ha nem választok, mindet megöli, üvölti az arctalan bandita, én pedig már minden erőmmel sikítanék, de hang nem jön ki a torkomon, mielőtt reszketve, csuromvizesen ébredék. A hölgy nincs meghatva, amit meg is értek, de azért ne szórakozzunk már, formailag meg kell feleljen.

A tiéd rendben van, lepecsételi, s már folytatná a telefonálást, mutat is a mögötte elterülő, békés semmire, have a good dream, veti oda, az enyémre másik szín pecsét kerül, ezt a megfelelő ügyosztályra továbbítja, várhatóan Réz Pálhoz, addig szíveskedjem várakozni, majd a szakértő eldönti. Két szóig se jut el a telefonálásban, mikor, fokozódó bosszúságára, közbeszúrom, hogy ez, kérem, nem megfelelő eljárás, engem a *Holmi* csak egyszer közölt megszüntéig, és akkor is csak verssel és álnéven, ez így nem fair. Ott a teljes szerkesztőség döntött, ne is próbáljak túljárni az eszén, csattanna fel, de még el se jutunk odáig, hogy kisebb méretű mazsolává vagy egyéb aszalvánnyá zsugorodva szoronghassak tovább, olyan patáliát csapsz, hogy beleremeg az egész hivatal, reszketve táncolnak talapzatukon a vázák, még a vonal másik végén a vélhetően férjét szidó vagy valamilyen receptet hadaró másik hang is megszeppenve elnémul. Te nélkülem egy tapodtat

sem, és megnézheti magát a kedves ügyintéző, ha benyújtjuk a reklamációnkat ezért a nyílt színi diszkriminációért. Mi ide nyaralni jöttünk, egész nap túráztunk, majd várost néztünk, lejártuk a lábunkat, szarrá áztunk, és még egy kelet-európainak is joga van aludni! Az utolsó szavakat már úgy sikítod, ahogyan én nem lehettem képes, csak akartam volna valóban nem túl eredeti, régebbi rémálmaimban. Az asszony kopottvörös körmei előbb szorosabbat markolnak a telefonkagylón, jelentőségteljes, mérlegelő másodpercek múlása remegteti a kezét, majd olyan öblöset sóhajt, melyet csak bármilyen világnyelven hiába magyarázó turistákkal szemben hallatnak a helyiek. Nem ért minket, de nem is érdekli, felőle ugyan – majd akkor átírányítja nemlétező írásművemet frissiben elhunyt, kedves költőbarátomnak, az írásaimat előszeretettel közlő szerkesztőnek. Azt már nem, mi most aludni fogunk, ha nem akar nemzetközi diplomáciai botrányt, visítod szinte, még én is megijedek, bár közben határozottan emberi alakúvá és méretűvé alakulok vissza, igen, tódítom, mint játszótéren épp csak megvédett entitás, és nem is vagyok mazsola, vegye tudomásul. Passzívagresszív vállrándítás, majd megfeszült állal egy bökes az ajtó felé, menjünk, csak ne is lásson többet. Megyünk hát, alszunk, folyamatban az alvás, megszorítom a kezed, amivel szállásunk felettébb kényelmes ágyában hozzám simulva megcirógatsz, köszönöm. És mit fogunk álmodni, kérdezem, mint akinek még nem esett le a poén valami igen szakállas vicc vagy vers végére érve. Visszaszorítod a kezem. Alszunk.

Funchal–Budapest, 2024

Látletet

ököllel üt a cigány srác. járomcsonton, a szemem alatt. a társát magamhoz rántom, közben megfordítom, hogy nekem háttal legyen, és nagy erővel a támadónak lököm. nem esnek le a lépcsőn, elszaladnak. ifjú gárdisták biztosítanak a rendet, persze csak szemlélők maradnak. tétlenek, semlegesek. vagy inkább ijedtek. amikor ezt írom, azt képzelem, egyenruhában lesznek, miközben nem is igazán tudom, milyen az uniformisuk. valószínűleg csak karszalagot viselnek, pirosat, rajta sárga r betű. rendező, azt jelenti. diákdizskót tartunk a volt ipartestületi székház emeletén. kéthetente, havonta? azért diák, hogy cigányok ne mehessenek be. közülük kevesen tanulnak. klubvezetőként nekem kell ellenőrizni az igazolványokat. pár hete dolgozom még csak ott. ez az első balhé, amiről tudok. talán az utolsó is. próbálom rábeszélni a művelődési ház vezetését, ne folytassuk a bulikat. nem tudom, sikerül-e. az ökölcsapást követően a rendőrséget tárcsázom, ott van a klub közvetlen közelében, de a szolgálatost csak az érdekli, kapun belül vagy kívül történt a dulakodás, és megmagyarázza, hogy nekik ahhoz semmi közük. a rendtartás a rendezők feladata. a dizskó után azért elmegyek látletetet vetetni az ügyeletre. tél lesz, a cipőm alatt ropog a hó, az orvos ismerős, korrekt tájképeket fest, néha kiállítja őket a művelődési központban vagy környékbeli településeken. papírt viszont nem ad. minek? nagyobb fémpénznyi piros folt csak a szemem alatt, semmi vérzés, semmi duzzanat. semmi komoly. otthon beülök egy kád forró vízbe. a test elernyed, a lélek nem. megütöttek. hánykolódik bennem az indulat. miért nem engedem be? mert cigány? vagy mert nincs diákigazolványa? ráadásul ittas és erőszakos. engem is megüt. ha az ilyenek bejönnek, csak balhéznak. a gárdistától agyon is verhetnének. ezzel érvelek hétfőn az igazgatónőnek. engedek még egy kis forró vizet. vajon annak a nyomorultnak van otthon kádja? voltaképpen nekem sincs. szolgálati lakás, harminc négyzetméter se. de jó. a kád is jó, a meleg fürdő is. mégis sokáig forgolódom az ágyban, nehezen alszom el.

másnapra a havat locspoccsá sózzák járdán, kövesúton. nyirkos hideg lesz. a fák ágain fehéren megül a hó. járom az utcákat, átfázok kicsit. talán bevásárlók. talán az ünnepek közelednek. figyelem a járókelőket. a fiatal férfiakat. a cigány férfiakat. melyik az én emberem? ha találkozunk, vajon megismerem? s ő megismer? és akkor mi történik? nemsoká karácsony, aztán január. hamarosan tavasz. a diákdizskók mintha megszűnnének. a rendszerváltoztatás éve jön.

TUDTA, HOGY... Az enteriőrben a művész festőállványán a *Noli me tangere* vázlata, szemben a kassai bőr- és vaskereskedő vállalkozónő, *Tutkó Károlyné portréja* (1869; Jósa András Múzeum, Nyíregyháza) szerepel. A jobb szélén Benczúr rajzolásához használt kárpitozott székét, mögötte írópultját és támlás székeit, valamint a családja által használt szalongszékét látjuk, amelyek a nyíregyházi múzeum gyűjteményének különleges ereklyéi.

Kínai selyemkép

– Császár! Kint vértés hadak, tüzes nyíl minden íjon. Pár nap, s palotád ledől.

– Hozz fügebort, amíg írom e dalt –
egy illat elrejt a világ előtt.

– Uram, húzz páncélt, erős kezvedbe
kardot ragadj, arcodat sisak védje!

– Száz év, s e falak romjain mondják
versem, mit most írok, szerelmem nevére.

Marcus Aurelius

Miért várod, hogy emlékedet
megőrizték a kései korok?
Kigyúl, és elhamvad életed.
A hírnév maroknyi homok.

Hullócsillag! Tünékeny fényed
a föld és a víz akarja.
Miért lennél hát a szenvedélyek
lánkra vert, konok rabja?

Számít-e bármit, embertársad
mint vélekedik rólad?
Ha roppant tengelyén fordul az idő,
megadja magát a pornak.

Maradj férfi. Amit a sors rád szab,
fogadd bátran, sőt: akard.
Időd viharában te nem virág vagy,
hanem a kard.

Három haiku

Megfésülködtél.
A hold-lámpás olaja
elfolyt. Itt az éj.

Két álmos szemed:
ikercsillagok fénye
a Fuji felett.

Kései óra.
Lebegsz, illatos vízben –
kék tavirózsa.

Ars poetica

Hideg esőben áznak az utcák.
Kialszik hétkor a lámpasor.
Egy juharfa okkerszín ága
a fémszürke égre hajol.
Őszi eső ez, veri a várost,
sápadt fényben vacog a járda.
Neveket ír egy szellőkés
a ház könnyfoltos ablakára.
Erőd, ha végső próbára vetve,
ha fogytán a hited, a fények,
mihez kezdesz a felirattal:
„Ki itt belépsz...”

Belépek.

Békejobb

Nem fáradtam el,
csak kifehéredtem,
mint akit a patak vizén mostak át,
most szárít a szél.

Már a békét keresem,
nem kell, hogy érdekes legyen.
Tudjátok, lányok, sosem érdekelt más.
Annyi minden történt. Unalmas volt.

Néhány volt éjszaka elfolyt magzatvize.
Volt a nyálkásra lakkozott flaszter.
Csillagok és sínek között a város kétszer körbeért,
volt olyan. Nem emlékszem, hogy került,
nem emlékszem az ágyamba, hogy kerültem.

Volt, hogy magas sarkúban repkedett hidak felett.
Volt, hogy bugyiban aludt, csipkék a bőr helyén,
és volt a szem, volt a kéz, volt a gumiszagú
és az életszagú láthatár.
Volt, mint a filmsztároké, olyan tánc,
korlátlan, folyóban, szökőkútban, nyikorgós parkettán.
Emlékeztek a centrifugaszerű mosolyokra?

Szeretném, ha igazán figyelnél.
Még soha senki nem hallotta meg,
hogymindig erről álmodtam.
Nem hagylak el, ha nem jössz,
nem hagylak el, ha elmész,
nem hagylak el, ha félsz az életedtől.

Az unatkozóknak nem lehet segíteni.
Jó reggelt köszönünk,
és attól vagyunk boldogok,
hogy katonákat vágunk reggelire.
Délelőtt elengedjük, és arra várunk,
hogy este megint összeérjen.
Csönd növekszik egyre inkább,
mint a gyermek.

Nem kell annyi díszlet,
tétova jókívánságok,
irigyek sanda mosolygása,
cserben hagyó ígéretetek,
elhazudott komolytalan szándék
vagy kölcsönbe szánt ajándék.

Tudjátok, a vigasztalás asztalánál ülök,
ahol szétosztják a kenyeret kis katonákban,
hálás vagyok mind az unalomért,
elmosolyodom rajta, és kinyújtom a kezem,
mindent megbocsájtok.

A szív alatti kert

Hazaérkezni végre. Milyen ismerős mondat.
Mint az ige, visszhangzik bennem régóta.
Mintha nem is szöveg, parázs volna,
és én a barlang, amelyben ropog, pislákol,
és magának oxigént keres, szelet,
amibe kapaszkodhat, amibe kapaszkodhatok,
ami élteti, amiben élhetek.

Van hova felakasztani a kalapom,
széles ágyon alszom, és a konvektor
fémesen kattogva fenntartja a hőmérsékletet.
Villanyszámlát fizetek, tavasszal megpucolom
az ablakot, összesöprök pár naponta,
porszívózom kéthetente, idén új
könyvespolc beiktatását tervezem.

Nem panaszkodhatok túl sokat.
Sőt, mindezért hálásnak lennem illene.
Az ablakomban a virágokért,
a fényért, amely délelőtt főleg a konyhát,
késő délután inkább a szobát világítja meg.
Alig töltöttem időt az utcán, dobtak már ki,
fogadtak be, és volt, akinek én adtam helyet.

De hiába, hogy lakást vettem, az otthonról
csak melletted álmodom. Amikor beköltöztél
a szívembe, változott meg valami,
és lett minden ismeretlen rokonszenves,
és lettem az emberek között családtag.
Térden álltam, úgy kértem, hogy éljünk,
és énekelni kezdtek, míg az igét ismételtem.

Nem a lakás, nem a bútorok,
nem a könyvek és nem a virágok,
hanem az érdemi munka, hogy gondozzunk
egy kertet, fát ültessünk, ami hiányzik.
Téglák közül folyton a mezőre vágyom,
a szélbe, hogy ott keríts el nekem
egy kertet végül, ahol a világ van.

Az Édes Cseléd éléskamrája

Nem lépett be a Fogak Szakszervezetébe (FSZ), mert egy ideje bizonyos körökben szájhagyomány útján terjedt, tagjának lenni pusztá pénzkidobás. Minden hónapban a fizetésből (oltári nagy összeg!) levonják a nekik járó forintocskákat, érdemi munkát azonban nem végeznek, mert a Fogakat Uraló Megnevezhetetlen Főméltóság (egy asszonyság, aki szereti a rizsfelfűjtat) és holdudvara (például a Három Grácia) minden bértárgyalást lesöpör az asztalról, sőt a Fogak Szakszervezetének elnökkasszonyát is sakkban tartja.

Mennyi nő, gondolta magában hüledezve a fog (ő maga is a gyengébbik nem képviselőjeként), miközben batyujába bepakolta a fekete fedelű cselédkönyvét. Egykori hallgatói B. O.-nak hívták a háta mögött, máshol T. Orbán Olivér epigonjaként csúfolták, de mi nevezzük csak Pályaelhagyónak vagy Édes Cselédnek, jóllehet a nehéz intézményi helyzet, a munkakörülmények csak rákényszerítették, hogy visszatérjen egykori önmagához. A valódi természetéhez. Pedig nem vágyott sokra! Időnként persze szeretett volna kirándulgatni a Vestibulum Oris keskeny, ám turisták által szerencsére még egyáltalán nem látogatott partvonalán, de vágyai ellenére is tudta, ismerte a helyes maximát: egy fog nem megy sehova és annak örül, ha békén hagyják!

Jó, szerette a pénzt. De hát az dobja rá az első követ, aki nem szereti! *Valamiből csak meg kell élni*, mondogatta, az infláció meg nőtt, csak nőtt, egyre jobban növegetett, úgy, ahogy a Három Grácia (valójában a nagyseggű baktériumok) hatalma is egyre inkább kiteljesedett a száj szűkös, már egyre otthontalanabb világában. Határon innen és túl se volt jobb a helyzet, hiszen a fog tudta – akár tanult az iskolában magyar történelmet, akár nem –, a határátrendeződések ellenére a föld, a vidék (s rajta a népes multietnikumú közösség, azaz a dolgozók, a portyázók, az uralomra törők motivációja) mindig ugyanaz marad.

A fog időnként – önmaga előtt is szegyenkezve – arra gondolt, akkor történt a már helyrehozhatatlan nagy baj, amikor a nyelv, önmaga liberalizációját elvégezve, átengedte az uralmat a nőknek! A nőknek, akik nem voltak fogak. A nőknek, akik tájidegenek voltak. A kórokozóknak, akik között voltak ragadós szájfájást vagy ajakherpeszt okozó vírusok, szájpenészt okozó gombák (pálforduló candidácskák) és fogszuvasodást, foggyökérgyulladást, ínysorvadást, sőt aftát okozó baktériumok. Mert ezek a nők lusták voltak, mégis gyarapodni akartak. Nem rejtették véka alá, hogy éjszakára kimaradnak, cicáznak a férfiakkal és lopnak. Mind lopott! A fog szomszédai, a művészi vagy politikusi vénával megáldott botanikus metszőfogak meg későn kapcsolak, hiszen a végső órákig, a veszély utolsó pillanatáig elvoltak saját elefántcsonttornyaikban, katedráikon: boldogan vagy boldogtalanul, de rágtak, öröltek. Aprították, amit aprítani kell. Művelték kertjeiket és persze veszekedtek, mint Goethe és Kossuth (a két legkarizmatikusabb botanikus metszőfog), éjt nappallá téve.

Progresszív, feminista eszméjeként az Új Idők a nők felszabadítását hirdette, a kiteljesedés, az önmegvalósítás új irányvonalait kínálta fel, ami azonban egyedül a nem-fogként létező nőket érintette, s valójában fél tucatnál kevesebb hölgy a patriarchális uralmi mechanizmust lemásoló s továbbra is működtető rendszerét tette lehetővé. A fog, akit hívjunk most Pályaelhagyónak, olyannyira nem örült ezeknek az Új Időknek, hogy kénytelen volt hirdetését feladni: MEGBÍZHATÓ,

JÓ FOGAZATÚ, SZŐKE, KÉK SZEMŰ, BÁCSKAI CSELÉDLÁNY KERESI NEM URIZÁLÓ GAZDÁJÁT! JELIGE: ÉDES. A fog gyerekkorától fogva makacs volt, vagy ahogy az apja (ma már nyugdíjas hűtőgépszerező, a PICK vágóhíd és szalámigyár egykori kialvatlan alkalmazottja) mondta, nyakas, s hiába mondta nagyapja is neki, húzza meg magát, ne pofázzon, ne ugrabugráljon, fogadja el, amit a sors rá mért, örüljön annak, hogy nincs lyuk a hátán, csak nem bírt magával, s mint valami tinédzser, nekiállt lázadni! De nem írt levelet a Fogakat Uraló Megnevezhetetlen Főméltóságnak, azt kívánva, hogy füljön bele a rizsfelfújtak zabálásába, hogy többé ne tudjon hét rizsszemből jövőndőt jósolni, s ennek alapján mérni a béreket beosztottjainak, miközben ő maga habzsol-dőzsöl. Nem kereste fel a Fogak Szakszervezetének elnökkasszonyát, a nyugdíj előtt álló ügyvivő szakértőt, aki egész életében csak rettegett, s aki alig várta, hogy többé ne kelljen találkoznia főnökeivel, kollégáival, ne kelljen foglalkoznia a fogak (így önmaga) ügyes-bajos dolgaival. Nem kért tőle tanácsot, hiszen egy szegény alávetett entitás mit is mondhatott volna neki! Az immár Édes Cseléd, a Pályaelhagyó néven futó fog önmagától is tudta – s ehhez elég volt a józan paraszti (bácskai) esze és határon túli önismerete –, hogy a Teremtő, a Szájak Legjobbikában mind ez idáig nem látott, de remélt transzcendens gondviselő, egy majdnem tökéletes szolga személyiségevel áldotta meg őt. Eme újdonsült identifikációja vagy visszatalálása önmagához, esetleg tinilányos lázadása (mindenki nevezze úgy, ahogy szeretné) azzal a belátással örvendeztette meg, hogy többé már nem a felsőoktatási intézményekben kívánta munkájának jutalmát megszerezni, hiszen megértette, a katedra előtt végzett munka eme Új Időkben már nem számít értékesnek, de amúgy is sziszifhoszi. Dolgos, serény kezét és egyéb értékeit (szakáll: nincs, különös ismertetőjele: nincs) a cselédkönyve is hirdette, jóllehet szívesen vállalt volna próbaidőszakot is, mindenesetre meglepő gyorsasággal csapott le rá (augusztus volt, forró nap) egy erősen dohányos, magas vérnyomással küzdő magyar író s annak Ilona nevű felesége. A fognak szimpatikusak voltak, ám azt is tudta, hiszen a hódító vírusok, baktériumok és candidák világa megtanította rá: hülye az, aki nem lop!

Így állunk most. A Szájak Legjobbikában üresen virít egy foghely. Az Édes Cseléd (pepitaruhácskájában) bizakodóan tekint a jövőbe. Megannyi érték, kincs vár rá: zsír, liszt, cukor, füstölt kolbász, paprikás kulen, téliszalámi. Ezekről nő a has, gömbölyödik majd nagyobbra gumilabda mellecskéje. S ezekből – így tervezi – mindössze annyit csen el, hogy közben a család (akiknek immár konyhájában, egy újfajta katedra előtt él s tevékenykedik) ne károsodjon. Úgy építi a maga éléskamráját, hogy közben, ha benéznénk e kicsi, ablaktalan kis zugba, az ott gyűlő lopott cucc továbbra is az egykori tulajdonosra utaljon. Gazdájára, Kosztolányi Dezsőre, teljes nevén Kosztolányi Dezső István Izabellára, a szabadkőműves eszperantistára, a nyelvek egyenlőségét hangoztató, Humboldt-követő szabadelvűre, aki 1930-ban *A magyar nyelv helye a földgolyón* című nyílt levelében Antoine Meillet nyelvészsel vitatkozott.

És akkor mi van?

Fodor Ákos-átirat

Nincs semmi. Baj?

A lényegről

Tandori-omázs

A költő:
mellébeszél.
Minek beszél mellé?!

No de *minek* beszél mellé?

Előzmény – következmény

Csak nem volt hiba, hogy lettem én?!

Ha véletlen volt is, lett érény:
volt kit szeretni pár nőnek itt,
s én nem adtam szívem őnekik??
(Ők voltak és Ő lett a család –
nem tudok hinni nagyobb csodát.)

Nem volt hiába a sok süti;
elmém bárd, a mennyet átüti
...s ha nem, hát kitöltöm ingemet,
amíg kabátszárnyam integet.

Nem vitt hiába busz, villamos –
úgy eszem s alszom, mint Pindarosz,
átvonult rajtam pár iskola –
sok tudás tűnt el; az is hova?

Nem fölöslegesen vert eső;
taktikám lett, s az nem nyers erő,
üldöztek és mosdattak zenék,
egy nem ért utol: a bankbetét.

Nemhiába kopott sok cipő
– ’illantam, ha támadt hajcihő.

Nem volt haszontalan sok betű,
 még ha nem ismer is a parvenü;
 kellett a könyvekből pluszvilág:
 tüskét túlnövő kaktuszvirág.
 Voltam elégszer, ki lépre ment –
 nem vágyom bambán a végtelent,
 szívós levék, már nem szalmaláng,
 sorsunkat bárki is szabta ránk.
 Kellett, már látom, a félelem:
 „nem örül, sír senki énvelem,
 üvegfal zár el mindenkitől –
 meg sem érem, hogy az majd ledől”.
 De végül múlt pánik, rettegés,
 száz fájó darabból lett egész.
 Mit most sem tudok, esélyem az,
 mikor hamis „tudás” mételyez.
 Nemhiába vagyok rest s konok:
 míg más liheg, én itt mormogok.
 Minden kellett, hogy most itt legyek,
 hol semmi újat nem hirdetek.
 Nem volt hi(á)ba a készülés;
 kíméljen csak még a szélütés!
 Nemhiába vénültem éveket –
 egyre rutinosabban tévedek.

De miért pátriárkaszakáll és busa szemöldök?

Istent általában boltozatos homlokú,
 dús, hófehér szakállú, szigorú (meg-
 téveszthetetlen) tekintetű öregnek
 képzelik el és ábrázolják, azon – érthető –
 okból, hogy ő az atya. Engem
 sosem üldözött vagy terrorizált (ha volt is,
 nem fért hozzám) az apai szigor,
 mégis: fiúnak esik jól elképzelnem, még
 épp innen (*onnan*) a kamaszkoron,
 nem föltétlenül sebes-varas, de azért
 talán mégis sebhelyes térddel, átizzadt
 pólóban, aki elunván aznapra
 a focit, gombostűfejnyi spotlámpákkal
 ritkásan (máskor sűrűbben) telehintett boltozatú
 alagútba gurítja a Földet éjszakára.

Nárciszos

*„De most már, kedves Kosztolányi, végezzen a virágokkal és
a szővirágokkal, mert hosszúra nyúlik.”
Kosztolányi Dezső: Zsivajgó természet*

Így kellene élnünk nekünk is,
azt hazudva: élünk, sokáig sarjadni
nem tudunk, de hagymánk egyre-egyre
lejjebb süllyed, mígnem elenyészik
a Föld gyomrában, örökbe semmisülve.

Így kellene élnünk nekünk is
aztán a sokadik tavaszon is váratlanul
sarjadni ki, majd újra és újra, örülve,
hogy észrevétlen ragyoghatunk a nyers földre,
mert a tömbház tövén sarjadunk,
lábazati vakolattól sápadtan bederengve.

Így kellene élnünk nekünk is
senki által észre nem véve,
évekig csak észrevétlenül önmagunkban
gyönyörködni egyedül
egyre dagadtabb hagymákkal, a földbe szorulva
gyökereinkkel odalent összefogódzva, örülni,
milyen szépek is vagyunk, a nagy időn kívül.

Így kellene élnünk nekünk is,
már hatalmas hagymákkal a földbe
dagadva, emberi fogyasztásra eleve
alkalmatlanul, csak tekintettel
fogyaszthatóan, gyomorkeserűen.

Így kellene élnünk nekünk is
hogy aztán egyszerre csak észrevegyen
egy pár szem, mélyen magába hümmögve,
ezeket sosem szedtük fel?

Peregrináció

*A száz éve született Schéner Mihály képzőművész emlékére,
aki Medgyesegyházán, egy disznókat tartó háztáji portán
grafikai vázlatokat készített.*

Maga nem érti, nem értheti.
Hiába rajzolja, másként nem tud
megszabadulni az ember
a más nőjétől, csak
ha ellöki magától.
Megy az ember,
olyan pontos az,
akár a svájci óra,
pedig még sötét van,
de már mondja is nekem
az ágyból – hová mész...?
Lassan, szó nélkül felöltözöm,
viszem a vödröt,
leforrázom a kukoricadarát,
bekeverem a tápot,
betöltöm a vályúba, és odaadom nekik.
Rágyújtok, nézem, figyelem őket,
beszélgetek is velük,
Igaz, búgatva vannak,
röfögnek, sivalkodnak is,
de nagyon jól lehet az ólban
beszélgetni velük,
igen jól...

Iramost

„ördögjárás” Okányban

Borzasztó dolog ez,
itt vidéken már csak így,
egyedül kéne élni.
Mégis, hiányzik
az a reggeli mocorgás,
az a nyöszörgés,
ahogy dörgölődzik...
Ki is kell minden évben
cserélni a vánkost,
mert eldörsöli,
még a cihát is kiharapja.
Borzasztó dolog ez,
iramost össze lehet
szokni egy nővel.
De be is kell néha vágni
az ajtót utána!
Menjen pacsmagolni a néember!
Borzasztó dolog ez,
egyedül kéne élni,
Lehet, ördögjárás mégis,
mit az Istent csináljak,
nem lehet másképp,
nem bírok, csak azzal...
csak azzal a nővel,
nélküle nem,
nélküle nem tudok...
itt vidéken, csak így...
Itt vidéken már csak így van.

Isten színe előtt

milyen jól áll neked ez a
fáradtrózsaszín árnyalat,
illik a ravatal fehér csendjéhez,
és elgyötört testedhez is, anyám,
reformátusoknál tilos a
holttestet megáldani, hát
legalább választottam egy
tűnékenységhez illő
színt neked, miközben
a gardróbod előtt állva
gyermeki daccal vádoltalak,
ököllel ütve a szekrény ajtaját,
hogy miért így, miért ilyen korán,
egyszer csak kimerülve,
fotelbe rogyva eltöprengtem,
milyen szín illik holtságodhoz,
és akkor megpillantottam
ezt a csipkerózsa szirma,
újszülött húsa,
napnyugtakor ég alja
színű kardigánt,
amit sután, mégis elégedetten
nyújtottam át a patológusnak,
nézlek, csöpp selyembölcsődöt
most koporsónak fogjuk nevezni,
de feletted az Úr lelke lebeg,
ha tudnád, milyen harmónia
van most benned,
tenyeredben az életvonal
már nem szökken,
nem libben, nem fut
egyszerre öt irányba,
megadva magad a halálnak,
nyugalommal csüng bele kezed

abba a fáradtrózsaszín
másvilágba,
milyen jól áll neked ez az
árnyalat, lefogadom, anyám,
hogy Isten színe előtt jó
színben fogsz megjelenni.

Keselyű

Szomjúságtól kóvályog
a temetőkert.
Csak a szél, csak a szél
tépi a hárs koronáját.
December volt, amikor
anyámat a holtakra bíztam,
koporsófedelén zörögtek
a rögök.
Ha itt vagyok, szüntelen
ez a hang szól,
és mint egy keselyű,
verseket tép ki
belőlem.

A kórus énekel

az élet másnapján
egy asszony szokatlanul imádkozik,
a kórus énekelni kezd, s kitart akkor is,
ha már nem hallgatja senki a dalt,
ha az asszony,
aki szokatlanul imádkozott,
már nincsen sehol.

Az alteregó

Ahogy ültem a kávéházi asztalnál, arra gondoltam: lehet, hogy a színészet iránti komoly érdeklődésem az oka... Mert a családból nemigen örökölhettem... Kitől? Apámtól, a pedáns úriember-től, aki még fektében is kihúzta magát? Anyámtól, a mindig saját magát adó, mindig önazonos úrihölgytől, aki mindig biedermeiermód kedves volt, és családias? De az is lehet, hogy nem tőlük, hanem éppen ellenük örököltem ezt, nem az ő vérükből és húsuikból, hanem valamilyen sokkal mélyebb és ősbibb, lappangó ellen-mondásból és lázadásból, ami kézzel-lábbal tiltakozik az ellen, hogy pedáns úriember, vagy önazonos és biedermeiermód családias legyek, és ami mindig arra hajt, hogy mást játsszak, mutassak, sőt éljek, mint ami lennék.

Talán az sem véletlen ezek után, hogy a feleségem színésznő. Már, ha egyáltalán a feleségem.

Még arra sem emlékszem, hogy mikor kezdődött ez az egész... Persze, az ember foglalkozik ilyesféle gondolatokkal már iskolás korában is, ahogy hazafelé ballag magányosan a szabadkai utcákon, mint afféle zsebfilozófus vagy kezdő gondolkodó, kinevetve vagy gúnyolva magát, nem véve komolyan ügyetlen gondolatfutamait, de azért mégiscsak foglalkozik vele. Később talán szégyelli is magát azért, hogy ilyesmikre költötte az Isten drága idejét, mert ahogy felnő, a valóság megrohanja hat-, tíz-, százfelől, és már el is felejtette, mikén elmélkedett iskolás kisgyerekként. Mert ki gondolna másra a számlák, a kávéházi illendő borraivaló, a házasulandóság örömei és gyötrelmei között másra, mint számlákra, a kávéházi illendő borraivalóra, és a házasulandóság örömeire és gyötrelmeire. Valahogy én mégsem tudtam elfelejteni, sőt szándékosan sem tudtam kiverni a fejemből, hogy alkossak magam mellé valakit, ne kelljen magányosan ballagnom a szabadkai utcákon.

Emlékszem, amikor ketten sétáltunk hazafelé nem a szabadkai utcákon, de a lámpavilágított Budapesten: Esti Kornél és Kosztolányi Dezső, a két rokon és jóbarát, arról beszélünk – emlékezve gyermekkori gondolatfutamainkra –, hogy mi lenne, ha minket valaki kitalált volna – nem, nem isteni teremtéssel vagy valami Frankenstein-féle homunkuluszgyártással, hanem inkább irodalmilag, mintha egy regényében szerepelnénk, vagy még inkább drámailag, mintha a színpadán adnánk elő jól-rosszul ránk rótt szerepünket, vagy leginkább „életileg”, mintha a létezésünk az ő élete lenne, és mégsem az övé: az énnek és őnek különös játéka, szerep és színész kreatív eggyéválása, azonosság és különbözőség szoros rokonsága és jóbarátsága, termékeny skizofrénia, ami különösen izgalmas és csodás világot ígér.

Erről beszélgetett a két rokon és jóbarát: Esti és Kosztolányi, és akkor csatlakozott hozzánk Karinthy is, mintha éppen akkor és oda találta volna ki valaki.

Ő persze azonnal beszállt a játékba, és hamarosan azon röhögtünk illetlenül és hangosan a lámpavilágított Budapest utcáin, hogy milyen jó lenne, ha mi találnánk ki valakit saját magunk alteregójaként, például egy szigorú, karót nyelt, sovány, bajuszos, nagyfülű költőt – természetesen dunántúli, rigorózus, katolikus felmenővel –, aki mesterkélt, ízenként összerakott klasszikusmajmoló verseivel vív ki magának nevet az irodalomban, még a neve is karót nyelt és szigorú: Mihály; és ha már itt tartunk, miért ne alkothatnánk meg – súgta sejtelmesen a fülünkbe Karinthy – egy vidéki költőt is, egy amolyan félénk, magának való, jelentéktelen nevű – mondjuk, Juhász –, szakállas, papos kinézetű poétát. Legyen szegedi, és mint ilyen, mintegy magától értetődően legyen

szerelmes a Tiszába, amihez sok verset is írjon, és körülbelül ugyanilyen szexuális hatékonysággal legyen szerelmes egy általa elképzelt színésznőbe is, akihez szintén sok verset írjon – ezek a vidéki költők már csak ilyenek.

Kiordítottak egy ablakon, hogy hagyjuk abba a hangos röhögést, mert valaki aludni szeretne, de akkor már késő volt, mert felvetettük, hogy természetesen valamilyen közös élmény kell összekösse képzelt költőinket, például az, hogy együtt jártak az egyetemre, és nyilván Kosztolányi Dezső is velük ette az egyetemisták sovány kenyerét. Karinthy a sűrű hahota közben kifejtette, hogy ez már olyan mértékben nem valószínű, hogy senki sem hinné el létezésüket, de a többiek: Esti és Kosztolányi mindegyre azt bizonygatták, hogy éppen ez az a kicsiny véletlen, ami mindent hihetővé tenne.

Akkor már hajnalodott. Valahonnan a távolból kakaskukorékolást hallottunk. Aztán csend lett. Elhallgattunk. Kicsit úgy éreztük, mintha megtagadtunk volna valakit.

Dehogyan volt ez akkor még probléma, gond, nehézség! Sőt! A feleségemnek is tetszett – már ha ő az – ez a furcsa játék, és ő is felkarolta, és amikor Karinthy átjött hozzánk, ő is élénk érdeklődéssel kapcsolódott be az ilyen beszélgetésekbe. Még akkor is, amikor úgy tettünk, mintha az általunk kitalált személyek ott ülnének mellettünk, velünk egy szobában, hozzászólnának a társalgáshoz, nevetnének a vicceinken, és cigarettát kérnének tőlünk, mert az övék persze éppen most fogyott el.

Aztán egyszer, egy esőre álló áprilisi napon megállított egy férfi a kávéházból kifelé jövet. A keménykalapos, felpödrött bajszú, vidékies öltözékű, újságíróforma alak két bocsánatkérés között elmondta, tisztában van vele, hogy én Kosztolányi Dezső vagyok, az író és költő, majd hozzátette: nem nézi jó szemmel, hogy én „mindenfélüket kitalálok” – így mondta, ezekkel a szavakkal –, és úgy mesélek el történeteket, mintha más írta volna őket, vagy más lenne a szereplőjük, az elbeszélőjük, amit jobb helyeken hazugságnak neveznek, és jöllehet ő tisztában van vele, hogy az irodalom mégiscsak irodalom, de az igazság nevében követeli, hogy adjak számot az olvasóközönségnek az alteregómról – lehetőleg abban a lapban, aminek megjelenésében ő mint társszerkesztő van szerencsés részt venni –, és tárjam a világ elé a Csáth Gézával való különös és beteg kapcsolatomat kifejtve, vagy még inkább mintegy „meggyónva” – így mondta, ezzel a szóval –, hogy valójában Kosztolányi Dezső írta azokat a borzalmas, véres, már-már gyomorforgató novellákat Csáth Géza neve alatt.

Sértetten elfordultam, elindultam a villamosmegálló felé, és oda se pillantva azt mondtam: „uram, ön nyilvánvalóan összetéveszt valakivel”.

A dolog azonban nem hagyott nyugodni, hiszen nem mindennap vágják az ember fejéhez, hogy mindenfélüket kitalál. Ezután kezdtem el figyelni a körülöttem lévőket. Nem okozok-e valakinek problémát azzal, hogy használom személyiségkiöltő fantáziámat? Nem vonják-e össze titokban szemöldöküket arra gondolva, hogy itt van a budapesti teremtő és homunkuluszgyártó, aki fantázialakokkal népesíti be az amúgy is zsúfolt fővárost? Nem néznek össze a hátam mögött rosszalló tekintettel, hogy már megint mindenfélüket kitalálok? Gyanakvásomat megosztottam legközelebbi barátaimmal, amikor együtt ült a három jóbarát: Esti, Kosztolányi és Karinthy ugyanannak a kávéháznak az asztalánál, amelynek ajtajában az újságíróforma alak rám támadt. Persze a számomra komoly téma hamarosan nevetség tárgya lett, és feloldódott a felelőtlen ötletek áramában, amikor Karinthy sírós hangon bevallotta, hogy az az udvariatlan fickó nem volt más, mint az ő egyik alteregója. Nevettünk, és mindannyiunk meglegedésére a zajos kávéházban még kakaskukorékolástól sem kellett tartanunk, csak János, a kedvenc pincérem tolta elém a számlát, tisztes borralvalóra számítva.

Emlékszem, tegnap este kezdett igazán sötét árnyalatot ölteni ez a számomra olyan kedves, különös játék, amikor észrevettem, hogy éppen a feleségem – már persze ha ő az – vonja össze titokban a szemöldökét, amikor szárnyaló fantáziám legjobban zakatol. Karinthyék voltak nálunk

aznap délután. Az író felesége, Aranka még kért egy utolsó cigarettát, mert az övé persze éppen most fogyott el, és amikor tüzet is kért szokásos nagyvonalú mozdulatával, amivel mintha ő tenne szívességet a másinak azzal, hogy kegyeskedik odafordulni a gyufalánghoz, a szemem sarkából véletlenül észrevettem a feleségem rosszálló tekintetét. Miután Karinthyék távoztak, odaálltam elé. Fáradt tartással ült két kezét a térdjei közé ejtve, mint egy lombja vesztett szomorúfűz. Megkérdeztem, mi a baj, de csak hosszas unszolásra sikerült belőle kiszednem az igazat. Azt mondta, tudja, milyen fontos nekem ez, hogy mennyire szeretem ezt a fantáziajátékot, és ezért nem is akart szólni korábban, de az az igazság, hogy Karinthy felesége, Aranka...

Már régóta sejtettem, hogy Aranka valamiért szúrja a szemét, féltékeny rá, amiért mindig a társaság középpontjába erőszakolja magát úrinős mozdulataival és mindent lenéző, gögös modorával, vagy rosszállja azt a felszínes világlátást, ami annyira jellemezte Arankát, hogy már szinte előre tudtuk, hogyan fogja gúnyosan legörbíteni szája szélét, amikor valaki valamilyen életbevágóan lényeges témát vet fel társalgás közben. Próbáltam felvidítani a feleségem, mondván, hogy majd beszélek Karinthyval, hogy sürgősen váljon el, de ő leintett, és komoly hangon közölte, hogy nem erről van szó. Az a baj – mondta halkán –, hogy már nem tetszik neki Aranka, mert eddig élvezte, különösen azt, amikor több napon át dolgoztunk a tüzet kérő nagyvonalú mozdulatán, a gúnyosan legörbített száján, és régen tényleg örült, amikor felötlött bennem, hogy találjunk ki Karinthynek egy feleséget, de mostanra valahogy terhesnek érzi ezt a személyiséget, mintha rátelepedett volna, mintha el akarná nyomni, és már úgy érzi, hogy talán jobb lett volna, ha Karinthyt sem találtam volna ki annak idején. Hirtelen nem is értettem, mire gondol, csak azzal voltam tisztában, hogy nagyon sértő ez az egész, mintha azt mondta volna, hogy mindenfélét kitalálok. Fogtam magam, és ajtócsapkodva, dühösen elhagytam a házat.

Magányosan ültem a záróra előtti kávéházban – Péter az udvaron –, pont azon a helyen, ahol korábban jóbarátaimmal, és arra gondoltam, hogy nem merek hazamenni, félek majd benyitni az ajtón, mert lehet, hogy nem lesz ott senki. Lehet, hogy azt a mozdulatot is, ahogy a feleségem a kezeit a térdjei közé ejti, és úgy ül, akár egy lombja vesztett szomorúfűz, én találtam ki?

Zártak. Fizetni akartam. János, a kedvenc pincérem láthatta rajtam, hogy valami nincs rendben, mert amikor a tárcámért kotorásztam a kabátzsebemben, azt mondta:

– Hagyja csak! A ház ajándéka, Esti úr!

Egészséges táplálkozás

Kedvencem a zöldségleves,
nincs jobb, ha egy gyerek beles.
Csak a répa
a probléma.
Túl sárga, mert belül irigy,
rendes kaja nem néz ki így,
utálom, na.
Bár ne volna
befőzve, se a zeller,
egy meg más, szeretettel
átengedem.
Szegény fejem
azt se tudja, hová dugja
a borsót, hisz inkább dudva,
nem is zöldség.
Jaj, segítség,
mi ez megint, karalábé?
Hányszor mondtam, nem kell, kábé
tízezerszer.
Mégis felszel
mindent, aztán felforralja,
értetlen az ember anyja.
Bezzeg tészta!
A kis részt a
tányérban, amit elfoglal,
kevesellem, és jó okkal.
Rossz az arány.
Szinte parány,
a sok színes kerti gyomja
megint egészen elnyomja
a szegénykét.
De egyébként
kedvencem a zöldségleves.
Nincs jobb, ha egy gyerek beles.

Kedvencem a finomfőzi,
a csokit is beelőzi.
Alig várom,
bekajálom.

Kedvet csinál nekem, dalost,
sok benne az élelmi rost
és vitamin.
Bár odakinn
termő cuccot raknak bele,
fontos, hogy ne legyen tele
cukkinivel.
Főleg, mivel
ebben is lapít a borsó,
nem segít az ízén borsó, só,
ha meglátom,
kipiszkálom.
Ez pedig mi? Kukorica?
Egye meg a mangalica.
Vágva szép a
sárgarépa,
viszont nem jobb semmivel se,
el kell hát az ember rejtse.
Sárga törpe,
hopp, a földre.
Véletlen volt, majd azt mondom.
Semmi mással nincsen gondom,
hisz a rántás
szinte áldás.
Közted és a rost közt ott áll,
végveszélyben emígy szolgál
ő reményként.
De egyébként
kedvencem a finomfőzi.
A csokit is beelőzi.

Kedvencem a gyümölcsali,
ha neked is, üvöltse, hali!
Csak az alma
kényuralma,
amitől a falnak megyek.
Mi van, mást már ne is egyek?
Mert őshonos?
A főokos
szüleimnek mániája
a meggy ízharmóniája.
És a barack.
Ha egy palack
lenne ilyen, mondjuk szörpként,
rárepülnék szinte önként.
De a parancs,
hogy a narancs
fogyjon gyorsan, sose tör be.

Ez a folt itt vilmoskörte?
Ez meg banán?
Nincs más talán?
Ej, na végre. Ez az, kérem.
Miszlik enyhén cukros lében.
Oké minden,
felhörpintem.
Az se gond, ha nem csak enyhén,
mert ha a vizet szeretném,
csapot nyitnék.
Miért hinnék
annak, aki ezzel ámít?
Kinek a tápanyag számít,
egyen köszönt.
De egyébként
kedvencem a gyümölcsössali.
Ha neked is, üvöltsd, hali!

Mekkora nagy

Pedál nőtt a biciklire, ami eddig futó volt,
öt ujj nőtt a kesztyűre a kettő helyett, de jó bolt,
ebből négyet, ez a kemény, meg is tudok számolni,
oda-vissza, pedig még egy irányba sem akármí.
Érett koromhoz
mekkora agy,
mekkora nagy,
hát ekkora nagy!
Nőtt a ruhám is,
szinte lehangy,
akkora nagy,
hű, mekkora nagy!

Centi nőtt a talpaimra, éktelensok-akárhány,
vagy felülre, ezt a kérdést hártja a tudomány,
viszont együtt annyi centi, és ez az egy tuti már,
amitől a szomszéd néni rémisztően kiabál:
Kicsikém, nahát,
mekkora vagy,
mekkora nagy,
hát ekkora nagy!
Puszikát, cupp-cupp,
egy csuda vagy,
nagy csuda vagy,
és jó csudanagy!

Lista nőtt a tilalomból, szinte semmit nem szabad,
nem ugrálok, mint egy őrült, nem szopom az ujjamat,
legfeljebb csak elalváshoz, azt nem látja más, csak én,
egy ennyire komoly ember minden, csak nem kicsikém.
Hallom, és mérgem
ekkora nagy,
mekkora nagy?
Hát ekkora nagy!
Néha teher, hogy
egy csuda vagy,
ekkora agy,
és ekkora nagy!

Borg

Mosd meg a kezed rendesen, hisz
látod, hogy mindenki megmossa.
Nem tudom, mi bajod a hússal,
finom, mert mindenki azt mondja.
Más gyerek nem ilyen méregzsák,
nem duzzog, sőt, nem is gondolja.
Ne hisztizz, nem fáj az orrtörlés.
Biztos, ezt mindenki így tudja.
Számold meg, rajzold le, színezd ki,
mindenki más szépen megoldja.

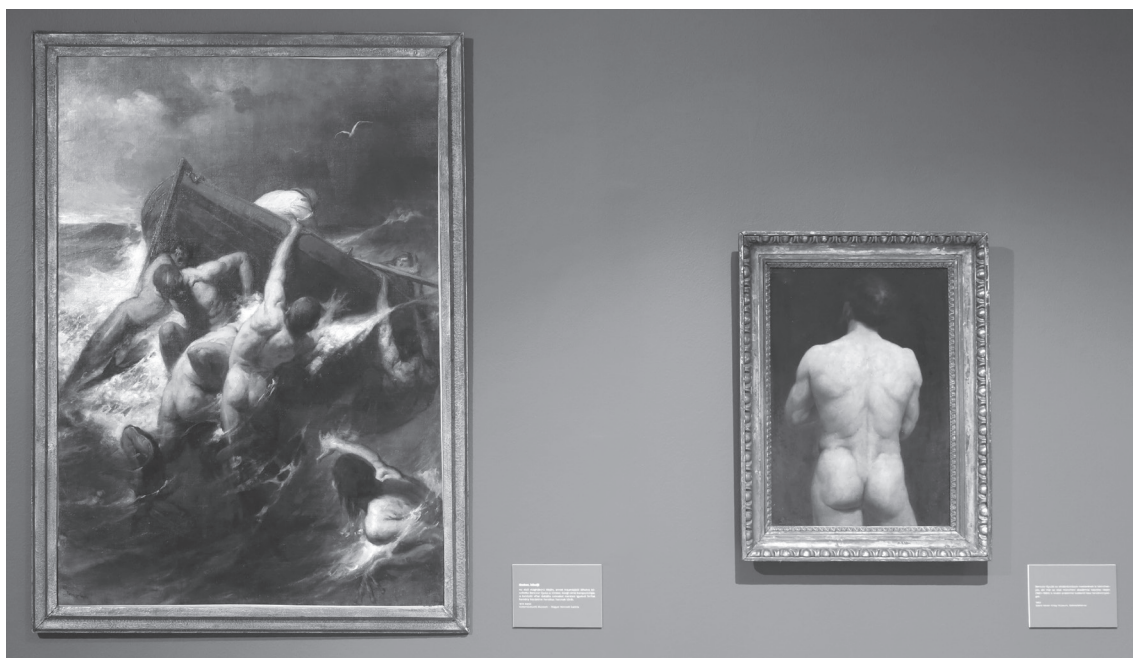
Régóta gyanakodtam rájuk,
mert ez már nem lehet véletlen.
Próbáltam magamat meggyőzni,
bízni, hogy valahol tévedtem,
de sajnos mostanra kiderült,
mi az én gondom az életben.

Engem asszimilálni akarnak!

Ilyen kicsin múlt, de komolyan,
hogy győzzenek az űrhatalmak,
beolvasszanak masszájukba,
búcsút inthessek önmagamnak.

Anya mindig gyanús volt nekem,
és nagyiban sem vagyok biztos.
Az óvónő totál kockafej,
jól beépült, de lebukott most,
magával rántva a rendezett
sorba állítós gyerekorvost.
Mától átlátok mindazokon,
akik szerint köszönni fontos,
viselkedjek fegyelmezetten,
és gond, ha a hajam bozontos.

Ők gyereknevelésnek hívják,
és darálják unos-untalan.
Néha sajnós nagyon úgy tűnik,
minden ellenállás hasztalan.

TUDTA, HOGY... Az első világháború idején, annak traumájától áthatva készítette Benczúr Gyula az *Ember, küzdj!* (1915; Déri Múzeum, Debrecen) című kompozícióját. A tomboló vihar dobálta csónakot menteni igyekvő férfiak kemény küzdelme heroikus harcnak tűnik. A jobbra látható *Hátakton* (1863; Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár) már 19 évesen is kiváló anatómiai tudásról tesz tanúbizonyságot.

Tojások a hóban

- Ma is valami halaszthatatlan? – ugrott a többiek közé Mihály.
- Ma is – bólintott Gábrriel.
- Csak én nem kaptam körlevelet? – vágott közbe Péter.
- Senki nem kapott. Meghibásodott a rendszer – magyarázta Gábrriel.
- A rendszer? – mosolygott Mihály.
- A rendszer.
- És azért vagyunk itt, hogy ezt a tudunkra adjátok? – mérgelődött Rafael.
- Nem azért – magyarázta Gábrriel.
- Ha nem azért, akkor belecaphatnánk végre a levesbe? – akadékoskodott Mihály.
- Honnan tudad? – ámuldozott Gábrriel.
- Mit?
- Hogy bele akarok csapni a levesbe is!
- Megézés!
- Mi az, hogy a levesbe is? – értetlenkedett Péter.
- Könyvet írok – bukott ki Gábrrielből.
- Hogy kicsodát? – szörnyülködött Rafael.
- Könyvet!
- Hogy nekünk mennyi mindenre van időnk! – csapta össze a kezét Mihály.
- Azért tereltél minket össze, hogy bejelentsd, könyvet írsz? – terelte el a szót Péter.
- A kis hírvivő! Első lépés a mennyei marketing útján – foglalta össze Mihály.
- Ti vagytok a legjobb barátaim. Kinek mondjam el, ha nem nektek? – háborgott Gábrriel.
- Ha már ennyire fontos volt a beharangozása, mégis milyen könyvet írsz? – tért a lényegre Péter.
- Viccgyűjteményt? – kezdte Mihály.
- Dehogy! – háborgott Gábrriel.
- Vers?
- Nem.
- Novella?
- Nem!
- Mesekönyv?
- Á!
- Kémregény? – csillant fel Mihály szeme.
- Látom, ma is szárnyal a fantáziád! – fordult Mihályhoz Rafael.
- Idefont mégis mi mást csinálhatna?
- Nem, nem kémregény.
- Ugye nem krimi? – aggodalmaskodott Rafael.
- Szakácskönyv! – kiáltotta Gábrriel.
- Nocsak – esett le az álla Péternek.

- Nahát! – szisszent fel Rafael.
- Hiánypótló! – tette hozzá Mihály.
- Halk kuncogás rázta meg a mennyei csapatot.
- Ti most kinevettek engem? – horkant fel Gábrriel.
- Dehogy, csak szeretjük Mihály humorát – öntött tiszta vizet a pohárba Péter.
- Nem is kérdeztek semmit? – folytatta Gábrriel.
- Még emésztjük kicsit a hírt – magyarázta Mihály.
- Ugye csak viccelsz azzal, hogy szakácskönyv? – bátorodott neki Rafael.
- Dehogy viccelek. Halálkomoly. Az lesz a címe: Tojások a hóban.
- Hogy micsoda? – gurultak mindannyian a nevetéstől.
- Tojások a hóban.
- Biztos, hogy szakácskönyv lesz?
- Biztos.
- Eszkimó receptgyűjtemény?
- Miért lenne eszkimó?
- Mert tojások a hóban, mondjuk azért.
- Jaj, dehogy, csak nem akartam felválni.
- Mit? – értetlenkedett Rafael.
- A tojásokat? – vigyorgott Mihály.
- Jaj, ne már! Felválni, vagyis kérkedni.
- Mégis mivel?
- Mi a kedvenc ételem? Na, mi?
- Becsinált leves? – zengte Mihály.
- Nem.
- Ökörszem? – ásított Rafael.
- Dehogy!
- Görcsleves? – próbálkozott újra Mihály.
- Ilyen is van?
- Van.
- Nem, nem görcsleves. Most, hogy tudatosult bennem, mennyire nem ismertek, rövide is fogom
- húzta fel az orrát Gábrriel.
- Végre, valami jó hír! – örvendezett Mihály.
- Oeufs à la neige – szipogta Gábrriel.
- Mit mond? – bökte oldalba Pétert Rafael. – Jaj neked, ha ezt most Ő meghallotta!
- Nem káromkodott – segített Péter. – Tojások a hóban, ezt mondta.
- Milyen nyelven?
- Franciául. Ezért mondtam, hogy nem akarok felválni. Így lett a készülő szakácskönyvem címe Tojások a hóban – magyarázta Gábrriel.
- Lehetek veled őszinte? – hajolt Gábrrielhez Péter. – Ha nem akarsz felválni, akkor csak Madártej.
- Hogy micsoda? – kérdezték a többiek egyszerre.
- Madártej – ismételte meg Péter.
- Honnan tudtad? – ámuldozott Gábrriel.
- Tudod, elég sok franciával találkozom – vont a vállát Péter.

És az üveggolyókkal mi lesz?

- És az üveggolyókkal mi lesz? – ereszkedett a várakozók közé Rafael.
- Éssel nem kezdünk mondatot! – emelte fel a jobb mutatóujját Gábiel.
- Tessék? – értetlenkedett Rafael.
- Mondom, éssel nem kezdünk mondatot.
- És háttal? – kapcsolódott be Mihály.
- Mondom, hogy éssel nem kezdünk mondatot! Háttal még úgyse.
- Gábiel újfent nyelvesszé avanszált – összegezte Rafael.
- Avanszált? Az avanszált helyett használd azt, hogy előlépett – fontoskodott újra Gábiel.
- Ha a szakácskönyvet befejezted, nem írsz egy nyelvhelyességi útmutatót is? Az is hiánypótló lenne – érdeklődött Mihály.
- Most gonoszkodsz? – kapta fel a vizet Gábiel.
- Idefent? Ne viccelj! – tört ki a nevetés Mihályból.
- Szóval mi legyen az üveggolyókkal? – próbálkozott még egyszer Rafael. – Tudom, tudom, szóval nem kezdünk mondatot – fordult Gábiel felé.
- Így igaz! – bólogatott elégedetten Gábiel.
- Rafael hirtelen egy üveggolyókkal teli szatyrot tolt a többiek elé.
- Üveggolyók, igazi üveggolyók! – váltott hirtelen témát Gábiel.
- Ezeket meg honnan szerezted? – csodálkozott Mihály.
- Ugye, emlékszel még arra az esetre, amikor huszonhat nappal ezelőtt igen különös módon felszabadult egy felhő? – magyarázta Rafael.
- Hiányzik? – kérdezte hirtelen Mihály.
- Micsoda? – kérdezett vissza Rafael.
- Inkább kicsoda.
- Kicsoda?
- Lucifer.
- Nekem?
- Neked.
- Nem én levelezgetek vele – vont a vállát Rafael.
- Hányszor kell még elmondanom, hogy ő írt először – emelte fel a hangját Gábiel.
- Péter az üveggolyókban gyönyörködött.
- Játsszunk valamit! – szólt hirtelen.
- Játsszunk! – egyeztek bele mindannyian.
- Mindenkinek ugyanannyi golyót osztunk – kezdte Péter.
- Honnan szerezted ezeket a golyókat, Rafael? – vágott közbe Mihály.
- Teljesen mindegy, hogy honnan szerezte! – mérgelődött Péter.
- Nem ismerősek neked ezek az üveggolyók, Mihály? – kérdezett vissza Rafael.
- Nem, nem ismerősek.
- Csak azért kérdezem, mert arról a pár hete felszabadult felhőről származnak – magyarázta Rafael.
- Csak nem Lucifer üveggolyói? – csapta össze a kezét Gábiel.
- De, azok – helyeselt Rafael.
- Még szerencse, hogy nem gurultak szanaszét – kapcsolódott be Péter is.
- Akkor most mégis mi legyen? – kapta ki Péter kezéből az üveggolyókkal teli szatyrot Rafael.

- Kéri az üveggolyókat – köszörülte meg a torkát Gábriel.
- Kicsoda? – kérdezték mindannyian egyszerre.

Gábriel lefele mutatott.

- Nem hiszem el! – röhögte Mihály. – Erről levelezgettek mostanában?
- Erről is – vont a vállát Gábriel.
- Tudod, mi lesz ebből, ha kiderül? – suttogta Péter.
- Mi? – pillantott körbe félénken Gábriel.
- Szervusz, internetcsatlakozás – bólogatott Mihály.
- Semmi rosszat nem tettem. Szeretné visszakapni az üveggolyóit, és megkért, hogy járjak közbe – magyarázta Gábriel.
- Mégis hogy tervezted, hogy közbenjársz? – sóhajtott Rafael.
- Leviszed neki? – ötletelt Mihály.
- Jaj, dehogy! – borzongott bele Gábriel.
- Csak nem ő merészkedne vissza? – suttogta Rafael.

Gábriel bólintott.

- Én be nem engedem, az fix! – morogta Péter.
- Nem is kell, csak kinyújtod neki a szatyrot – magyarázta esdeklően Gábriel.
- Én is átnyújthatom neki, ha nem érsz rá – mosolygott Mihály.
- Még csak az hiányozna! – kiáltott fel Gábriel.
- Mikor jön? – kérdezte hirtelen Péter.
- Mikor jöhet? – kérdezett vissza Gábriel.
- Holnap reggel pontban hatkor – vágta rá Péter.
- Nem fogod beengedni? – kötözködött Mihály.
- Nem fogom. Kérem az üveggolyókat – nyújtotta Rafael felé a kezét Péter.

Rafael átadta a szatyrot.

- És akkor ma nem is játszunk? – kérdezte szomorúan Gábriel.
- Éssel nem kezdünk mondatot – emelte fel jobb mutatóujját Mihály.

Életdarabkák

Varró Dániel: *Akinek a jele gomba*

„Minden vers utólag gyerekverssé nyilvánítható, ami nem elvont, nem komplikált, dallamos, ritmikus, a hangzásával, a dinamikájával hat. Ami csak egyszerű életdarabkát tartalmaz.”¹

Varró Dániel *Akinek a jele gomba* című 2024-es verseskönyvében a 10 éve kiadott, apró lázadókhoz címzett kötetét (*Akinek a kedve dacos, mondókák apró lázadóknak*, Manó Könyvek, 2014) bővítette ki egy új, öntudatos óvodásoknak ajánlott versciklussal.

Kinek is szól valójában a kötet? A könyvkereskedői oldalon az ismert korhatármegjelölő üzenet kifordításával („hat éven aluliak számára szigorúan ajánlott!”) reklámozzák és ajánlják a kiadványt az óvodás korosztálynak. A 2010-ben megjelent *Akinek a lába hatos* (Manó Könyvek) kötetet a kiadó nem a gyerekeknek, hanem a kisgyermekes szülőknek ajánlotta. A kiadvány címe is azt a nagyon zsenge korosztályt jelöli meg, ahol még nem aktuális a mesekönyvolvasás – bár a verseken keresztüli irodalmi nevelésre is igaz lehet Kodály Zoltán zenei nevelésről szóló bonmot-ja, miszerint azt már a születés előtt kilenc hónappal el kéne kezdeni. Az *Akinek a lába hatos* versei erősen életrajzi ihletésűek, a szerző elsőszülött, akkor még csecsemő fiának köszönhető saját tapasztalatait verseli meg, oly módon, hogy tematikájában, szókincsében, humorában (*Alszik a ciciben a tej, /a farpofán a friss kaka*) ténylegesen a felnőtt befogadókat célozza meg,

ahogy erre néhány cím is utal (*Altató apukáknak, Öltöztető apukáknak, Szakirodalmotanulmányozgató*).

Varró következő gyermekverskötetét (*Akinek a foga kijött*, Manó Könyvek, 2011) a benne szereplő, és felháborodott szülői visszhangokat kiváltó, *Rosszalkodó, avagy öt jó játék kisbabáknak* című vers igazolásaként ajánlották a felnőtt korosztálynak.

„A kötet, amiben a vers megjelent, a totyogó korosztályt nevelő szülőknek íródott. Egyáltalán nem tanácsadó vagy útmutató, hanem kizárólag szórakoztató céllal jelent meg.”²

Ha a megjelenített életdarabkák felől nézzük a szövegeket, akkor ezekben a felnőtteknek szánt kötetekben, a kisgyermekes lét néha küzdelmes, néha egyhangú mikroeseményeit

Jelenkor, 2024

- 1 Domokos Mátyás szerk., *Egyedül mindenkivel: Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993, 225.
- 2 https://konyvesmagazin.hu/friss/varrodani_749.html

szemléltethetjük, a humor reflektorán át. (*Jaj, parttalan nyavaly!//Altathatatlan, nyafka sarj,/halkabban jajgass! 10.*)

Ha a mostani dupla kiadvány tartalomjegyzékét végigböngésszük, akkor ott az alcímekben is megszólított tipegő, valamint óvodás korosztály mindennapjaiból vett kifejezésekkel találkozhatunk: *Csendespihenőzgető, Kismotorozgató, Ovisjel-sorolható*. Néhány izgalmasabb cím pedig a gyermeknyelv szókincsébe kevésbé illeszthető kifejezéseket infantilizálja, csavarja ki az igenév- vagy fosztóképzők segítségével: *Zöldséggyülőlgető, Kivételezgető, Húsvéti hiszegető, Szerepjátszogató, Parancsolgató, Öltöztethetetlenkedő*.

Ha összevetjük a 10 évvel ezelőtti verseket a legújabb alkotásokkal, akkor feltűnik, hogy már kevesebb a felnőtt nézőpontú, vagy felnőtt versbeszélőt alkalmazó vers. Az *Akinek a kedve dacos* kötet szövegeinek csaknem egyharmadában a szülő szólal meg, az ő szemüvegén keresztül látjuk a gyereket, illetve annak vicces, ellenkező, dacos viselkedését. Egy érdekes szülő-gyerek hangcserére is figyelhetünk a verseket olvasva. A szülői nézőpontból megszólaló versekben gyakoriak a gyermeknyelvi szavak, a hanyag élőszóbeliséget imitáló kifejezések (*De ha jól kisuvickoltad, /pakol bele cukit holnap / Puc, puc, pucováld, / tedd ki, aztán jockakát!* (60); *Hülyülés, füttyezés, púzás – / Misikém, ez azért túlzás!* (10.)) A gyermeki nézőpontú versekben pedig a választékos – vagy éppen a skót balladaformához passzoló régies, szinte modoros, de semmiképpen sem egy kisgyerektől megszokott – szókincs járul hozzá a versek humoros esztétikumához. (*Hat óra húsz, se tej, se dzsúsz? / Hitemre! Mi van itt? / Hol van, habó a kakaó? / Mihály nem ihatik?* (22); *Leigáztak sajna minket / nyakig gombolt, zsarnok ingek, / gaz, cipzáros kardigánok – / nem vagyunk már partizánok* (35)).

A szerkesztésnek köszönhetően pedig egyfajta párbeszéd is létrejön a szövegek között, hiszen a páros oldalakon néha egy felnőtt- és egy gyermekhorizontú, hasonló tematikájú monódóka követi egymást (*Vadulगतó, / Szeszélyeskedő* (10-11); *Türelem-visszaszámoló / Magyarázkodó* (32-33)).

Az újabb verseknél ritkább a felnőtt versbeszélő, ha feltűnik, akkor is nevelő célzatú a megjelenése (*Fogmosós felelgető* (58), *Csizmapucolगतó* (60)), és ott, ahol gyerekbeszélő szólal meg, megjelenik a felnőttek ironikus ábrázolása is. A tematika változását is megfigyelhetjük, az apró lázadók sétaverseit, vagy az otthoni környezetben játszódó tesóverseit felváltják az óvodai versek. Az első részben a hasonló tartalmú versek, dacosversek, sétaversek, testvér-versek, szociális-versek (*Barátkozó, Felelgető*) kerültek egymás mellé úgy, hogy a kötetnyitó vers a dacolás megjelenésével (*Dacoskodó*), az utolsó előtti vers pedig a korszak elmúlásáról szólva (*A dackorszak vége*) készít keretet a kötetnek. A második részben a húsvéti ünnepektől az óvodai ballagásig tartó évkör köré szerveződnek a szövegek, az óvodás élet minden fontosabb eseményére – anyák napja, apák napja, Mikulás, farsang, ballagás – készült vers, és van, amelyik szöveget (pl. *Elköszöngető* (68)) igencsak jellegtelenné tesz ez az alkalmi vers íz (*Búcsúzom az óvodától, / nem járok már oda máttól. / Nagy vagyok már, nagy vagyok, / iskolába ballagok*).

Erdemes pár szót szólni a versformákról is. A szerzőtől már megszokhattuk a klasszikus kötött formákban való könnyed verselést és a 3-4 szótagra is kiterjedő tisztán összecsengő, vagy kacifántosabb – kancsal, kecske, mozaik – rímeket, paronomáziákat (*markolóparkoló*).

Az *Akinek a kedve dacos* versekre jellemző a szimultán ritmus, többször is feltűnik a weöresi anapesztikus dallam, vagy éppen a Haragosi-strófa aprózása (*Felelgető*), de skót balladaformát (*Parancsolगतó*) és limerickeket is olvashatunk. A limerick megjelenése egy gyerekkönyvben nem meglepő dolog, többek között Kovács András Ferenc, Havasi Attila és Kiss Ottó is írt gyerekek számára ebben, az egyébként gyakran felnőtteknek szóló és korhatáros tartalmakkal társított formában, de ovis tematikájú villanellával már ritkábban futhatunk össze. A már címével is alliterációs játékot űző *Halloweeni villanella* (57) a versforma megvalósításában már nem ismer

játékot. A villanella csontvázai, zombijai és vámpírjai ötös-hatodfeles jambusban hörögnek, és a tercinnak középső sorai is leleményesen rímelnék (5-ször is) a páróka szóra. A *Repetázgató* című vers Kosztolányi *Ilona* versének formáját használja fel, de az ottani lány hangok zeneisége helyett a repeta szó puskaropogásszerű dinamikájára épít. (*Főleg, mert/annyira/remekül/lebet a/nevedet/reppelve/skandálni/repeta* (49)), A *Húsvéti hiszegető* című darabnak egy kissé módosított Balassi strófa az alapja. Néhol mintha tudatosan porszemmet szórna a gépezetbe a szerző, és egy-egy strófáját megdöccenti plusz (és könnyen elhagyható) szótagok beépítésével (*Felcseperedtem, felnőttem, / de a kedvem mégsem felhőtlen* 68)).

A kötetet Maros Krisztina rajzai díszítik, aki a többi „*Akinek a...*” kötet mellett a 2018-ban megjelent *A szomszjas troll* című *kis viking legendáriumot* is illusztrálta (Budapest, Jelenkor) Maros Krisztina az *Akinek a lába hatos* kötetel elnyerte a 2010-es Szép Magyar Könyv Díjat. A két kötet szépen összesimul az illusztrációk hasonló szín- és formavilága révén. Az első részben a bájosan lekerekített formákkal megrajzolt játéktárgyak, állatok között többnyire csecsemő és kisdedkorú gyerekábrázolásokat láthatunk, felnőtt karakter csak egyszer tűnik fel, bár igaz, hogy akkor – a *Türelem-visszaszámoló* (32.) című vers témájához illően – nagyon dominánsan, az egész oldalt elfoglalja egy láthatóan mérges, összehúzott szemöldökű felnőttprofil. A felnőtt ábrázolása nem nélkülözi a finom iróniát sem. Az óvónők például, akár csak Dargay Attila csodálatos *Vukjában* a simabőrűek, fejük, arcul megjelenítése nélkül csak testükkel vannak jelen. A vadul száguldozó szelíd kismotorost figyelő szülők pedig hurkapálcikára tűzött bábfiguraként tűnnek fel a háttérben.

Összefoglalásként visszatérnék az írásomat bevezető Weöres Sándor-idézethez. Ebben a gyerekverskötetben „nem elvont, nem komplikált, dallamos, ritmikus, a hangzásával, a dinamikájával” ható, nyelviileg kreatív igényes darabokat találhatunk, bár néhol érezhetővé válik a rutinból való írás örömtelensége is. A legjobban sikerült szövegek éppen ezért pont azok, ahol a versforma bonyolultsága előhívja az igazi játékost, komolyabb kihívás elé állítva a szerzőt.

TUDTA, HOGY... Stark Netus és hitvesének arcképpárja Kassán készült, ahova a család Nyíregyházáról költözött, amikor Benczúr Gyula két esztendő volt. A Fő utcán találtak lakást. A házban élt Stark Netus női cipész a családjával. (1864 körül; Jósza András Múzeum, Nyíregyháza)

„Egy korszakot zárok le”

Az összegzés első kísérletei Kosztolányi Dezső pályáján

Kosztolányi 1908 késő tavaszán így írt unokafivérének, Csáth Gézának: „Nagyon szívesen fekszik ez a könyv, s végtelen sokat várok tőle. Egy korszakot zárok le vele, valamint a *Négy fal*-lal s a Maupassant-tal is.” (154)¹ A szóban forgó könyv, melynek kiadása kapcsán Kosztolányi Csáth segítő közreműködését kérte levelében, a *Boszorkányos esték* volt, az író első, 1908-as dátummal, ám csak 1909 májusában megjelent novelláskötete.² A vele együtt említett *Négy fal között* Kosztolányi első verseskötete, amely nagyjából a levél előtt egy évvel, 1907 májusában jelent meg, míg a Maupassant-versfordítások gyűjteménye bő fél évvel később, 1908 karácsonya előtt hagyta el a nyomdát.³

Nem kíván túl sok képzelőerőt annak megértése, egy író számára mily határpontot jelenthet az első verses-, illetve novelláskötet összeállítása és megjelenése. A Maupassant-kötet ugyan abban az értelemben nem ad széles körképet Kosztolányi műfordítói munkásságáról, mint majd a *Modern költők* – a kor szokása szerint 1913 karácsonyára, de 1914-es évszámmal könyvesboltokba kerülő – vaskos antológiája, ugyanakkor példaértékkel, illetékesen összegző erővel tanúsíthatja a fiatal író műfordítói elveit és gyakorlatát. Innen nézve 1907 és 1909 májusa között Kosztolányi mintegy három kötetben egybefogva mutathatta föl, pályakezdése óta hova jutott el. Ha óvatosan is, de nem teljesen jogtalan tehát úgy tekinteni

erre az időszakra, mint az életmű első szakaszának összegzésére és lezárására. Az óvatosságot mindeközben az teszi indokolttá, hogy folytonosság és megszakíttottság nemcsak adottság, hanem legalább annyira távlat kérdése is. Így ami a fiatal Kosztolányi számára mérőöldkőnek, a pálya afféle választóvonalának tetszhetett, az a visszatekintő értelmező távlatából könnyen viszonylagossá válhat, miáltal előtűnhetnek az életmű szakaszait inkább összefűző, köztük átmenetet képező kapcsolatok is: „ha Kosztolányi későbbi művei felől közelítünk a korai verseihez, [...] feltűnő a folytonosság”.⁴

Kosztolányi ugyanakkor nemcsak költő, prózaíró és műfordító volt ekkor, de egyre inkább újságíró is. 1904 őszétől, majd különösen a *Bácskai Hírlap*-beli *Heti levelek* 1905. január 1-jei megindulásával Kosztolányi végső soron beállt a sajtó munkásainak sorába, s megélhetését is mindinkább ebbéli erőfeszítései révén biztosította. Ehhez mérten akár kései-nek is mondható a *Tinta* című, vegyes műfajú kötet 1916-os megjelenése, amely körképet ad szerzőjének újságírói munkásságáról. Csakhogy a *Tinta* életműbeli helyzete sokkal inkább a fent említett *Modern költők*érem emlékeztet: bár összefoglaló igényű válogatás, de nem első összegzése az író tágran értett publicisztikai tevékenységének. Utóbbira valójában már alkalmat kínált Kosztolányinak az *Élettel*, egy frissen induló katolikus folyóirattal fennálló

1 Kosztolányi leveleire a főszovegben az alábbi kiadás zárójelbe tett oldalszámaival utalok: KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, kiad. KELEVÉZ Ágnes – KOVÁCS Ida – RÉZ Pál, Osiris, Budapest, 1998.

2 Vö. BEB, 803. Lásd még KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók*, 170.

3 A Maupassant-kötetet és a *Boszorkányos estéket* együtt említi egy Babitsnak 1908 végén írt levél is: *Uo.*, 163.

4 SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY, *Kosztolányi Dezső*, Kalligram, Pozsony, 2010, 35, továbbá vö. 126.

kapcsolata, még ha az nem is éppen az előzetes elképzelések szerint alakult.

Amikor Kosztolányi belső munkatársi állása – a tulajdonosváltással összefüggésben – 1907 novemberében megszűnt a *Budapesti Naplónál*, a fiatal író-újságíró hirtelenjében végső soron munkanélkülivé lett. Ugyan a teljes kilátástalanság érzésén hamar túllendült, és elsősorban *A Hétnék* köszönhetően jelentősen mérséklődött helyzetének bizonytalansága, egyelőre itt sem talált olyan szellemi otthonra, mint amilyet korábban a biztonság, a szabadság és nem mellesleg a fontosság érzését nyújtó *Budapesti Napló* képviselt a számára. Kosztolányi hozzáállását 1907 késő ősztől nem véletlenül jellemezte a szinte folytonossá váló útkeresés. Ezért fordult nagy várakozással a korábbi *Magyar Szemle* folytatásaként beharangozott *Élet* felé is, amelynek már indulása előtt tevékeny munkatársa lett. 1908 decemberének elején például így szólította föl Babitsot: „kérem, hogy sürgősen küldjön kéziratot a *Magyar Szemlé*-be, mely karácsony napján nagy dicsőséggel és igen-igen sok pénzzel fog feltámadni” (162, ugyanitt lásd a Fülep Lajosnak írt, hasonló tartalmú sorokat is).

Hiába a várakozástól és vágytól fűtött sorok, Kosztolányinak – mint nem egy más alkalommal, újfent – csalódnia kellett. Nem sokkal a kéziratokért folyamodó első levelek után, már az *Élet* megindulása előtt egyre tartózkodóbban és keserűbben fogalmazott. Fülep Lajosnak a lapról érdeklődő levelére már így válaszolt: „Újabban ugyanis kisült, hogy még *Magyar Szemle* se lesz a lapunkból, de valami furcsa találkozáshelye a modern és nem modern nem zsidó íróknak. Egyelőre csak annyi bizonyos, hogy pénz van, és intelligens dolgokat el lehet helyezni. Néhány név: Hevesi Sándor, Cholnoky Viktor, Ányos István, Trikál [József] és Prohászka Ottokár.” Majd nem éppen hízelgő hangnemben folytatja: „A többi ember szemét. A szerkesztő Antal vagy Andor József. Mindegy.” Ennek fényében Kosztolányi kérése, hogy Fülep rendszeresen küldjön írásokat a lapba, annak ellenére sem hangozhatott túl meggyőzőnek, hogy azt a *Nyugat* elleni gyű-

lölködő kirohanás kísérte (164–165). Horvát Henriknek tömörebben és szókimondóbban fogalmazta meg véleményét és a lapnál vállalt szerepének mozgatórugóit: „Az új lap címe: *Élet*. A cím rossz, a lap még rosszabb lesz. (*Tolnai Világ + Új Idők*.) – De érdemes itt maradnom, mert megfizetnek.” (166) Talán nem teljesen érdektelen hozzátenni mindehhez, hogy Kosztolányi az említett két lapban, melyekre gyaníthatóan az alacsony színvonal példáiként utalt, éppúgy nem habozott közölni írásait, ahogy az általa gyalázott *Nyugat*ban sem.

Aligha kétséges, hogy Kosztolányi gyors csalatkozása abbéli reményeiben, hogy az *Élet* a modern alkotások egy új, általa elképzelt útját kövezi majd ki a magyar irodalomban, nem hagyta érintetlenül az író és a lap kapcsolatát. Az, hogy az *Élet* inkább bizonyult kereseti lehetőségnek, semmint a művészi becsvágy kibontakozását segítő fórumnak, nemigen ösztönözhette Kosztolányit, hogy itt fejtse ki működése javát. Még ha az író hajlamos volt is túlzó módon fogalmazni, szinte bizonyosnak vehető, hogy kezdeti lelkesedése igen gyorsan takaréklángra tétetett. Talán nem ez volt a kizárólagos oka, ám ez is érdemben hozzájárulhatott ahhoz, hogy Kosztolányi kevesebb eredeti írást közölt az *Élet*ben, és sokszor a már megjelent munkáit porolta le annak számára. Ez pedig a lap jellegéből adódóan éppúgy igaz volt a szépirodalmi művekre, mint a korábban más lapokban közölt publicisztikai szövegekre. Ám kifejezetten ez teremtette meg annak a lehetőségét, hogy az *Élet* az újságírói pályakezdés terméséből válogatva, annak első összegzését nyújtsa. Az *Élet*ben újra közreadott cikkek sora, közülük is különösen az 1909 előtt születetteké, így rejtett módon, viszont annál szorosabban kapcsolódik ahhoz a Kosztolányi által megélt korszakzáráshoz, amely a *Négy fal között*, a *Boszorkányos esték* és a Maupassant-kötet összeállítása és megjelenése révén öltött kézzelfogható alakot.

A korábban más szemléletű és eltérő szerkesztési elveket követő, sőt különböző közönséghez szóló lapokban megjelent írások újraközlésének gondolata arra utal, Kosztolányi bízott abban, hogy az *Élet* egyenetlen minősége

és vegyes jellege egyúttal sajátos nyitottságként is érvényesül majd a hetilap szerkesztésében. Már Fülepnek írt levelében megjegyezte: „Az új lap keresztény jellege pedig semmiképp nem akadályoz bennünket abban, hogy a magunk hite szerint írjunk” (165). Bodor Aladárnak is hasonló szellemben nyilatkozott 1909 elején: „A lap rossz, nívtlan, s előre kijelentem, ilyen is marad, mert a kiadó kívánja így. De intelligens dolgokat azért nem utasít vissza. És európai módon fizet.” (168) Kosztolányi vélekedése azonban megalapozatlannak bizonyult. Három héttel később Bodort már arról kénytelen értesíteni, hogy „az egyik verséért az *Élet* már elküldte Önnek a honoráriumot, bizonyára meg is kapta. A másikat azonban a sujet-je miatt nem fogadta el a fanyar [?] katolikus lap.” (169) És ugyanez játszódott le Babits esetében 1909 kora tavaszán: „Versedet átadtam Andor Józsefnek, a szerkesztőnek, de az eredeti nem tetszett neki, és nem fogadta el. Teljesen nemintelligens ember. A lapot pedig igazán úgy szerkeszti, mintha szemetes villával hányná össze. [...] Elfogadott műfordításodért járó honoráriumot pedig még holnap útnak indítom.” (170–171) Ráadásul Babits Kosztolányi által közvetített versével nem először esett meg ilyesmi: 1907 karácsonya előtt Kosztolányi Révész Béla megbízására hivatkozva, a *Népszava* ünnepi melléklete számára kért verset költőtársától, amely végül szintén nem jelenhetett ott meg.⁵ Mindez az irodalom autonómiájának a korban egymás mellett létező eltérő felfogásaira irányítja a figyelmet.

Kosztolányi láthatóan máshogy, tulajdonképpen radikálisabban értelmezte a modern művészet önelvűségét, mint például a baloldali elkötelezettségű *Népszava* vagy a katolikus kötődésű *Élet*. Az irodalmi érték mérlegelése során erőteljesen törekedett a nem irodalmi szempontok leválasztására és kizárására. A művészet területén az alkotásmód modernségét tartotta valódi újításnak és mindenekfelett elismerendő értéknek, függetlenül bármiféle eszmei tartalomtól vagy közéleti

törekvéstől. Kosztolányi az utóbbiak jelenlétét ugyan nem zárta ki a műalkotásokban, de esetlegesnek, másodlagosnak tekintette azokat az esztétikailag értett modernség érvényesüléséhez képest. Nemcsak Babits verseinek társadalmi-kulturális összefüggésektől eltekintő értékelése tanúsíthatja ezt, hanem a *Népszavában* *A forradalmi dráma*, illetve a *Proletár-költészet* címen megjelent esszéinek módosított újraközlése is. Az előbbi az *Élet* hasábjain *Jegyzetek az új dráma kialakulásához*, utóbbi *A másodperc művészete* címmel jelent meg, elhagyva-átfogalmazva a *Népszava* politikai beállítottságával összecsengő részeket. Jóllehet Kosztolányit némelykor nem megalapozatlan köpönyegforgatással vádolni, ebben az esetben nemcsak erről van szó, hanem annak a meggyőződésnek az érvényesítéséről is, hogy a modern irodalmi törekvések tárgyalása szabadon kiemelhető az eszmei-ideológiai kontextusból, mindeközben a gondolatmenet sarokpontjai változatlanok maradnak.

Az újra megjelentetett cikkek kiválasztásában tehát nem azok eredeti fórumának jellege játszott döntő szerepet. Sokkal inkább befolyásolhatta ezt nem egy írás valamikori aktualitásának elvesztése. Kosztolányi a *Budapesti Naplónál*, majd *A Hétnél* igen sűrűn írt színikritikát, ami újságírói feladatkörének meghatározó eleme volt és maradt még sokáig. És ha igaz is, hogy ezek a bírálatok jellemzően többet foglalkoztak a darabbal, mint az előadással, a repertoár változásával elevenségük megkopott, és színházi összefüggésükből kiszakítva nemigen állták volna meg helyüket az újabb olvasók előtt. Márpedig az *Élet* éppen ott és akkor megjelenő számaiban azok az írások kaphattak helyet, és ezzel együtt Kosztolányi számára publicisztikai munkáiból azok bizonyulhattak időtállóknak, amelyek valamiképp megőrizték frissességüket, és érvényük a megjelenés körülményein túl is általánosítható volt.

Még ha arányában a külső okok játszhatták is a legnagyobb szerepet abban, hogy Kosztolányi igencsak szigorúan válogatott

5 Vö. KOSZTOLÁNYI, *Levelek – Naplók*, 136.

korábbi publicisztikai írásai közül, ezt valamegyest a korszakzárás kimondatlan gondolata is fölérősíthette. Komolyabb átdolgozásra mindazonáltal csak ritkán akad példa. Lényeges kivétel az eredetileg 1904. október 23-án *Utastípusok* felirat alatt, *Naplójegyzet* alcímmel megjelent cikk, amely Kosztolányi első írásainak egyike volt a *Bácskai Hírlap* friss munkatársaként, és amelynek *Csevegés az utazásról és az utasokról* címmel átdolgozott változatát az *Élet* 1909 őszén adta közre. Jobbára azonban Kosztolányi a cím, továbbá a kezdő, esetleg a záró mondatok módosítására szorítkozott. Ennek oka lehetett a cikk időközben aktualitását veszített apropójának eltávolítása az írásból, ugyanakkor valószínűleg elsősorban arra szolgált, hogy megnehezítse a korábbi közlés azonosítását. Ha valakinek az emlékezetében netán fölrémlett, hogy hasonlót már olvasott másutt, esetleg a javarészt álnevek alatt megjelentetett írások szerzőjének kilétével is tisztában volt, Kosztolányi korábbi fórumainak felületesebb átnézése még ez esetben sem vezetett eredményre, hisz éppen az azonosítás jellemző támpontjaiként szolgáló szövegelemek módosultak. Ennek alapján az is megkockáztatható, hogy a válogatás szigorúságát a megelőző publicisztikai munkásság összegzésének rejtett szándéka mellett a jól fizető, mégis csalódást keltő hetilap számára végzett munka minimalizálásának igénye sem elhanyagolható mértékben befolyásolta.

A Csáth Gézát megszólító levélnek a tanulmány legelején idézett részlete így folytatódott: „Mi jön ezután? Kissé félős elgondolni, de ez a félelem nekem tetszik.” (154) 1909 elején – Babitsnak hízelegve, bár közben saját helyzetét is megemelve – Kosztolányi hasonló lelkiállá-

potról számolt be: „Én, Barátom, én lehetnék elkeseredve, »a megállapodott hírnevű író,« akiről azt mondják: igen...” (170). Majd nem sokkal később Juhász Gyulának írta: „Állítólag zseni vagyok és híres író, de úgy élek, mint a kutya. Egy ember nélkül. Egy biztató szó nélkül. Minden remény nélkül.” (184) Ha a *Négy fal között*, a *Boszorkányos esték*, a Maupassantfordítások, illetve az *Életben* újraközölt írások egyfajta korszakzárást jelentettek a költő, a novellista, a fordító és az újságíró Kosztolányi pályáján, érthető a folytatás egyszerre izgalmas és feszítő kérdésének fölmerülése, az önismétlés veszélyéből és az újat mondás kényszeréből fakadó szorongás érzésének jelentkezése.

Nagyjából egy év múlva, 1910 tavaszán viszont így lelkendezik – nyilvánvalóan fölúgva, de aligha csak a hódítás végett – ifjú szerelmének, Lányi Heddnának: „bocsásd meg a naiv címzést. De én most egészen naiv vagyok. Naiv és boldog, nagyszerű verseket írok, folytatom *A szegény kisgyermek panaszaival*-t, pár nap múlva egészen befejezem, s aztán sajtó alá rendezem, és június közepén megjelenik. Boldogabb, izgatottabb, termékenyebb korszakom még nem volt. A költői erőm teljes pompájában, a zsenim feltétlen hatalmában érzem magamat.” (205) Az első összegzéseket követően Kosztolányi joggal érezhette úgy, hogy *A szegény kisgyermek panaszaival* – legalábbis költőként – rátalált arra, milyen irányban haladhat tovább a pályáján. Az 1910-es verseskötet művészileg új hangot tudott megütni, és az addig csak remélt, de teljesen el nem ért siker útján indította el a fiatal – Szilágyi Zsófiának nemcsak az író, de az írói pályákat szívósan tagolni igyekvő irodalomtörténeti erőfeszítéseket is joggal ironizáló szavával: éretlen⁶ – Kosztolányit.

6 Lásd SZILÁGYI Zsófia, *Az éretlen Kosztolányi*, Pesti Kalligram, Budapest, 2017.

Kosztolányi Dezső szerencséje Szarvason

1

1928. december 2-án este fél kilenckor Kosztolányi Dezső Miskolcon lépett föl, a Miskolci Joghallgatók Testülete kultúrestjén. A rendezvényt már jóval korábban, november 20-án hirdetni kezdték a helyi sajtóban.¹ Bő egy héttel később már arról adtak hírt (persze ez maga is az esemény kampányának része volt), hogy „páratlanul nagy érdeklődés nyilvánul meg városszerte” a Kosztolányi-est iránt,² majd a felolvasást szinte naponta reklámozták.³ Az est végül „nagyszerűen” sikerült, és ez „mindenképpen fényes bizonyítéka a miskolci joghallgatók kultúrirodalmi törekvésének és szeretetének”.⁴ Kosztolányi lapja, a *Pesti Hírlap* szintén beszámolt az eseményről, lényegében ugyanúgy: „Az estén megjelent nagyszámú, előkelő közönség a szereplőkkel együtt melegen ünnepelte az ifjúság körében is nagyra tartott poétát.”⁵

Miközben még csak szervezték és hirdették a miskolci felolvasást, megjelent a sajtóban Kosztolányi egy másik irodalmi estjé-

nek híre is. Ez arról tudósított, hogy a költő hamarosan Békés megyébe látogat, ugyanis „a szarvasi Gróf Bolza Pálné Leányegyesület december 8-án irodalmi estét rendez, amelyen Kosztolányi Dezső, a neves költő is részt fog venni felolvasásával”.⁶

Ez az egy november 29-i hír reklámozta Kosztolányi fellépését, több erre vonatkozó híradás nem jelent meg.⁷ Egy szarvasi hetilap cikke hirdette ugyan magát az estet, de Kosztolányi nevének említése nélkül: „A szarvasi gróf Bolza Pálné Leányegyesület dec. 8-án az Árpádban fényes műsorú művésztét rendez.”⁸ Hogy Kosztolányi neve mi okból maradt le, nem tudni; lehet, hogy november 23-án még folytak vele az egyeztetések, melyek 29-re már lezárultak. Mindenesetre az egymondatos kishír fontos információt hordoz, mert megnevezte a helyszínt: a művésztét a Beliczey úti (ma: Szabadság) Árpád Szállóban tartották.

Persze nem érdemes összehasonlítani a nagyváros Miskolcot és középváros Szarvast sem a sajtót, sem a kulturális infrastruktúrát

1 *Kosztolányi Dezső Miskolcon*. Magyar Jövő (Miskolc), 1928. nov. 20. 5. és *Kosztolányi Dezső Miskolcon*. Reggeli Hírlap, 1928. nov. 20. 8.

2 *Kosztolányi Dezső Miskolcon*. Magyar Jövő, 1928. nov. 28. 8.

3 A *Magyar Jövő*ben: nov. 23., 25., 27., 29., 30., dec. 1. és dec. 2., amikor is az előadás napján hosszú cikkben mutatták be Kosztolányit (Z. Z.: *Kosztolányi Dezső-előadás a miskolci joghallgatók kultúrestjén*. Magyar Jövő, 1928. dec. 2. 4.), a *Reggeli Hírlap*ban pedig: nov. 22. – ekkor 3 külön hírből is! –, 23., 28., dec. 1., és a végén egy hosszabb tudósítást közöltek (*Kosztolányi-est a zenepalotában*. Reggeli Hírlap, 1928. dec. 4. 11.).

4 *Nagyszerűen sikerült a miskolci joghallgatók Kosztolányi-estje*. Magyar Jövő, 1928. dec. 4. 5.

5 *Kosztolányi Dezső Miskolcon*. PH, 1928. dec. 4.

6 *Irodalmi est Szarvason*. Békésmegyei Közlöny, 1928. nov. 29. 6.

7 Talán több mint érdekes véletlen, de az oka még feltáratlan, hogy se a *Szarvasi Közlönynek*, se a *Szarvasi Hírlapnak* nem ismerjük az azévi 48. számát, amely elvileg november 29-én, illetve 30-án jelent meg, valamint megjegyzendő, hogy a *Szarvasi Hírlap* számomra elérhető december 7-én megjelent 50. számából éppen a rövid híryanagot adó középső ív (3–6. oldal) hiányzik – talán azon még volt vonatkozó cikk.

8 *Művésztét*. Szarvasi Hírlap, 1928. nov. 23. 4.

illetően, bár Szarvas ebben a tekintetben is messze jobban állt a környező településeknél.

Ugyanakkor egy másik forrásból tudható, hogy ekkoriban volt érdeklődés Kosztolányi iránt a Körös-parti városban. Az egyik budapesti napilap szerkesztői üzenetei között 1928. április 4-én az alábbi válasz jelent meg G. D. szarvasi lakos kérdésére: „Móricz Zsigmond címe: Fővám tér 2-3, Kosztolányi Dezső: Tábor utca 12, Rákosi Jenő: Lisznyai utca 11. A negyedik címet nem ismerjük.”⁹ Azaz volt Szarvason egy G. D. monogramú olvasó, aki nemcsak hogy a kortárs irodalom iránt érdeklődött, hanem a kortárs írók lakcímét kérdezte meg egy szerkesztőségtől – nyilván mert levelet akart nekik írni. És bár a negyedik kért név nem ismerjük (mert a szerkesztőség sem tudta az ő lakcímét), annyi tudható, hogy G. D. az akkori kortárs irodalomból a moderneket (Kosztolányit és Móriczot), valamint a konzervatívokat (Rákosi Jenő) egyaránt kedvelte.

2

A Kosztolányit meghívó kulturális szervezet, a Szarvasi Leányegyesületet 1906-ban alapították. Éltreihívója a nem sokkal korábban (1904) Székelyudvarhelyről a városba érkező Weinberger Fanni (1862 k.–?), a szarvasi állami polgári leányiskola akkori igazgatója volt. Védnöke, azaz fő mecénása az első években Bolza Pálné Vigyázó Jozefin (1868–1912), az ő halála (1912. március 27.) után pedig férje, Bolza Pál vitte tovább ezt a tisztséget; a gróft a Pepi-kert (az Arborétum) alapítójaként ismerik leginkább. Az egyesület 1912-től – alapító védnöke emlékére tiszteletből – Bolza Pálné Leányegyesület néven működött tovább.

A szervezet tagjai alapvetően a Szarvason és vidékén lakó leányok voltak, az egyesület vezetői pedig a helyi értelmiségből kerültek ki. Célja az volt, hogy „mintegy társadalmi úton való továbbképzője legyen a leányiskoláknak, szoros kapcsolatot képezzen az élet és az iskola

között”, hiszen a fiatal leányok „a rendelkezésükre álló sok szabad időt jobban nem értékesíthetik, munkakörüket ki nem elégíthetik, munkaerejüket helyesebben fel nem használhatják, mint a szellemi művelődés terén”.¹⁰ Az egyesületnek volt könyvtára, és valóban az élet több terén is segítette a fiatal lányokat: volt pl. kézimunka-foglalkozása, tornászcsapata, zene-köre stb. Az eseményeket nyilvánosan tartották, bárki érdeklődő részt vehetett rajtuk.

Kosztolányi meghívása tökéletesen beleillett az Egyesület programjába, mely szerint „minden évben egyszer nagyobb szabású hangversenyt, művész-estét, irodalmi délutánt rendez az egyesület. Ezen alkalmakra egy-egy kiváló író, művészt nyertünk meg közreműködésre, s ez által az egyesület tagjainak ízlése, művészi érzéke, látóköre, általában a közművelődés nagyban fejlődik.”¹¹

Weinberger Fanni „kiváló nevelői finom érzéke rövid idő alatt gyönyörű példáját tudta adni annak, hogy hogyan kell biztosítani a kultúra részére az iskolai élettől megvált leányövéndékek ragaszkodását, miképpen kell előmozdítani azoknak továbbképzését” – ahogy éppen egy irodalmi rendezvény kapcsán írták róla, amikor is Gaál Mózes író volt a meghívott vendég.¹² Kezdetben az irodalmi és a pedagógiai, leánynevelési jelleg az ő meghívásával többször összefonódott: Gaál Mózes, aki budapesti („székesfővárosi”) főgimnáziumi igazgató is volt amellet, hogy az egyik legismertebb ifjúsági íróként ismerték, 1909-ben, 10-ben, 11-ben és 12-ben is előadott az Egyesület estjén, mindig nőnevelési tárgyban. (1910-ben az előadása előtt a szintén pedagógus – óvónő – Rozsnyay Kámánné Dapsy Gizella, írói néven Nil olvasott föl saját verseiből.)

1928-ban, a Kosztolányi-est tervezésénél azonban már nem Weinberger Fanni volt az Egyesület vezetője, akit leányiskolai igazgatói állásától is megfosztottak: 1920. október 2-án a „vallás- és közoktatásügyi miniszter úr

9 Újság, 1928. ápr. 4. 11.

10 Weinberger Fanni: *A „Szarvasi Leányegyesület”*. Nemzeti Kultúra, 1911. jan. 15. 39–40.

11 Uott.

12 *Gaal Mózes író a szarvasi leányegyesületben*. Békés, 1909. nov. 21. 4.

65823/1920. sz. alatt kelt rendeletével szabad-ságolta”, és „az ügyek vezetésével Lukes Ilona rendes tanárt bízta meg”.¹³ Weinberger Fanni ekkor már 37 éve tanított, a szarvasi iskolában 16 évet és 1 (!) hónapot. Semmiképpen sem szokványos szolgálati idő. Hogy pontosan mi történt, arról nincs információnk: az azonnali hatályú szabadságoltatás ugyanúgy jelenthet politikai okok vagy szakmai presztízsvesztes miatti elbocsátást, mint hirtelen jött súlyos egészségügyi probléma miatti, önként kért nyugdíjaztatást. Mindenesetre Weinberger Fanni ezt követően semmiféle működéséről nincs információ.

Az utód, Lukes Ilona (1854–1939) lett a Leányegyesület „elnök-igazgatója”; a szakmai feladatok mellett politikai munkásságot is kifejtett: a Gömbös Gyula vezette szélsőjobboldali MOVE (Magyar Országos Véderő Egyesület) választmányi tagja, valamint az Evangélikus Szövetség politikai szakosztályának elnöke volt.¹⁴

A Leányegyesület így továbbra is a Polgári Leányiskolához kötődött, egyrészt a „célközönység” (a leányok), másrészt az egyesületi tagság miatt, ugyanis az iskola ekkori nevelőtestületének nőtagjai ekkoriban is éppen az Egyesület „kebelében fejtenek ki dicsérendő munkásságot”.¹⁵ Ebben az időszakban két jelentős eseményről, az 1923-ban rendezett Petőfi-, majd az 1925-ben tartott Jókai-ünnepéről az országos sajtó is beszámolt.

De Lukes Éva „csak” ügyvezető-elnök lehetett. A Leányegyesület valódi szellemi irányítója Báró Benz Ottóné Csáky Ilona grófnő (1878–1934) volt. Ő is a Bolza családhoz tartozott: 1878. szeptember 4-én Csáky Albin és Bolza Anna lányaként született. Már fiatal korában kitűnt az irodalomhoz való kötődése. 1908-ban például a miskolci Nemzeti Színház jóté-

kony célú nagy kultúrestéjén „irodalmi tudásával, előadói képességeivel egyaránt hathatósan működött közre”, sőt egy darabját is előadták ekkor: *Az új szomszéd* című egyfelvonásos „az írói kvalitásokkal teljes mértékben rendelkező mágnásasszonynak megragadóan bájos, kedves munkája, mely a dilettantizmus nivójánál határozottan sokkal magasabb színvonalon áll”, és ennek egyik szerepében maga a szerző is játszott, s „színpadi rátermettséggel, otthonos mozgással sok előadói művészettel művészi alakítást produkált”.¹⁶ A szarvasi kultúrrendezvényeken a báróné Anna és Éva nevű lányai szintén gyakran részt vettek, verset mondtak.

A szarvasi grófnő halála pedig szinte Kosztolányi tollára való. 1934. november 27-én a reumáját Budapesten kezeltető idősebb hölgyet reggel, amikor a Lukács fürdőbe indult, halára gázolta egy villamos, amely ugyan hosszasan csongetett és lassított is, de a nagyothalló áldozat a csengetést nem vette észre, a reumája miatt pedig nem tudott elugrani a közeledő jármű elől. A Margit-híd irányából Óbuda felé közlekedő 72-es villamos halálos járatának vezetőjét pedig *Szarvas* Miklósnak hívták.¹⁷

3

A *Békésmegyei Közlöny* december 19-i száma *Kosztolányi Dezső szerencséje Szarvason* címmel tudósított az eseményről. A pár soros kis cikket érdemes teljes terjedelmében idézni: „A Szarvasi Leányegyesület fényes művésztét akart rendezni nemrégben Szarvason, melynek fénypontja Kosztolányi Dezső író előadása lett volna. Az estélyen azonban mindössze harmincan jelentek meg s a neves író is elmaradt, határozott szerencséjére, mivel nem kellett legalább pirulnia a kudarc miatt.”¹⁸

A hír tehát az volt, hogy Kosztolányi *nem* ment el Szarvasra.

13 *A Szarvasi M. Kir. Állami Polgári Leányiskola értesítője az 1920–21-ik tanévről*. Szerk.: Lukes Ilona. Szarvas, 1921. 4.

14 *Értesítő*, 9.

15 *A Szarvasi M. Kir. Állami Polgári Leányiskola értesítője az 1926–27-ik tanévről*. Szerk.: Némethy Samu. Szarvas, 1927. 10.

16 *Előadás a gyermekvédő liga javára*. Ellenzék, 1908. ápr. 9. 2.

17 *Szörnyű dráma az óbudai „halálszorosban”: a villamos halálra gázolta báró Benz tábornok özvegyét*. 8 Órai Újság, 1934. nov. 27. 5.

18 *Kosztolányi Dezső szerencséje Szarvason*. Békésmegyei Közlöny, 1928. dec. 19. 8.

Gyorsan le kell szögezni: nem lehet tudni, mi történt, és milyen ok miatt nem érkezett meg Kosztolányi a saját fellépésére. Lehet, hogy megbetegedett, esetleg az akkor tizenhárom éves fiával, Ádámmal történt valami. Elképzelhető, hogy „csak” elfáradt a miskolci est vonzataiban, vagy nem volt számára kedvező a tömegközlekedés (Budapest és Szarvas között nem volt közvetlen vasútvonal, Mezőtúron át kellett szállni), esetleg hírért vette, hogy nem is kíváncsiak rá annyian, mint az elvárható volna, vagy csak egyszerűen nem volt kedve Szarvasra utazni. Az okot források hiányában nem lehet megnevezni, csak a tény: nem ért oda.

Ugyanakkor a hírből kiderül az is, hogy Kosztolányi nem mondta le az estet (vagy ha mégis, a szervezők nem tájékoztatták erről az érdeklődőket és/vagy a sajtót), mindenesetre az bizonyos, hogy közönség volt a rendezvényen. Igaz, hogy a cikk szerint csak harmincan, de ők igenis ott voltak.

Ugyanakkor a rövid, tömör kis cikk két mondatában a hír közlésén túl kétélű kritikát is megfogalmaz. Egyrészt bírálja a helyi közönséget, hiszen „mindössze harmincan jelentek meg”, és ez a város kultúrigényét mutatja. Itt azonban nem lehet figyelmem kívül hagyni azt a tényt, hogy a *Békésmegyei Közlöny*t Békéscsabán szerkesztették, s onnan gúnyolódtak a szarvasiakon – tudniillik *miattuk* kellett volna „pirulnia” a fővárosi hírességnek. A kis városba érkező nagy író estje iránt érdeklődők száma azonban mindenképp relatív; ma például bármelyik vidéki város, Szegedet, Békéscsabát, Miskolcot is beleértve, örülne, ha harmincan elmennének egy irodalmi rendezvényre.

A cikk másik explicit állítása az, hogy Kosztolányi „határozott szerencséjére” nem szembesült a cikk szerinti gyér érdeklődéssel, hiszen így „nem kellett legalább pirulnia a kudarc miatt”. Azonban ebben a kijelentésben implicite egy súlyosabb állítás is benne foglaltatik: az, hogy Kosztolányi nem ment el, nem volt ott, vagy ahogy a cikk írja: „elmaradt”. Ez pedig, akárhogy is forgatják, Kosztolányi tet-

tének, pontosabban nem-tettének bírálata. És a valódi szerencséje az, hogy így csak harmincan csalódtak benne.

4

A *Békésmegyei Közlöny* cikkéből azonban több részlet egyáltalán nem derül ki. Például az sem, hol lett volna a Kosztolányi-fellépés, és azt sem közlik, hogy az esemény, attól függetlenül, hogy a költő nem érkezett meg Szarvasra, nem maradt el. Békéscsabáról nézve teljesen mellékes volt a helyszín, ami bárhol lehetett, ha Kosztolányi nem volt ott, és számukra épp ezért az sem számított elég érdekesnek, hogy a szarvasiak a költő távolmaradása ellenére – és az egybegyűlt közönség számára – igenis kínáltak valamiféle kulturális programot, mert a művésztét annak „fénypontja” nélkül is megtartották.

Egy másik forrás viszont részletesen beszámol minderről – sőt árnyalja a csabai cikk fintorgását is.

A *Szarvasi Hírlap* december 14-i számában *Művészt az Árpádban* címmel tudósítást közölt a rendezvényről. Jól láthatóan már a cím is jelzi a másik aspektust: itt nem Kosztolányiról lesz szó. Ahogy ők írják: „Szombaton este az Árpád disztermében a szarvasi gróf Bolza Pálné Leányegyesület mintegy 70 főnyi közönség előtt művésztét rendezett. Annak ellenére, hogy a leígért fővárosi író és Privler Gyula nem jöttek le, a közönségnek igen kellemes szórakozásban volt része.”¹⁹ A név nélkül említett „leígért fővárosi író” persze Kosztolányi – de mert éppen nem nevezték meg, úgy fest, vagy annyira csalódtak benne, hogy még a nevét sem írták le, vagy számukra éppen nem is volt releváns a végül meg nem jelent író konkrét személye, csak az, hogy „fővárosi”. (Privler Gyula zeneszerző-karmester pedig hazalátogatott volna Budapestről – lévén, ő szarvasi származású.)

A kellemes szórakozást, amiben a közönségnek része volt, végül Kosztolányi nélkül is, helyi erővel oldották meg. A zenei részben „Jankuné Bán Piroska ének- és zongoraszámaikat megértően fogadta a közönség, Ribárszky

¹⁹ *Művészt az Árpádban*. Szarvasi Hírlap, 1928. dec. 14. 4.

János művészi gondolkajátékot adott, Kiss György zongoraművész pedig elsőrangú technikával és egyéniségének megfelelő kifejezőmóddal zongorázott.” Az irodalom is megjelent az estén: „Slajchó Etuska szépen szavalt, az estély prologját pedig Ernszt Mária mondta el. Takácsy Dénes hitoktató pár modern költőt ismertetett.” Azaz az akkori modern költészet így is képviselve volt, legalább közvetve.

És még valami, ami tovább árnyalja a képet, leginkább a szarvasi kultúrigények szempontjából. A *Békésmegyei Közlöny* harminc megjelent érdeklődőről írt, a *Szarvasi Hírlap* ellenben hetven főnyi közönségről számolt be. Ez – ebben a nagyságrendben – elég jelentős eltérés. De hogy a csabai gúnyolódás (30) vagy a szarvasi önmegerősítés (70) a valódi, vagy ahhoz közelítő szám, ma már szintén nem dönthető el.

5

A sors vagy éppen a csabai lap szerkesztőjének iróniája, hogy a *Békésmegyei Közlöny* Kosztolányi szarvasi szerencséjét taglaló sorai

mellett közvetlenül (az azzal szomszédos hasábjában) egy másik cikkben arról tudósít, hogy másutt is gondok voltak a nézőszámmal.

Szegedről jelentették: „Alföldi művészeink legjobbjai, kik között Békéscsaba is képviselve volt, Szegeden képkiallítást rendeznek a Kassz szálló nagytermében. Nemrég nyílt meg a kiállítás, de már a megnyitó ünnepély is olyan részvétlenséggel találkozott, hogy Juhász Gyula író jelzett előadását nem tartotta meg, tekintettel a megjelentek csekély számára.”²⁰

Juhász Gyula azonban megjelent ott, ahová hívták, és személyesen tapasztalta az érdeklődés hiányát, s úgy mondta le szereplését. Igaz, neki nem kellett órákat utaznia ehhez, egyszerűen odasétált. Nincs hír arról, hogy valamikor utóbb megtartotta volna előadását, de az okafogyottá is vált: a megnyitóra készült vele.

Kosztolányi meghiúsult irodalmi estjét sem pótolták később. És mivel a kutatás jelen állása szerint sem korábban, sem később nem látogatott a városba, kijelenthető: Kosztolányi soha nem járt Szarvason. Bár igény lett volna rá.²¹

20 *Az alföldi művészek szegedi kiállítása gyengén indult.* Békésmegyei Közlöny, 1928. dec. 19. 8.

21 Dolgozatom leadása után hívták fel a figyelmem arra a lehetőségre, hogy elképzelhető az is, Kosztolányi egyáltalán nem tudott arról, hogy neki Szarvason estje lesz. Hogy a szervezők csak „leigérték” őt a közönségnek, az ő megkérdése nélkül. Létezik ilyen: a mai irodalmi életben is előfordult már nem egyszer hasonló. Ha esetleg valóban ez történt, úgy persze teljesen más a leányzó fekvése – és Kosztolányi teljesen véltlen abban, amiről nem is tudott. De ez is csak egy lehetőség – ráadásul nem is túl valószínű.

Szabadság és erő

Kosztolányi és Walt Whitman

Kosztolányi köztudottan nemcsak fordított idegen nyelvű irodalmi műveket, hanem esszéiben is gyakran foglalkozott világirodalmi kérdésekkel. Sok esetben közölt portrékat azokról a szerzőkről, akiknek munkáit magyarra ültette. Nem pusztán az európai kontinensre terjedt ki az érdeklődése, de a távol-keleti költészet is izgatta (*Kínai és japán versek* címmel műfordításkötetet közölt), és az amerikai kontinens kultúrájáról sem feledkezett meg.

Lefordította Thornton Wilder világhíres, 1928-ban Pulitzer-díjjal jutalmazott regényét, a *Szent Lajos király hídját*,¹ a szerzőről írt portréjából pedig kiderül, hogy behatóbban is tanulmányozta az amerikai művészetet. Nem csupán a tengerentúli irodalom (Wilderen kívüli) jelesebb képviselőire utal ugyanis – köztük Emersonra, Poe-ra, Lewis Sinclairre és persze Walt Whitmanre –, de hivatkozik például Waldo Frank író, kritikus, történész és politikai aktivista *Our America (A mi Amerikánk)* című könyvére, amely Chicago mindennapjainak poézisét mutatja be. „Nem csoda, hogy itt alakult ki az első modern irodalmi központ. Az amerikai nyelv tárgyilagos, kemény, szóvirág

nélkül való. New England kivándorlói még ma is megőrizték a tizenhetedik századi szavak ősi, vad zamatát s az amerikai iskolásfiúknak nem kell külön szótár Shakespeare-hez, mint a londoniaknak” – vélekedik Kosztolányi.²

Az amerikai szerzők közül a magyar költőre talán Walt Whitman gyakorolta a legerősebb hatást, akinek művészetével feltehetően már egyetemista korában megismerkedett.³ Megállapításunkat többek között az is bizonyíthatja, hogy az 1928-ban közölt *Meztelenül* című kötet teljes egészében szabadverseket tartalmaz.⁴ Bár az összeállítás darabjai korábban is megjelentek – tizenhárom például 1924 decemberében hozott a *Nyugat* –,⁵ alaposan meglepte a kritikusokat, hogy az egyébként a rímnek és versformának komoly szerepet tulajdonító Kosztolányi a Whitman-féle új szabadvers irányába indult. Az amerikai költő fordítójától ugyanakkor mégsem annyira váratlan ez a gesztus,⁶ sőt Whitman mellett további ösztönzőket is említhetünk, akik befolyásolták Kosztolányit: Marinetti vagy a francia poésie pure, Apollinaire, Mallarmé és Valéry költészete, valamint a spanyol poésia pura alkotásai

- 1 Wilder, Thornton: *Szent Lajos király hídjá*. Ford.: Kosztolányi Dezső. Bev.: Gaál Andor. Budapest, [1929,] Révai. (2. kiad. Ford.: Kosztolányi Dezső – Benedek Marcell. [1935].)
- 2 Kosztolányi Dezső: *Szent Lajos király hídjá*. *Egy új amerikai regényről*. *Pesti Hírlap*, 1928. dec. 14., 12.
- 3 Whitman neve már szerepel Babits, Kosztolányi és Juhász Gyula egyetemi időszakának levelezésében is, lásd Péter László: *Babits újonnan előkerült levelei Juhász Gyulához*. *Tiszatáj*, 1965. febr., 142–149.
- 4 Kosztolányi Dezső: *Meztelenül*. *Kosztolányi Dezső új versei*. Budapest, [1928,] Athenaeum. A kötet keletkezésével és kritikai fogadtatásával kapcsolatban, valamint Kosztolányi és Pintér Jenő szabadversről szóló vitájához lásd még Arany Zsuzsanna: *Kosztolányi Dezső élete*. Budapest, 2017, Osiris, 314–316.
- 5 Kosztolányi Dezső: *Tizenhárom új vers*. *Vigyázz*. *Szegények*. *Csendes viszontlátás*. *Vidék, nappal, éjszaka*. *Krúdy Gyula*. *Szerelmem*. *Régi dajkánk egyetlen öröme*. *Beteg*. *Lankaát ibolya*. *Özvegy a villamosban*. *Egy orosz költő mily megindító*. *Gépirókissasszony*. *Utolsó kiáltás*. *Nyugat*, 1924. dec. 20., 735–742.
- 6 Lásd még Szegedy-Maszák Mihály: *Kosztolányi Dezső*. Pozsony, 2010, Kalligram, 380.

egyaránt inspirációs forrásként szolgálhattak számára.⁷

Whitman-versfordítások már az 1913 karácsonyára megjelent *Modern költők* című antológiában is szerepeltek. A kiadvány Kosztolányi induló éveinek legjelentősebb műfordításkötete, mely egyfelől terjedelmi nagysága, a szerkesztő igen komoly és széles körű tájékozottsága, másfelől a fordítások magas színvonala miatt számított úttörőnek, illetve nem utolsósorban a modern szimbolizmus darabjait kívánta megismertetni a hazai olvasóközönséggel. Az első kiadás (melyet 1921-ben annak háromkötetesre bővített változata követett) Az „Élet” könyvei sorozaton belül jött, az azonos című folyóirat kiadójának közreműködésével. A gyűjtemény 102 költőtől 228 versfordítást tartalmaz, és angolszász szerzők bemutatásával indít: a nyitó-darab Edgar Allan Poe A holló című költeménye, mely körül pár hónappal a megjelenés előtt komoly vita is kialakult.⁸ A Poe-fordításokat követi Longfellow portréja és néhány magyarra ültetett verse, majd harmadikként olvasható a Whitman-fordításokat közlő fejezet.

Ahogy az antológiában szereplő minden szerzőről, Kosztolányi Walt Whitmanról is írt rövidebb összefoglalót a versfordítások elé. Néhány sorban ismerteti az amerikai költő életeseeményeit (írnok, tanító és nyomdász múltját, szerkesztőségi feladatait és újságíró tevékenységét, a polgárháborús évek tapasztalatát, valamint a „boldog kószálás” időszakát); anekdotázó hangnemben szól karakteréről („Gyönyörű szál ember: kemény, izmos, vidám. Akik érintkeznek vele, rajonganak érte. Mindenki úgy hívja a »jó, deres költő«, mert dús haja már fiatalkorában

megőszült.”); végül pár szóval jellemzi a munkásságot is: „Walt Whitman az újvilág új lírikusa. Múlt nélkül való hazája modern csodáit éneкли, a természetet és technikát, a szabadságot és erőt, a demokráciát és egyszerűséget, az élet ujjongó vidámságát. Elemi erő lüktet benne. Az amerikaiak sokáig »örült költő«-nek nevezték, formátlan versei miatt, de ma már a tankönyvek is igazat szolgáltatnak őseredeti költészetének, apostolian egyszerű, következetes életének.”⁹

Az egyes szerzőkhöz rendelt versfordításokat bevezető portré zárásaként Kosztolányi minden egyes esetben megad primer és szekunder bibliográfiát is. Whitmannél természetesen a *Leaves of Grass (Fűszálak)* kerül fókuszba, annak is 1891-es kiadása. Köztudott, hogy Whitman munkájának számos, folyamatosan alakuló, más és más szövegváltozatokat mutató közreadása létezett, melyek közül az első variáns 1855. július 4-én, New Yorkban látott napvilágot „az amerikai irodalom egyik legfontosabb eseményeként”.¹⁰ A Kosztolányi által hivatkozott kötet az utolsó, sorszám szerint a kilencedik. Valójában csak 1892-ben jelent meg, és Whitman már a halálos ágyán javítgatta.¹¹

Magyar nyelvű szakirodalomként Kosztolányi elsőként a *Vasárnapi Újság* 1874-es évfolyamának arra a cikkére utal,¹² amelyről a Wilder-esszében is megemlékezik: „Walt Whitman-ról még életében tanulmányt írt a régi Vasárnapi Újság.”¹³ Ezt követően (már a *Modern költők* második kiadásában) saját munkájára hivatkozik – négy Whitman-vers átültetésére –, melyet 1919 augusztusában a *Független Magyarország* közölt,¹⁴ majd utal Reichard Piroska, Pásztor Árpád és Hevesy Iván egy-egy

7 „Tekintve, hogy e spanyol szabad versek fordításai 1925 és 1928 között készültek, talán megfontolandó, nem mégis a Meztelenül egyik ösztönzőjét kell-e látnunk a modern hispán lírában.” Végh Dániel: *Kosztolányi Dezső spanyol műfordításai*. In Kosztolányi Dezső: *Spanyol műfordítások*. Szerk.: Józán Ildikó. S. a. r., bev., jegyz.: Végh Dániel. Pozsony, 2011, Kalligram, 503.

8 Lásd bővebben Józán Ildikó: „...a szöveget hagyjuk megszólni”. In *Látókörök metszése. Írások Szegedy-Maszácz Mihály születésnapjára*. Szerk.: Zemplényi Ferenc et al. Budapest, 2003, Gondolat, 212–224.

9 Kosztolányi Dezső: *Walt Whitman*. In *Modern költők. Külföldi antológia*. Ford., szerk.: uő. Budapest, 1914 [!], Élet, 20.

10 Bollóás Enikő: *Az amerikai irodalom rövid története*. Budapest, 2015, Osiris, 121.

11 Lásd French, R. W.: *Leaves of Grass, 1891-92 edition*. https://whitmanarchive.org/item/encyclopedia_entry27 (Utolsó letöltés: 2025. ápr. 5.)

12 B. F.: *Walt Whitman, a demokrácia költője. Vasárnapi Újság, 1874. jún. 14.*, 369–371.

13 Kosztolányi: *Szent Lajos király bida*... I. m. 12.

14 Whitman, Walt: *A mozdonyhoz télen. A városi halottasháznál. Az örület és öröm órája. A mennyei halál suttogása*. Ford.: Kosztolányi Dezső. *Független Magyarország, 1919. aug. 12.*, 1–2.

tanulmányára is.¹⁵ A további magyar fordítókat ugyancsak felsorolja, ám a későbbi keletkezési dátumok miatt ezt is csak az 1921-es kiadásban találjuk, illetve ki is maradnak a sorból páran, köztük épp a legnagyobbak, azaz Babits, Füst Milán és Szabó Lőrinc.¹⁶ Végül a *Modern költők* első kiadásában Kosztolányi az alábbi három költeményt hozza Whitmantól magyar nyelven: *Valakinek, aki nemsokára meghal* (*To One Shortly to Die*); *Téli mozdony* (*To a Locomotive in Winter*); *Szép asszonyok* (*Beautiful Women*).

Tudjuk, hogy az említetteken kívül is fordított az amerikai költőtől verseket, többek között a *Független Magyarország*-beli közlés részeként (*A városi halottasháznál* – *The City Dead-House*; *Az örület és öröm órája* – *One Hour to Madness and Joy*; *A menyeyi halál suttogása* – *Whispers of Heavenly Death*). A *Szép asszonyok* című kétsoros opusról egyébként elemzést is közölt (*Művészet és öncsalás* című esszéje második felében), s konklúzióként megállapította: „Azok az öregasszonyok, akiről Walt Whitman szól, tele vannak lélekkel. Homlokukat megnemesítette a fájdalom. Fáradt, kihamvadó szembogarukban az emlék izzik, a jóság és tudás. Mellettük a fiatalasszonyok valóban színtelenek, üresek és tartalmatlanok. Minderről egy árva szó sincs a költeményben. Ott csak egy vakmerő állítást olvasunk, azt, hogy a fiatalasszonyoknál szebbek az öregek. [...] A példa [...] talán túlon túl jó. Walt Whitman újító volt, forradalmár. A költészet régi, szokott fogásait elvetette. Magát a füstlőgő ősananyagot dobta elének.”¹⁷

Whitman költészetének főbb témái közé sorolható a személyes én szentsége, az emberek és dolgok egyenlősége, a szerelem és a barátság magasztossága, a kozmikus fejlődés gondolata, a születés–élet–halál–feltámadás ciklikussága, a lélek halhatatlanságának kérdésköre, valamint

nem utolsósorban az amerikai szellem fennköltisége és a nemzet költőisége. A *Fűszálak* első kiadása névtelenül jelent meg, és tizenkettő, cím nélküli verset tartalmazott. Egyedül az *Ének magamról* című költeményből derül ki a szerző neve; az itt megjelenő Walt Whitman azonban nem azonos a biográfiai személyllyel, hanem inkább – amint azt az amerikanista Bollobás Enikő meghatározza – költői persona. A *Bhagavad-Ghitához*, valamint Blake, Rimbaud és Nietzsche egyes műveihez hasonlóan „Whitman poémája is a megvilágosodás pillanatait örökíti meg, egy misztikus, eksztatikus élmény átélését és lelki-szellemi alakulását, amit a költő a rapszódia formájában örökít meg.”¹⁸ A költeményeket bevezető *Előhang* a neves amerikai transzcendentalista filozófus és egyben unitárius lelkész, Ralph Waldo Emerson gondolataira alapoz, ahol a szerző azt is kijelenti: a költő feladata nem utolsósorban az amerikai jelennel való azonosulás. Nemcsak Whitman rajongott azonban Emersonért, hanem – amint azt például Babits Mihálytól megtudjuk – a bölcselő-lelkész is „el volt ragadtatva ettől a költőtől. »Egy szörnyeteg jelent meg New-Yorkban – írta ujjongva Carlyle-nek –, leírhatatlan szeme és bivalyereje van: egy könyv, mely elvitathatatlanul amerikai!«”¹⁹

Talán nem véletlen, hogy az amerikai szabadságmítosz egyik reprezentatív figuráját épp az 1919-es évben, egészen konkrétan a magyarországi kommun időszakában fordítják le többen is: Kosztolányi mellett Pásztor Árpád a *Nyugatban*, míg Hevesy Iván – aki egyébként szerepet kapott a tanács hatalom művészeti irányításában is – épp a Tanácsköztársaság propagandalapjában, a *Vörös Lobogóban*. Babits szavai *Az európai irodalom története* vonatkozó fejezetében ugyancsak arra utalnak, hogy Whitman

15 Reichard Piroska: *Walt Whitman. 1819–1892. Budapesti Szemle*, 1914. 451. sz., 98–116. Pásztor Árpád: *Jegyzetek Walt Whitman századik születésnapjára. Nyugat*, 1919. jún. 1., 756–766. [A tanulmányt fordítások követik.] Hevesy Iván: *Walt Whitman. Vörös Lobogó*, 1919. máj. 6.

16 Lásd *Modern költők. Külföldi antológia a költők arcképével. 1. Franciák. 2. Németek. 3. Angolok, olaszok, spanyolok stb. I–III. köt. Ford., szerk.: Kosztolányi Dezső. Budapest, 1921, Révai. A felsorolt fordítók: Bodó Pál, Bors László, Franyó Zoltán, Halasi Andor, Hevesy Iván, Pásztor Árpád, Szabadkai György, Zoltán Vilmos.*

17 Kosztolányi Dezső: *Művészet és öncsalás. A Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1933. júl. 23., 3–4.

18 Bollobás: *Az amerikai irodalom... I. m. 122.*

19 Babits Mihály: *Az európai irodalom története. Budapest, 1991, Franklin, 588–590. Babits Whitman-képéhez lásd még Sebők Melinda: »A modernség tetőfoka konzervatív formában». Babits és Amerika – a költő halálának 70. évfordulóján. Hítel*, 2011. 2. sz., 110–119.

a szabadság és a demokrácia ikonjaként élt az akkori *nyugatos* nemzedék köztudatában: „Szerencsés költő, boldog nemzet fia, mely (úgy látszott ekkor) örökre védve van európai lázainktól és problémáinktól! Nem lehetne-e itt egy új kultúrát kezdeni, teljesen szüzet, menten minden európai hagyománytól, kipróbálni az új, demokratikus rend és haladás szellemi lehetőségeit? [...] Amikor Amerika lelkét vélte zengeni, voltaképp Európa álmait zengte. Az akkori Európa álmait. A haladást, a demokratizmust. Az emberszeretetet, mely minden embert egyformán álmodik szeretni.”²⁰

A Tanácsköztársaság alatti odafordulást azonban kétféleképpen is értelmezhetjük: lehet a diktatórikus hatalom elleni lázadás kvázi metaforája is, ám egyúttal a szocialista-kommunista államforma jelentette új rendbe, illetve az új, forradalmi művészetbe vetett bizalom megnyilvánulásaként ugyancsak felfoghatjuk.²¹ Nem pusztán Kassák szabadversei juthatnak itt az eszünkbe, de Hevesy esetében szintén az utóbbi felfogást gyaníthatjuk; még hozzá nemcsak azért, mert az egyébként Babits-tanítvány fotóművész és filmesztéta részese volt az akkori baloldali politikai elitnek, hanem egy 1922-es, *Nyugat*-ban közölt kritikája alapján is, melyben – Gáspár Endre átültetései magasztalása ürügyén – burkoltan támadta Kosztolányi műfordítói gyakorlatát és esztétizmusát: „[Gáspár] Fordítása általában jobb és megértőbb, mint az eddig szórványosan megjelent magyar Whitman-fordítások. Az eddigi magyar fordítások közös hibája, hogy Whitman nyers, sokszor triviálisan köznapi vagy tudományosan elvont szavakkal kevert nyelvét megfinomítják, eleurópaisítják, hozzá hasonlítják az európai líra esztéta-nyelvéhez. Minden fordításnál végzetes baj az, ha a fordító szellemben, életérzésben távol áll az eredeti mű szerzőjétől. Whitmanhez nem szabad idegen kéznek nyúlania, ha még

olyan művészé is az a kéz. Whitmant csak megértő rajongónak, odaadó rokonnak szabad fordítani, különben költeményei, ezek az anarchikus életdarabok és élethimnuszok, elvesztik igazi elevenségüket, akárcsak az akváriumok halai.”²²

Ha az életrajzot és a kapcsolathálót tekintjük, a Walt Whitman-téma előkerül Kosztolányi és a szabadversekkel jelentkező Bartalis János kapcsolatában is. 1914 májusában még csak levelet váltottak, 1915-ben azonban már személyesen is találkoztak a szabadkőműves *Világ* című napilap szerkesztőségében. Kosztolányi csodálkozott, mikor megtudta, hogy a fiatal székely költő nem ismerte korábban Whitman munkásságát, akit a Budapesten élő író Bartalis lelki rokonaként aposztrofált. Meg is ígérte, hogy elküldi számára a nála lévő, német nyelvű *Fűszálak*-kiadást, ám Bartalis végül egy barátja révén jutott hozzá a kötethez.²³ Kosztolányi Whitman-rajongása egyébként legendás lehetett Erdélyben (is) akkoriban, miután Ligeti Ernő szintén úgy emlegeti őt, mint az amerikai költő kötetének őrzőjét: „[René Miller-Fülöp] Kíváncsi volt, hogy ki az, aki Whitman Waltot fordít? Neki ugyanis Whitman a kedvence és csodálkozik, hogy a magyar irodalomban eddig még senki sem foglalkozott e híres amerikaival. Megjegyeztem, hogy nem éppen így áll a dolog: Kosztolányi és Babits fordítottak már tőle, én magam is Kosztolányihoz fordultam, hogy adja nekem kölcsön Whitman kötetét, mert Kolozsváron nem tudom megtalálni.”²⁴

E rövid áttekintésből is látható, Kosztolányi nyitottan fordult mind az amerikai irodalom, mind annak egyik első prófétája, Walt Whitman alakja és művészete felé. Itt közölt eredményeink azonban mindössze szerény hozzájárulások lehetnek egy nagyobb ívű tanulmányhoz, mely például a *nyugatosok* és Whitman kapcsolatát tárhatná fel, vagy épp gondoltathatná azt újra a 21. század második évtizedében.

20 Babits: *Az európai irodalom...* I. m. 588–590.

21 A fehérterror lecsengésének idején a *Világ* című napilapban arról is tudósítottak, hogy Whitman verseit elkobozták, annak „kommunista-anarchista” felfogása miatt. Lásd [Szerző nélkül]: *Miért kobozták el Walt Whitmant? Világ*, 1922. júl. 2., 18.

22 Hevesy Iván: *Walt Whitman magyarul. Nyugat*, 1922. márc. 16., 429.

23 Lásd pl. [Szerző nélkül]: *A huszéves Bartalístól a harminchárom évesig. Ellenzék*, 1926. szept. 27., 11–12. Bartalis János: *Az, aki én voltam*. Bukarest, 1972, Kriterion.

24 Ligeti Ernő: *Elsüllyedt világ. V. Rajongók. Pásztortűz*, 1934. jún. 30., 249.

„Kosztolányit mikor vesszük?”

Néhány gondolat a Kosztolányi-életmű tanításáról

„Na, őt már vártam.” „Végre!” „Ez a kedvenc versem.”

Magyartanár kollégáim többsége feltehetően meg tudná erősíteni, hogy kifejezetten ritkán hallunk diákjainktól a fentiekhez hasonló mondatokat egy-egy alkotói életmű tanítása kapcsán, ám épp Kosztolányi az a szerző, akivel kapcsolatban az idézett mondatok több alkalommal is elhangzottak – nem csak fakultációra járó – diákjaimtól az elmúlt években.

Hogy miért övezi ilyen pozitív várakozás és megítélés Kosztolányi alakját a mai középiskolás korosztály körében is, azt nehéz lenne meghatározni. Egyrészt talán azért, mert életművét nem terheli meg olyan jellegű kultusz, mint amilyen a 19. századi nemzeti költészet jelentős képviselőit, különösen Petőfit. Másrészt gimnáziumban egy kevésbé ismert alkotóként kerül a diákok látóterébe, hiszen az általános iskolai tananyag egy-két versével, különösen a gyermekkorról, a gyermeki lélek világra való rácsodálkozásáról szóló költeményeivel foglalkozik (Ének a fiatalokról, Mostan színes tintákról álmodom, Akarsz-e játszani), amelyek az irodalom súlyosabb vagy elvontabb témafelvetései mellett (akár Ady vagy Babits költői világához képest is) üdítő élményként hathatnak a diákokra. Harmadrészt – diákjaim elmondása szerint – Karinthyval való legendás barátságuk szimpatikus, humoros és játékos személyiségként láttatja a szerzőt.

Bármi legyen is a valódi ok, azt mindenesetre elmondhatjuk, hogy Kosztolányi-műveket tanítani a magyartanár hálásabb feladatai közé tartozik már csak a diákok hozzáállása miatt is.

Azonban bármennyire hálás feladat is Kosztolányi-szövegeket tanítani, azt nem a szaktanár egyéni ízlése vagy a diákok érdeklő-

dése, hanem a mindenkori tartalmi szabályozó dokumentumok határozzák meg, hogy ebből a rendkívül gazdag életműből mi kerüljön elő a tanórákon.

Lehetőségeinket jelenleg a 2020-as Nemzeti alaptanterv, a hozzá kapcsolódó Kerettanterv, valamint a 2022 januárjától érvényben lévő érettségi vizsgakövetelmények határozzák meg. Mindezeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy Kosztolányi Dezső munkássága mindenképp kitüntetett helyen szerepel a középiskolai tananyagban, hiszen a tíz kötelező ún. életműtétel közé tartozik, feldolgozására a Kerettanterv nyolc tanórát rendel el, ennél többet csak Petőfi, Arany és József Attila életművének tanítására biztosít. Ebben a nyolc órában kellene *A szegény kisgyermek panaszai* című versciklus három versét (*Mint aki a sínek közé esett...*, *Azon az éjjel*, *Anyuska régi képe*), négy további költeményt (*Boldog, szomorú dal*, *Őszi reggeli*, *Halotti beszéd*, *Hajnali részegség*), egy Esti Kornél-novellát (*Tízennyolcadik fejezet, melyben egy közönséges villamosútról ad meg-rázó leírást, – s elbűcsúzik az olvasótól*), valamint az *Édes Anna* című regényt feldolgozni. Ez utóbbi nemcsak törzsanyag, de a Kerettanterv által külön is kiemelt kötelező olvasmány, tehát mindenképp ismerniük kell diákjainknak, ha sikeres érettségít szeretnének tenni.

Ha pedig mindezek mellett még marad szabad órakeret, akkor az ún. ajánlott művek közül választhatunk néhány egyéb verset és novellát is (*Számadás*, *Vörös hervadás*, *Októberi táj*, *Marcus Aurelius*, *Esti Kornél éneke*, *Esti Kornél kalandjai...*; *Az utolsó felolvasás*, *A fürdés*, *A kulcs*), esetleg a *Pacsirta* című regény is szóba

kerülhet a Ranódy László-féle filmfeldolgozással összehasonlítva.

Abban az esetben, ha csoportunkat emelt szinten van lehetőségünk tanítani, akkor az Oktatási Hivatal által az irodalom emelt szintű oktatásához kiadott szöveggyűjtemény még különböző témakörökhöz kapcsolódóan a következő Kosztolányi-szövegeket kínálja: *Pünkösöd* (a Biblia mint kulturális kód című témakörhöz), *Októberi táj*, *Költő a huszadik században*, *Szeptemberi áhítat*.

A fentiekkel kapcsolatban több kérdés is felvetődik. Az utóbbi években több szakmai fórumon is megfogalmazódott, hogy egyáltalán reális célkitűzés lehet-e egy életmű megtanítása középiskolai szinten. Másrészt valóban életmű-e az, amit nyolc-tíz órában, ha egyáltalán sikerül tartanunk a rendelkezésünkre álló órakeretet, egy alkotói pályából meg tudunk mutatni diákjainknak még abban az esetben is, ha épp Kosztolányitól mind a lírából, mind a kis- és nagyepikából is tanítunk szövegeket, így lényegében kialakulhat az az érzetünk, hogy az életmű legmeghatározóbb részeit megismertettük. Továbbá, ha el is fogadjuk az életművet mint oktatási egységet, akkor is felmerül a kérdés, hogy a szabályozók által kínált szövegeken keresztül pontosan mit is szeretnénk megtanítani diákjainknak.

Saját tanítási gyakorlatomban azt tapasztalom, hogy a kötelező Kosztolányi-szövegek egyrészt olyan témákat szolgáltatnak, amelyekről beszélgetve elsősorban diákjaink személyiségfejlődéséhez járulhatunk hozzá, hiszen ezek a kérdéskörök általános emberi tapasztalatokat érintenek: a gyermekkor élményei, szülő-gyermek kapcsolat, gyermek és felnőtt világlátásának különbségei, a boldog és megelégedett élet lehetőségei, az élet egyedisége és megismerhetetlensége, társadalmi hierarchia, értékrendek különbségei. Ha a csoportunk részéről van nyitottság ezekre a témákra, akkor rendkívül mély és tanulságos beszélgetéseknek lehetünk részesei akár még egy hétfői nulladik órában is.

Kosztolányi művei továbbá jó lehetőséget biztosítanak az intertextualitás fogalmának alaposabb tisztázásához. A szövegtan témakörében is tárgyalt jelenséggel természetesen nem 11.

vagy 12. évfolyamon találkozunk először diákjaink, de meglátásom szerint ilyenkor már eljuttunk arra a szintre, ahol a szövegek közti rejtett és nyilvánvaló kapcsolódások elméleti rendszerezése is lehetséges, pl. a Genette-i értelemben vett transztextualitás kategóriáinak tisztázása nagyon megvilágító erejű tud lenni egy fakultációs csoportban. A *Boldog, szomorú dal*hoz kapcsolódóan Szakács Eszter azonos című verse, valamint Laczkfi János *Lavina-dal* című költeményei, míg a *Halotti beszéd*hez Márai *Halotti beszéde* és Reményik Sándor *Halotti beszéd hulló leveleknek* című versei is jól hasznosíthatóak. (A *Halotti beszéd*hez és az intertextualitás fogalmához izgalmas és korábbi olvasmányélményeket is felidéző szövegpélda lehet még Bella István *Testamentom* című verse is.)

Szintén gondolatébresztő lehet Kosztolányi munkásságával kapcsolatban a szerző politikai szerepvállalásának kérdése. Mivel az új Kerettanterv eleve elő is írja a Kosztolányi szerkesztésével megjelent *Vérző Magyarország* című antológia megismerését az *A XX. századi történelem az irodalomban* című témakörben, ennek kapcsán sem kerülhető meg a szerző újságírói tevékenysége az Új Nemzedék Pardon rovatában. Az életmű fekete foltjaként számontartott időszak, a legutóbbi kutatások által nagy bizonyossággal Kosztolányihoz köthető rovat gyakran antiszemita felhangú glosszái jelentősen árnyalhatják a szerző pozitív megítélését azzal együtt, hogy Kosztolányi a későbbiekben lényegében megtagadta (letagadta) újságírói tevékenységének ezt az időszakát. Az *Édes Anna* című regény értelmezését, keletkezés-történetének megértését is mindenképp segíti, ha diákjaink tisztábban látják ennek az időszaknak a történéseit a szerző életében, de akár a Kosztolányi által vallott, erősen apolitikus homo aestheticus művészi szerepfelfogás megértéséhez is közelebb vihetnek.

Kosztolányi Dezső életművének tanítása tehát rendkívül izgalmas feladat, hiszen művei sokféle megközelítési lehetőséget kínálnak. Ha tanárként a csoportunk számára legmegfelelőbbeket megtaláljuk, akkor tanítványaink elégedetten nyugtázhatják a témakör végén: „*Ez tetszett, mert valahogy nem hozott le az életről.*”

▶ PRÁGAI ADRIENN

„Azért művészet, hogy gyönyörűséget szerezzen”

Gondolatok a Benczúr, a fenséges című kiállítás mellé¹

Benczúr Gyula a képíró, a tanár, a főrendiházi képviselő, a festőfejedelem és a pictor doctus, vagyis a tudós festő. Kortársa volt Munkácsy Mihálynak, sőt mindketten 1844-ben születtek, ahogyan Mészöly Géza festőművész és Klösz György fényképész is. Utánuk egy évvel látta meg a napvilágot Szinyei Merse Pál és Lechner Ödön, 1846-ban pedig Paál László született meg. Micsoda művészgeneráció! Ők mind a 19. század második felében bontakoztatták ki életművüket, ekkor értek pályájuk zenitjére. Közülük emelkedett ki Benczúr Gyula, akiben korának legnagyobb történelmi festőjét tiszteljük. De hogyan lehet bemutatni ma egy ünnepelt, majd sikerességében is vitatott, 19. századi festőfejedelemet?

Erre a kérdésre a Munkácsy Mihály Múzeum válasza – Gyarmati Gabriella kurátori koncepciója alapján – egyértelmű: a tárlat arra invitálja a műzeumlátogatót, hogy lépjen közel a friss rajzokhoz és a kivételes mester-ségbeli tudást mutató festményekhez, emellett a kiállítás láttatja azt a tematikai gazdagságot is, amelyet az életmű kapcsán talán nem lehet eléggé hangsúlyozni, és amely a történelmi festő skatulyáján kívülre helyezi Benczúrt.

Rózsa Miklós művészettörténész így írt 1909-ben Benczúr Gyuláról: „... magyar mester ősz fejjel ért föl művészete legmagasabb csúcsára

s egy vajúdó, forrongó, lázadó, romboló korszakban a maga stílusához való komoly, rendíthetetlen hűséggel, becsületes meggyőződéssel, hegyeket mozgató hitével példát mutatott egy epigon generációnak: miként kell kinek-kinek a maga művészi eszményeihez törhetetlenül ragaszkodnia, ha igazán nagyot akar. Ezt az elvet éppen a modern művészet tűzte zászlajára s így a modern művészet is bizvást meghajthatja lobogóját a Mester és képe előtt.”²

Az idézett mondatok érdekes megállapításokat sűrítenek magukba Benczúr művészi eszményekhez való töretlen ragaszkodásáról és arról, hogy mindez hogyan viszonyul a modern művészethez. Rózsa Miklós azzal folytatta a gondolatmenetet, hogy sokan támadták Benczúrt, mert divatos volt támadni, éppen azért, mert nem volt eléggé modern. Rózsa Miklós ma már több mint 100 éves szövegét olvasva az a kérdés merült fel bennem: egyáltalán miért is kellene a modernitás mércéjével mérni Benczúr Gyulát? Akart ő modern lenni, vagy modernnek tűnni? Úgy tűnik, azért rótták meg Benczúrt, mert a több mint hat évtizedes alkotói pálya túl hosszúnak bizonyult, és ezalatt végbement egy művészeti paradigmaváltás, amelynek Benczúr nem hódolt be. És valóban, a kiállítás is rávilágít erre a hosszú művészi működésre: láthatunk itt gyermekkori rajzocskát, és Benczúr utolsó műveinek

1 Elhangzott a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban 2025. március 13-án, a kiállítás megnyitóján. A tárlat 2025. augusztus 10-ig látható, kurátora Gyarmati Gabriella művészettörténész. (A szerk.)

2 [Rózsa Miklós:] Benczúr Gyula, *A Hét*, 1909. április 11., 245–246.

egyike is itt van Békéscsabán. Ha megkíséreljük a kiállított műtárgyanyag alapján körberajzolni Benczúr életművét, felfedezhetjük benne, hogy Munkácsyhoz hasonlóan ő is nemzetközileg ismert és elismert alkotó volt.

Benczúr Gyula csak 22 éves volt, amikor megfestette a *Hunyadi László búcsúja* című képét³, amellyel rögtön nagy feltűnést keltett a pest-budai művészeti életben. A korabeli lapok lelkesedtek a festményért és a festőért, a *Sürgöny* például azt írta 1866 decemberében, hogy „technikai kezelést illetőleg máris jeles képzettséget és igen szép reményekre jogosító tehetséget mutat”.⁴

Egy évvel később a *Hazánk s a Külföld* című lap már így írt róla: „Van ugyan, istennek hála, szebb hírben álló s gyakorlottabb művész hazánkfia több is, de szerénységében önmagát kevesebbire becsülő és szeretetreméltóbb egyéniség nálánál kevés!”⁵

Benczúr ebben az időszakban már a müncheni királyi képzőművészeti akadémia igazgatójának, Karl von Pilotynak volt a növendéke.⁶ Piloty a korszak egyik legjelentősebb történeti festője volt, tanította többek között Székely Bertalant és Szinyei Merse Pált is. Benczúr müncheni indulása nagyon fontos az életmű egésze szempontjából, hiszen ekkor egyértelműen München volt a művészeti élet központja, az akadémia a bajor uralkodó támogatásával működött, ráadásul az ott kialakult műtárgypiac nemcsak európai jelentőséggel bírt, de az óceánon túlra is kerültek képek Münchenből.

Benczúr Szinyeivel való barátsága itt bontakozott ki, hiszen voltak olyan időszakok, amikor közös műtermet béreltek.⁷ Műteremszomszédjuk volt a már befutott és neves svájci festő, Arnold Böcklin, akinek

mitológiai érdeklődése ösztönözhatta Szinyeit és Benczúr is a Pán- és Faun-képek megfestésére. Benczúr részéről ezt a tematikai egységet a debreceni Déri Múzeum gyűjteményéből kölcsönzött *A lovagias kis Pán* című,⁸ kifejezetten izgalmas festmény reprezentálja a kiállításban. Ez a barátság rávilágít a müncheni festőéletet átfogó kapcsolati hálóra is: Szinyei Merse Pál *Majális* című képén az egyik férfialak nem más, mint a cseh származású német festő, Gabriel Max. Az ő húga, Karolina Max rabolta el később Benczúr szívét. 1873-ban házasodtak össze, de az esküvőjüket követően elhunyt Benczúr lánytestvére és édesapja, Benczúr Vilmos, akinek arcképét szintén láthatják itt kiállítva.

Jelen tárlat – a nyíregyházi Jósza András Múzeum gyűjteményének köszönhetően – átfogó képet nyújt Benczúr portréfestészetéről, illetve bepillantást nyerhetünk egy igen széles megrendelői körbe is. Ennek részei a pénzvilág arisztokratái, a kultúra nagyjai és a polgárság képviselői. Ezek a képek, illetve a családtagokat, kassai ismerősöket ábrázoló arcképeken egyszerű kompozícióban, de mégis mozgalmas ecsetkezeléssel, méltósággteljesen, hiteles jellemrajzzal látjuk a szereplőket. A portrék kapcsán is fontos München szerepe, hiszen Benczúr portréfestészete a fiatal festőgeneráció, Wilhelm Leibl és Hans Makart festésmódjával rokonítható.

1869-ben a Münchenben rendezett nemzetközi tárlaton elsöprő sikert aratott Gustave Courbet és a francia festők csoportja. Benczúr ekkor mutatta be *II. Rákóczi Ferenc elfogatása Nagysáros várában* című művét, amelyet rögtön meg is vett a román király,⁹ és ma is Bukarestben őrzik. De nemcsak a román király

3 Benczúr Gyula: *Hunyadi László búcsúja*, 1866, olaj, vászon, 146 × 120 cm, jelezve jobbra lent: Benczúr Gyula. 1866, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, leltári szám: 2773.

4 *Sürgöny*, 1866. december 25., [2.]

5 *Hazánk s a Külföld*, 1867. november 28., 754.

6 A müncheni akadémian tanuló magyar festőkről: Hessky Orsolya: Az Akadémiától a modernizmusig. München és a magyar művészet 1850–1914 között. In: *München magyarul – Magyar művészek Münchenben, 1850–1914*. A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2009/6. Kiállítási katalógus. 2009. október 1 – 2010. január 10. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2009, 21–39.

7 Szinyei Merse Pál és Benczúr Gyula kapcsolatáról: Szinyei Merse Anna: *Szinyei Merse Pál élete és művészete*. Magyar Nemzeti Galéria – Corvina Kiadó – Széchenyi Kiadó Kft., Budapest, 1990.

8 Benczúr Gyula: *A lovagias kis Pán* (1913; olaj, vászon; 64,5×100 cm; jelezve balra lent: Benczúr Gyula Dolány 1913; Déri Múzeum, Debrecen; leltári szám: DF. 206.I.14.2.)

9 *Fővárosi Lapok*, 1869. szeptember 24., 871.

TUDTA, HOGY... II. Lajos bajor király három kastélyt is építtetett magának, ezek egyike a jellemzően neorokokó jegyeket viselő linderhofi palota. A Dél-Bajorországban, az osztrák határ közelében fekvő, reprezentatív parkban álló épület a Versailles-ért rajongó uralkodó ízlését követi. Benczúr Gyula több képet fest II. Lajos kedvenceiről, az ebben a parkban élő nemes madarokról, így születik a Tanulmány a II. Lajos bajor király kedvenc páváiról című képhez. (1874 körül; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

ismerte el Benczúrt, hanem a bajor uralkodó, II. Lajos király is rendelt képeket tőle: ezekre a kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában őrzött *Pávák* című tanulmánnyal reflektál.¹⁰

Az 1860-as évek végétől nagy fordulat állt be a hazai művészeti életben: állami pályázatokat írtak ki, és az egyik ilyenben Benczúr első

díjat nyert el a Vajk megkeresztelését ábrázoló vázlattal. A mű 1875-re készült el¹¹, és később megkapta érte a párizsi világkiállítás aranyérmét is. Ekkor már a müncheni akadémia tanára volt Benczúr, egészen 1883-ig, amikor hazatért Magyarországra, és a mesteriskola élére került. Élete végéig betöltötte ezt a pozíciót, ezalatt több mint hatvan növendéke volt. Innen indult például Fényes Adolf és az alföldi festészet kiemelkedő mestere, Koszta József is. Mindeközben Benczúr lett az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legkeresettebb portréfestője, még Ferenc József is modellt állt neki. Sorra kapta a rangos uralkodói kitüntetések: előbb a Pro Litteris et Artibus, vagyis tudományért és művészetért érdemjellel, majd a Szent István-rend kiskeresztjével tüntette ki a király.

Hatalmas megrendelést kapott Buda törökötől való visszavételének 200 éves jubileuma alkalmából.¹² Az 1896-ra elkészült monumentális képen a történelmi festészet realizmusa romantikus színkezeléssel és ünnepélyességgel társul. Kritikus hangok támadták, de a közönség lelkesen fogadta a képet, amely az 1900-as párizsi világkiállításon Grand Prix-t kapott. Ebben az időszakban már igencsak kétpólusúvá vált Benczúr megítélése: voltak, akik dicsérték festészetét, de voltak olyanok is, akik az ekkor már kibontakozóban lévő modernebb művészettel szemben marasztalták el. E támadások ellenére nem maradtak el Benczúr megrendelése, sőt az állami támogatások sem: megbízást kapott a *Millenniumi hódolat* című festmény elkészítésére. A monumentális, eredetileg 3,5 méter magas és 6 méter széles festményen több mint 70 portrét kellett megfestenie, amint Ferenc József a budavári palota tróntermében fogadja az alsó- és felsőház hódolatát. A mű 1910-ben aranyérmét nyert Berlinben, majd a budai királyi várban helyezték el, ahol 1945-ben elpusztult. Nagyszerűségéről ma a Jósá

10 Benczúr Gyula: *Pávák / Tanulmány a II. Lajos bajor király kedvenc páváiról* készült képhez (1870-es évek; olaj, vászon; 120×71,5 cm; jelezve balra lent: Benczúr Gy.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; leltári szám: 78.28T)

11 Benczúr Gyula: *Vajk megkeresztelése* (1875; olaj, vászon; 358×247 cm; jelezve jobbra lent: Benczúr Gyula | München 1875; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; leltári szám: 2798)

12 Benczúr Gyula: *Budavár visszavétele 1686-ban* (1896; olaj, vászon; 351×708 cm; jelezve balra lent: Benczúr Gyula | Budapest 1896.; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; leltári szám: FK2867)

TUDTA, HOGY... A millenniumi ünneppsorozatot I. Ferenc József császár nyitotta meg, a jelenet helyszíne a budai vár trónterme. A *Millenniumi hódolat* című kép vázlatának (1897; Józsa András Múzeum, Nyíregyháza) fókuszában az uralkodót látjuk, aki fogadja a Parlament alsó- és felsőházának képviselői, a honatyák hódolatát. A mű kész változatán hetven portré volt azonosítható. Tragikus történetéhez tartozik, hogy az esemény helyszínén, a budai várban pusztult el a Vallás- és Közoktatási Minisztérium által megrendelt, többek között e vázlattal előkészített festmény 1945-ben.

András Múzeum gyűjteményében fennmaradt és most itt is látható vázlat tanúskodik.¹³

Benczúr különösen büszke volt arra, hogy 1906-ban a főrendiház tagjává választották. Erről barátja, Mikszáth Kálmán így számolt be:

„Ez jó dolog. A művészet kitüntetésé. Az első festő, aki a főrendiházba kerül, (...) Ami a személyt illeti (bár a személy mindegy ebben az esetben, mert az egész festőművészet kitüntetéséről van szó), úgy is helyes volt a választás. Élő festőink közül Benczúr körülbelül a legelső, mert többoldalú. (...) Technikája elsőrangú, színei szinte a Matejkó erejével hatnak. Csendes, szerény ember, nem nagyon bohém, ki a méltóságos főrendek közt nem akar majd vizet zavarni, nem szállott a fejébe az az előnye a többi főrendekkel szemben, hogy a király többször volt már önála, mint ő a királynál, ...”¹⁴

Benczúr utolsó alkotói szakaszának legnagyobb megbízása az újonnan átépített budavári palotába szánt, Mátyás király életéből vett nyolc jelenet lett volna. A mester az utolsó pillanatig dolgozott, de így is csak kettő kép készült el a sorozatból. Az itt látható *Mátyás és Holubár* című vázlat is egy olyan képötletéről tanúskodik,¹⁵ amely sajnos már nem valósulhatott meg. Benczúrt 1920 júliusában érte a halál, néhány hónappal barátja, Szinyei Merse Pál elhunyt után.

Miközben művészi forradalmak zajlottak a korszakban, Benczúr Gyula végig – kis túlzással a nyolcéves kori rajztól kezdve egészen a *Patrona Hungariae* ábrázolásig¹⁶ – egyenletes kvalitással, egyenletes minőségben fes-

13 Benczúr Gyula: *Millenniumi hódolat* / vázlat (1897; olaj, vászon; 123×240 cm, jelzés nélkül; Józsa András Múzeum, Nyíregyháza, leltári szám: K.54.1.)

14 Mikszáth Kálmán: Három új főrend, *Vasárnapi Ujság*, 1906. október 28., 702.

15 Benczúr Gyula: *Mátyás és Holubár* (1902 után; olaj, vászon; 60,5×82,5 cm; jelezve jobbra lent: Benczur Gy., Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; leltári szám: FK4349)

16 Benczúr Gyula: *Patrona Hungariae* (1920; olaj, vászon; 130×70 cm, jelezve jobbra lent: Benczúr Gy.; Józsa András Múzeum, Nyíregyháza; leltári szám: K.1954.3.0.0)

tette meg az életművét. Képeit anyagszerűség jellemzi, selymei, brokátjai, damasztjai szinte tapinthatóak. Benczúr ezeket is tudományos érdeklődéssel festette: több száz évet átfogó textilgyűjteménye volt,¹⁷ amelynek segítségével tanulmányozhatta a különböző anyagfajtákat. Nem véletlen, hogy Benczúr mint pictor doctus (vagyis tudós festő) a történelmi képei megfestéséhez is írott források tanulmányozása után látott hozzá.

Nemcsak a hűség volt számára fontos, hanem a hatás is. A müncheni időszak legnagyobb tanulsága a Karl von Pilotytól eredő történelemszemlélet volt. Úgy tartották, hogy a realista történelmi képnek átélhetőnek, átérzhetőnek kell lennie, ezért életképszerűek a kompozíciók, ez segíti a nézői befogadást.

Benczúr képeinek életteli koloritja és pozitív történelemszemlélete is unikális a magyar történelmi festészetben. Székely Bertalannál és Madarász Viktornál is inkább a nemzeti tragédiát kifejező témák jellemzőek, míg Benczúr a magyar történelem dicső eseményeit ábrázolta. Gondoljunk csak Hunyadi László karakterére, aki Madarász Viktornál mint lefejezett hős fekszik a templom padlóján, Benczúrnál pedig még ereje teljében lévő ifjú, aki búcsúzkodik.

Benczúr Gyula igazi ikonná vált az utókor számára. A *Budavár visszavétele* ott van a történelem tankönyvekben, a *Vájk megkeresztelése* című festménnyel pedig plakátok, képeslapok és bélyegek sora készült el, de Benczúr kollektív vizuális kultúrában betöltött szerepén túl kiemelten fontos az is, hogy több magyar

közgyűjtemény, köztük az itt bemutatkozó Jósa András Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, a Déri Múzeum és a székesfehérvári Szent István Király Múzeum is őrzi és bemutatja Benczúr művészeti örökségét. Köszönet illeti a Munkácsy Mihály Múzeumot is, hogy teret ad a méltó megemlékezésre, és halálával fordulok Gyarmati Gabriellához is, aki érzékeny művészettörténeti attitűddel kínálja fel a látogatók számára a Benczúrral való közvetlen megismerkedés lehetőségét.

Fülep Lajos még fiatal művészettörténész volt, amikor 1905-ben látogatást tett Benczúr Gyula epreskerteri műtermében. *„Ma általában nincsenek tisztában az emberek a művészet hívásával (...) s olyan dolgokat kívánnak a művésztől, amik nem is tartoznak rá”* – ezzel fordult Fülep az akkor 61 éves mesterhez, aki így válaszolt neki:

*„Igaza van, leginkább szem elől tévesztik azt, hogy a művészetnek tetszenie kell s hogy a művészet gyönyörködtessen. Azért művészet, hogy gyönyörűséget szerezzen. A valóság elég szomorú, legyen legalább a művészet üdítő...”*¹⁸

Azt gondolom, Benczúr szavai visszaigazolódnak e kiállítás falain, művészete gyönyörűséget szerez, és remélem, hogy a tárlat látogatói is felfedezik majd Benczúrt, a fenségest, aki tisztelte a történelmet, csodálta az embert, ünneplésséget és életörömet közvetített művészetében, vagyis olyan egyetemes emberi értékeket ragadott meg, amelyek művészetét a modernség mulandóságán is felülemelik.

17 Lichner Magdolna: Data on Gyula Benczúr's Collection of Textiles, *Ars Decorativa*, Az Iparművészeti Múzeum és a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum évkönyve 18., Budapest, 1999, 49–75.

18 Fülep Lajos: Látogatás Benczúr Gyulánál, *Hazánk*, 1905. november 25., 2–3., idézet: 3.

„Apu minden karácsonyra Munkácsy-festményt vett ajándékba...”

A Latabár-gyűjtemény Munkácsy-remekei

Az egyik legkvalitásosabb Munkácsy-magángyűjtemény egykor a legendás színművész, Latabár Kálmán tulajdonában volt. A mára már szétszóródott kollekciónak Budapesten, a táncos-komikus otthonában, a Városliget közelében lévő, zuglói Dózsa György út 17-es számú ház második emeletén kapott helyet.

A Goldmann-házként is ismert épület a szecesszió korszakának jelentős alkotása: a tervezője Karvaly Gyula. Az utcára néző fronton Maróti Géza Parthenon-frízrelief másolatai láthatóak, sárgás árnyalatban. A kapualjat Zsolnay-kerámiák díszítették, amelyet a 2000-es években helyreállítottak.¹

A Latabár-lakás egykori berendezése, Munkácsy Mihály alkotásaival, ismert képeinek olajvázlataival a Fortepan archívumának honlapján közzétett családi fényképeken látható.² A fotókon feltűnik Latabár Kálmán felesége, Walter Katalin, illetve gyermekeik, Latabár Katalin táncművész és ifj. Latabár Kálmán színművész, akinek a nevéhez szintén emlékeztetes alakítások fűződnek.³

A táncos-komikus házi szalonja

„Apu minden karácsonyra Munkácsy-festményt vett ajándékba”⁴ – emlékezett vissza Latabár Katalin. Az Operettszínház és a hazai filmipar Latyi becenéven is ismert közönségkedvence, Latabár Kálmán tudatosan építette fel Munkácsy-gyűjteményét. A vele közeli barátságban álló művészettörténész, Bodnár Éva (az 1967-es drezdai Munkácsy-

emlékkiállítás rendezője) alapos szakmai segítséget nyújtott a számára.⁵ A lakás központi szobájának korabeli légkörét élővé teszik Latabár Katalin szavai:

„A szalon volt a büszkesége, aranyozott csillárral, gobelines bútorgarnitúrával, közepén hatalmas zongorával... A falakat két Munkácsy-kép díszítette. Apu szinte a művészet szentélyeként tisztelte ezt a szobát. Csak nagy ünnepeken, összejöveteleken használtuk, és akkor is kizárólag a család és a közeli barátai léphettek be ide. Itt azonban leülni, vagy elfogyasztani egy süteményt, kávé, már nem volt szabad, senkinek!”⁶

A Latabár-gyűjtemény legismertebb darabja: a Leány tálcával

Az abszolút főműnek tekinthető *Leány tálcával* jelenleg a békécsabai Munkácsy Mihály Múzeum reprezentatív darabja. A festőfejedlem 1876-ban felesége, Cécile Papier birtokán, a luxemburgi Colpachon festette a 112x82,8 cm méretű olajfestményt. Modellje a házaspár colpachi szobalánya, aki a *Leány a kútnál*, a *Persely előtt* (mindkettő a Szépművészeti Múzeum – MNG gyűjteményében) és a *Két család a konyhában* című képeknek is ismert nőalakja.⁷

Gyarmati Gabriella a tavalyi év végén megjelent *Munkácsy blue chip – Békécsaba* című könyvében a következőképpen ír a *Leány tálcával* Latabár-gyűjteményben elfoglalt helyéről és a mű jelentőségéről:

„A színész kiváló érzékkel válogatta össze Munkácsy kollekciónak, amely hat festményt foglalt

magában, többek között az Ecce homo nagyméretű, rendkívül élénk hatású színvázlatát.

A Leány tálcával klasszikus hatású, szépen komponált arckép. Nőalakjának megjelenése, öltözékének mértéktartó egyszerűsége a galléros ingvirtuóz festői megformálásával, az izgalmas csendéleti részlettel és a tükröződő foltok csillanása által nyer ékszerszerű díszítést.⁸

A békéscsabai állandó Munkácsy-kiállítást bemutató 2009-es összefoglalójában is kiemeli Gyarmati Gabriella az alkotást: a „nőalak melankolikusan méléző, önmagába forduló tekintetét most mintha étellel töltené meg, s így a figura teljes megjelenését és kisugárzását megváltoztatja. ... A kezében lévő tálcára helyezett csendéleti részlet üvegpotharainak szinte érezzük hűvös érintését... Mind az arc és a kezek, mind pedig az öltözék elemeinek megfestése bizonyos fajta klasszikus hatást kiváltó puritánságot sugároz, az egyszerű gallérral díszített fehér inget különösen gazdag felületalakítással modellálta.”

A szegedi Móra Ferenc Múzeumban látható a mű egy kisebb méretű változata, amely hasonló beállításban ábrázolja a modellt:

„A két alak olyannyira hasonló vonásokat hordoz, hogy először az a benyomásunk támad, a kisleányból cseperedett fel ez a nemes vonásokkal bíró szép és büszke nőalak.” – állapítja meg Gyarmati Gabriella.⁹

A két variációt együtt 2005-ben a Magyar Nemzeti Galéria a *Munkácsy a nagyvilágban* című kiállításán mutatta be. „Különleges helyet foglal el Munkácsy festészetében a Leány tálcával, melynek végleges változata és a hozzá készült tanulmány is látható a kiállításon” – foglalta össze a kurátor Boros Judit a katalógusban.¹⁰ Molnos Péter az *Enigma* 2005-ös Munkácsy-émlékszámban külön méltatta a festményt:

„A tárlat egyik legszebb darabja a Leány tálcával című festmény.” A képen „hiteles, őszinte, komoly festői hang szólal meg, melynek nemes súlya és telt mélysége van”.¹¹

A *Leány tálcával* tulajdonosa a nemzetközi híró hegedűművész és zeneszerző, Hubay Jenő volt¹², aki a Munkácsy házaspár baráti köréhez tartozott, és a szalonjában is többször koncertezett. Igazi revelációt jelentett, amikor a kép

nagyközönség elé került 1936. február 6–13. között az Árverési Csarnokban: „Az aukció legrágább (9000 pengő kikiáltási ár) és egyúttal legértékesebb darabja Munkácsy tálcát vivő leánya. A Milton festési idejéből való kép megkapó embebrábrázolásról, gazdag tónus-szépségről és zamatos ecsetkezelésről tanúskodik.”¹³ Végvári Lajos 1958-as Munkácsy-monográfiája már Latabár Kálmánt adja meg a kép tulajdonosaként.¹⁴ A színész családja a festményt 1987 szeptemberében bocsátotta a BÁV 73. képauciójára.¹⁵ Itt a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum vásárolta meg a kiemelkedő alkotást.

A Téli út a Szépművészeti Múzeum Munkácsy-émlékiállításán

A kettős Munkácsy-évforduló (a festőművész halálának ideje 125. és születésének tavalyi 180. évfordulója) alkalmából a Szépművészeti Múzeumban rendezett, április 21-ig meghosszabbított, 200 ezernél több látogató által megtekintett kiállításon is szerepel a *Téli út (Magyar táj / Alkony)*. A Krasznai Réka kurátori koncepciójában megvalósult tárlatra a jelenlegi tulajdonos, Pákh Imre bocsátotta az egykor a Latabár-gyűjteményt gyarapító alkotást.¹⁶

Latabár Kálmánné Walter Katalin, Latabár Katalin és ifj. Latabár Kálmán Munkácsy *Ecce Homo*-vázlatával és *Téli út / Alkony* című festményével. In: Fortepan 179103 / Bojár Sándor adománya

Latabár Kálmánné Walter Katalin és Latabár Katalin Munkácsy Zálogház-vázlatával. In: Fortepan 179104 / Bojár Sándor

Az 1882-ben, a *Golgota* előkészítése idején készült, 56x80 cm méretű olajfestményt 1899 decemberében Rudolph Lepke berlini műkereskedése aukcionálta. A magyar műtárgypiacon a Postatakarékpénztár 1938. december 7–17. közötti árverésén tűnt fel.¹⁷ „Az aukciót a képek nyitják meg, amelyek közül legértékesebb Munkácsy Mihály Alkony című olajfestménye: kikiáltási ára 3200 pengő” – hívta fel a figyelmet az *Ujság* előzetese.¹⁸

A Szépművészeti Múzeum Munkácsy-kiállításán az ihletett atmoszférájú mű a festőfejedelem tájképeinek kontextusában tárulkozott fel. A havas pusztát alkonyatban láttató, négy ökörrel vontatott szekeret és a mellette haladó pásztort ábrázoló festmény az *oeuvre*-ben elfoglalt helyére találóan Krasznai Réka kísérőszövege világít rá:

„Munkácsy életművének jellegzetes és jelentős műcsoportját alkotják a tájképek. Ez a műfaj végigvonul Munkácsy egész munkásságán... olvasatában a táj mégis az ember által nyer jelentőséget: tájképein rendszerint megjelenik az ember vagy az emberi jelenlétre utaló jelzés.”¹⁹

Munkácsy-remekművek olajvázlatai

Latabár Kálmán Munkácsy-gyűjteményét a *Golgota* (1882–1884), az *Éjjeli csavargók* (1872–1873)²⁰, a *Zálogház* (1873–1874) és az

Újoncozás (1876–1877) olajtanulmányai is gazdagították. Az utóbbi két műről a Fortepan honlapján találhatóak felvételek.

Az *Újoncozás* kétalakos olajvázlata azon a családi fényképen tűnik fel, amelyen Latabár Katalin táncmozdulatokat lejt a kép előtt.²¹ A nagyközönség 2022-től 2026-ig a kecskeméti Bozsó Gyűjteményben láthatja az elsőként a *Tradíció és megújulás – Válogatás a Gundelgyűjteményből* című időszaki tárlaton bemutatott festmény.²²

Műkincs az apróhirdetésben: az *Ecce homo* olajvázlata

A Latabár-kollekció legkalandosabb történetű képe a Krisztus-trilógia harmadik darabjához, az *Ecce homo*hoz 1895 körül készített, 165x219 cm méretű színvázlat. A művet Munkácsy palotájának 1898-as árverésén a párizsi magyar közösség egyik reprezentánsa, dr. Sonnenfeld Zsigmond vásárolta meg. A gyűjtő Thököly úti villájában többek között Lefebvre, Corot, Courbet, Pissarro, Rousseau, Zichy Mihály, Paál László, Mészöly Géza képei és Rodin *Keresztelő Szent János* szobra mellett helyezte el az alkotást.²³ A kollekciót

Latabár Katalin Munkácsy Újoncozás-vázlatával. In: Fortepan 179105 / Bojár Sándor

a Munkácsy-kutatásban is jelentős művészet-történész, Farkas Zoltán méltatta 1912-ben a *Vasárnapi Ujság* hasábjain. A vázlatról az alábbi megállapítást tette:

„az Ecce homozhoz festett nagy olajvázlat... melyet a legjobb Munkácsy vázlatnak tartok. Tisztán mutatja azt, hogy Munkácsynak meglátási módja nagyon közel állott a nagy francia impresszionistákéhoz.”²⁴

Sonnenfeld gyűjteményét 1913 februárjában az Ernst Múzeumban állították ki.²⁵ „Egy meglepően nagy Munkácsy-sorozatból legnevezetesebb az Ecce Homo nagy olajvázlata” – írta később a műgyűjtőket tömörítő Szent Györgycéh Sonnenfeld lakásában szervezett tárlatvezetése kapcsán a *Világ*.²⁶

Az Ernst Múzeum 1918-as aukcióján²⁷ a vázlat – miként Végvári Lajos monográfiája is jelzi provenienciaként – Schuler Gusztáv írószergyároshoz, később a Tauszig-családhoz került.²⁸ Az utóbbiak bocsátották a Múcsarnok

1952-es Munkácsy-kiállításának rendelkezésére.²⁹ A Végvári-monográfia megjelenését követően tette közzé dr. Tauszig Róbert, a Philips hazai cégvezetője, majd a Híradástechnikai Igazgatóság jogásza a *Népszava* „Adás, vétel” rovatában nevezetes apróhirdetését, miszerint eladásra kínálja a művet.³⁰ A korabeli sajtó is foglalkozott az 55 ezer Ft áron kínált műtárggyal. Ennek kapcsán Végvári Lajos szakvéleménye is napvilágot látott: „kisegítő tanulmány, olajfestmény, amin itt-ott átüt a szénelárjázolás, inkább tervek nevezhető.”³¹

Az akkor magasnak számító összeget Latabár Kálmán fizette ki. A család tulajdonából a vázlatot 2021-ben a Kieselbach Galéria 290 millió forintos áron aukcionálta.³² A jelenleg magántulajdonban lévő kép a gyulai Almásy-kastély 2025. április 27-ig meghosszabbított, Gyarmati Gabriella kurátori rendezésében bemutatott *Munkácsy: a sikersztóri* című kiállításán tekinthették meg.³³

- 1 Bodó Péter: Mesélő házak tervezője – 150 éve született Karvaly Gyula. In: https://pestbuda.hu/cikk/20240529_meselo_hazak_tervezoje_150_eve_szuletett_karvaly_gyula ; Majkó Zsuzsanna: Egy ház – Dózsa György út 17. In: https://budapest14.blog.hu/2020/05/13/egy_haz_doza_gyorgy_ut
- 2 <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=179103> , <https://fortepan.hu/en/photos/?id=179104> , <https://fortepan.hu/en/photos/?id=179105>
- 3 Ifj. Latabár Kálmán kiemelkedő szerepformálást nyújtott Kálmán Imre: *Montmartre-i ibolya* c. operettjének hadügyminisztereként, Oszvald Marika / Galántai Alíz, Zsádon Andrea, Kovács József, Farkas Bálint és Varga Tibor társaságában: „Évtizedeken keresztül főiskolán és bizonyára a szakmában is azt tanácsolták, ne hasonlítson játéka édesapjára. Igyekezett, de félsikerrel. Első „lázdása” Miska főpincér volt, s ezúttal egyáltalán nem félt az emlék idézésétől, épp mert alázatos volt, tudott elementáris lenni.” In: Nagy Judit: Bemutató a Fővárosi Operettszínházban. *Montmartre-i ibolya*. In: Film Színház Muzsika XXI. évf. 27. sz. 1977. VII. 2. 5. o. (idézet), Pesti Műsor. XXVI. évf. 24. sz. 1977. VI. 16. 24. o.
- 4 Gerber Bianka: Latabár Kálmán Munkácsy-festményeit eladta a családja, hogy megjelenjen a színész halála után: „Némelyik értéke azóta 300 millió forintra ment fel”. (2024. március 26.) In: <https://www.blikk.hu/gazdasag/penz/latabar-kalman-lanya-munkacsy-festmenyek/x35slrc> .
- 5 Eladó Latabár Kálmán Munkácsy-festménye. In: <https://jogaszvilag.hu/elemtod/elado-latabar-kalman-munkacsy-festmenye/> ; Bodnár Éva. In: <https://www.nevpont.hu/palyakep/bodnar-eva-d7657>
- 6 Latabár Katalin: Apu, anekdoták, emlékek... Szöveg: Tölgyes Eszter. Kép: Hajdrák Tímea. In: *Képmás*. X. évf. 8. sz. 2009 augusztus. 64–65. o.
- 7 Gyarmati Gabriella: Munkácsy – blue chip – Békéscsaba. Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve XI. (48.) „Ami csabai...” múzeumi sorozat. Sorozatszerkesztő: dr. Bácsmegi Gábor. Békéscsaba, 2024. Munkácsy Mihály Múzeum. 164., 173. és 175–176. o.
- 8 Ua. 173. o.
- 9 Gyarmati Gabriella: Munkácsy Mihályról, a festő nevét viselő múzeum új állandó Munkácsy-kiállítása bemutatásának ürügyén. In: *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 33. 2009. 309–341. o. (312–313. o.)
- 10 Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben. / Munkácsy in the world. Mihály Munkácsy's works in private and public collections at home and abroad. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. 2005. március 24. – 2005. július 31. A kiállítást rendezte: Bakó Zsuzsanna és Boros Judit. Szerkesztette: Gosztonyi Ferenc. Budapest, 2005, Magyar Nemzeti Galéria – Szemimpex Kiadó. 22., 148. (idézet), 164–165. és 229. o.

- 11 Molnos Péter: Essünk neki Munkácsynak! In: Enigma. XII. évf. 43–44. sz. 2005. Munkácsy-olvasókönyv. 87–98. o. (94–96.o.)
- 12 Munkácsy a nagyvilágban. 229. o.
- 13 (B. P. L.): A Postatakarékpénztár jubiláris kiállítása. In: Nemzeti Ujság. XVIII. évf. 27. sz. 1936. II. 2. 14. o.; A mű kiemelve az aukcióról szóló beszámolókból is: Kunsági Elek: Jubiláris aukciókiállítás az Árverési Csarnokban. In: Színházi Élet. XVI. évf. 6. sz. 1936. II. 2. 83. o.; B. Elek: Jubiláris művészeti aukció-kiállítás az Árverési Csarnokban. In: Magyarország. XVII. évf. 27. sz. 1936. II. 2. 14. o.
- 14 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, 1958, Akadémiai Kiadó. 324. o.
- 15 Munkácsy a nagyvilágban. 229. o.
- 16 Munkácsy. Egy világsiker története. Budapest, 2024, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria. Szépművészeti Múzeum, Budapest. 2024. november 27. – 2025. március 30. A kiállítás kurátora: Krasznai Réka. A koncepciót összeállította, szerkesztette: Krasznai Réka. Szerzők: Bellák Gábor, Krasznai Réka, Nagy László Bálint. 79. és 227. o.; Munkácsy. Story of a Worldwide Sensation. Budapest, 2024, Museum of Fine Arts, Budapest – Hungarian National Gallery. Museum of Fine Arts, Budapest. 27 November 2024 – 30 March 2025. Curator: Réka Krasznai. Concept of the catalogue and editor: Réka Krasznai. Authors: Gábor Bellák, Réka Krasznai, László Bálint Nagy. p. 79. and 227.
- 17 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. 336. o.
- 18 A Postatakarékpénztár karácsonyi aukciója. In: Ujság. XIV. évf. 276. sz. 1938. XII. 4. 2. o.
- 19 Munkácsy. Egy világsiker története. / Munkácsy. Story of a Worldwide Sensation. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2024-2025. Kísérőszöveg.
- 20 Klasszikusok és kortársak, Munkácsytól Bak Imréig. Különleges kiállítás nyílik a Kieselbach és az ACB – a két piacvezető klasszikus és kortárs – Galéria együttműködésével 15-én, kedden este. In: <https://magyarnemzet.hu/kultura/2020/12/klasszikusok-es-kortarsak-munkacsytol-bak-imreig>
- 21 <https://fortepan.hu/en/photos/?id=179105>
- 22 A Gundel-gyűjteményből nyílt tárlat a Bozsóban Kecskeméten. In: <https://www.baon.hu/helyi-kultura/2022/03/a-gundel-gyujtemenybol-nyilt-tarlat-a-bozsoban-kecskemeten> ; Huszka Józsefné: Kiállítás a Gundel-gyűjteményből. In: <https://montazsmagazin.hu/kiallitas-a-gundel-gyujtemenybol/>
- 23 Az Ernst-Múzeum kiállításai VII. Iványi-Grünwald Béla festményei és Magyar műgyűjtemények bemutatása. I. dr. Sonnenfeld Zsigmond gyűjteményéből. Budapest, 1913, az Ernst-Múzeum kiadása.
- 24 Farkas Zoltán: Sonnenfeld Zsigmond gyűjteménye. In: Vasárnapi Ujság. LIX. évf. 7. szám 1912. II. 18. 129–131. o.
- 25 Az Ernst-Múzeum kiállításai VII. Iványi-Grünwald Béla festményei és magyar műgyűjtemények bemutatása. I. dr. Sonnenfeld Zsigmond gyűjteményéből.
- 26 A Sonnenfeld-gyűjtemény. In: Világ. V. évf. 47. sz. 1914. II. 24. 15. o.
- 27 Munkácsy Mihály-kiállítás. Budapest, Műcsarnok, 1952. július – augusztus. 16. o.
- 28 Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. 339. o.
- 29 Munkácsy Mihály kiállítás. Budapest, Műcsarnok, 1952. július – augusztus. 16. o.
- 30 Népszava. LXXXVI. évf. 259. sz. 1958. XI. 2. 9. o.
- 31 Szokoly Endre: Munkácsy Ecce homo-ja apróhírdetés útján eladó. In: Ország-Világ. II. évf. 47. sz. 1958. XI. 26. 19. o.
- 32 <https://www.kieselbach.hu/kiallitas-alkotas/csucok-kozott-festok-es-gyujtok-munkacsytol-bak-imreig-weiss-manfredtol-latabar-kalmanig/ecce-homo-1892-94-3>
- 33 <https://www.beol.hu/helyi-kozelet/2023/12/munkacsy-a-sikersztori-cimmel-nyilt-kiallitas-galeriaval>; <https://behir.hu/munkacsy-a-sikersztori-cimu-kiallitas-latogatasat-a-gyulai-almasy-kastelyban>

▶ GYARMATI GABRIELLA

Ásító – à la Miklya Gábor

Békéscsaba több mint háromszáz éves történelméről képzeletben végiglapozva nem egy máig ható ragyogó ötlet, országos hírű nagyvállalkozás vagy nemzetközi elismertségre méltán számot tartó és azt ki is érdemlő projekt juthat eszünkbe. Szerencsés módon azonban a város XXI. századi időszakában is érvényesült a merjünk nagyot álmodni gondolata. Az egykor a *Bárka* szerkesztőjeként dolgozó Grecsó Krisztiántól tudjuk, hogy „Az álmokhoz (...) bátorság kell. Az álmok kényelmetlen dolgok, mert csak a rutin pihentet, minden más idegesítő és kusza.”² Amikor megfogalmazódott a Munkácsy Negyed ötlete, a rutint felváltotta egy szinte bódító gondolat, amelyből meglepően rövid idő alatt kidolgozott rendszer épült. Amikor a megvalósítására érdemi lehetőség nyílt, mindenki érdeklődéssel figyelte, mi is lesz ez, mi épül itt... Azóta pedig a Munkácsy Negyed öndefiniálása és élettel való megtöltése is megtörtént.

A mai kettős ünnepen most koncentráljunk a szoboravatásra. Nem felejttem el, amikor először hallottam arról, hogy Békéscsaba városa a Munkácsy Negyedben öt köztéri szobormunkát tervez felállítani. Szakmába vágó hír volt, nyilván érzékenyen érintett. Heroikus vállalkozásnak tűnt, és ha belegondolok, nem tudnék még egy hasonlót említeni ma Európában.

A közéri szoborállítás hosszú folyamata, bonyodalmas procedúrája talán nem általánosan ismert, de annyit elmondanék az eljárással kapcsolatban, hogy még csak a téma, a művész, a helyszín, az anyag kiválasztása után következik a dolog izgalmas része, a mű születése. A műal-

kotások értékelése nem ízlés és tetszés alapján történik, a személyes szeretem-nem szeretemen túl objektívebb szempontokhoz való igazodás szükséges az értékelés során. Valamint azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a szoborállítás egy hosszú távú szellemi-anyagi befektetés, hisz dedunokáink is ezeket a szobrokat mutatják majd meg Békéscsabán a saját dedunokáinknak. Így szó sem lehet efemer törekvésekről sem a tartalom, sem a forma, sem pedig a kivitelezés módja és anyaga vonatkozásában.

Miklya Gábor sokat foglalkoztatott köztéri szobrász, és a város szülötteként ráérezett valamire, ami a csabai szobrok esetében kiemelten fontos volt. Ennek köszönhetően az ötből két szobor elkészítésének lehetőségét ő nyerte el.

A művész 2010-ben kapta első köztéri megbízatását, a pécsi *Erdészeti emléket*, amelyet a szolnoki Csepp park plasztikája követett. A pécsi *Hangjegyes ülőpad*, a 2015-ös csabai Zwack József büszt a nevét viselő iskola előtt, a Zalaszentgrót várossá alakulásának harmincadik évfordulójára készített magasba nyúló plasztika és a 2022-es békéscsabai *Kisasszony* című szobor rajzolják meg magyarországi köztéri munkáinak térképét. A fókusz azonban érdemes kitérni és világtérképre váltani: Bostonban egy nagyméretű gránitmunkája látható, Kínában két szobrot is alkotott az elmúlt években, Törökországban pedig *Free*, azaz *Szabad* címen valósította meg Braille-írásjelek használatán alapuló négyrészes szobormunkáját. Dánia és Ausztria mellett Csehországban találjuk meg műveit, utóbbi helyszínen öt munkáját valósította meg. És ekkor következett Békéscsaba,

1 Elhangzott a szobor avatásán Békéscsabán a Munkácsy Negyedben, 2024. szeptember 27-én.

2 Grecsó Krisztián: *Lányos apa*. In: <https://grecso.hu/lanyos-apa/>. Legutóbbi lehívás: 2025. április 8.

Miklya Gábor Ásító inas című szobra Békéscsabán, a Réthy Pál híd nyugati hídfőjén (fotó: Gyarmati Gabriella)

Munkácsy Mihály *Ásító inas* című festményét adva a téma kiindulásaként.

Miklya Gábor maga is két verzióban gondolkodott. Első ötlete a kép központi elemét, a száját állította a kompozíció középpontjába, második elképzelésével azonban már közelebbről látszott kapcsolódni a megszabott tematikához. Szoborötletének megvalósulását agyagmodelleken követhettük nyomon, majd elkészült a bronz öntvény is. Figuráját kiszakította az *Ásító inas* című kép enteriőrjéből, az alak egy magas, modern hatású kötömbre támaszkodik. A képet sem utánozni, sem imitálni nem kívánta; szereplője egy teljesen más korban ébred, most: 2024. szeptember 27-én.

Ennek megfelelően modernebb felfogású magának a figurának a megformálása is, ami azt hangsúlyozza, hogy jócskán átírta a kép mindannyiunk által ismert történetét. Amint lekerül a lepel a szoborról, Önök is látni fogják, hogy Miklya Gábor életre keltette a figurát, de nem egy festményszereplőt, hanem egy képről ismert legendát, amelyet minden magyar ismer.

A festményt nem kellett leporolni, hisz annak ellenére, hogy évtizedekig lappangott, a Magyar Nemzeti Galéria fejezete és a műről készült korabeli, a Munkácsy Mihály Múzeumban őrzött fotográfia révén mégis a köztudatban volt. A sajtó 2005. június 14-én adott hírt arról, hogy egy londoni árverésen

102 ezer fontért, azaz 36 millió forintért elkelt Munkácsy Mihály *Ásító inas* című festménye³, majd megtudtuk, hogy v. Pákh Imre kárpát-aljai származású, az Egyesült Államokban élő magyar műgyűjtő vásárolta meg már akkor is figyelemreméltó Munkácsy-kollekciójának gyarapításra.

A képet 2006-ban a Munkácsy Mihály Múzeumban rendezett nagyformátumú kiállításon láthatta először a műbarát közönség Békés vármegyében. Jól emlékszem a képpel való első találkozásra. Amikor kicsomagoltuk, olyan volt, mint egy régi ismerőst viszontlátni, az volt az érzésem, mintha az *Ásító* egyszerűen csak hazatért volna.

A XIX. század jó néhány self-made mant teremtett, pontosabban megadta a lehetőséget arra, hogy nagy igyekezettel, mai szemmel nézve alig felfogható erőbefektetéssel valaki szegénysorból vagy más hátrányos helyzetből indulva fusson be karriert. Munkácsy jó családból, biztos anyagi kondíciókkal bíró közegeből indult, de az élet fordított a sorsán, ekkor először. Megtapasztalta a családja elvesztése okozta traumát, valamint ezzel együtt az anyagi ellehetetlenülést. Magának köszönhette, hogy egy nagy tervvel és elnyomhatatlan akaraterővel változtatott helyzetén. A műhelyben szokatlan módon, keményen szembeszegült Lang György asztalosmesterrel, majd szembe szállt nevelőapjával, az őt Csabára hozó Reök Istvánnal is. A szomszéd várban Szamossy Elektől vett órák időszakában jó néhány rajzot készített Reök István gerendási birtokán, amelyek utána a *Gyulai vázlatkönyv*ben lettek otthonra, majd azzal együtt vesztek el már kétszer, utoljára a második világháborúban.

Ebben az évben, 1861-ben már megrendelésre készült portrék is kikerültek a keze alól, például két ismert rajza, a csabai Szulimán testvéreket ábrázoló arcképpár, amely ide közel, a kórház helikopterleszállója helyén egykor állt házban készült. Reök István birtokán született első olajképe, a *Levélovasás*. Sok időn keresztül innen indult, és ide tért haza. Békéscsaba lett az igazi otthona. Már Franciaországban élve is igyekezett minél gyakrabban visszatérni. Az európai festészet történetének egyik legszebb tájképét, a *Poros út* első verzióját Csabán készítette nászútja idején. A békéscsabai Casino Egyesület tiszteletbeli taggá választásáról értesítő levele 1881 januárjában a kapocsról beszél, amely „Munkácsy Mihály művész hazánkfiát városunkhoz köti, hol is gyermek és ifjúkorát töltvén, mintegy szemünk előtt láttuk keblében a művészet szikráját lángra lobbanni, láttuk a művészet utáni kiolthatatlan vágyát lankadatlanul fokozatosan fejlődni, és megküzdve nem egy akadállyal, mint emelkedik egyedül ihlettsége által a művészet azon európai magaslatára, honnan most, szétterjedő dicsőségének legtöbb sugara a hazára esik...”⁴

Munkácsy Békéscsaba városához való kötődésének azonban talán nem is ez a fő lényege, hanem az, hogy itt játszódott le az életét meghatározó újabb váltás, amit viszont már önmagának köszönhetett. Ekkor már maga fordított a sorsán. Ez nagyon jó útravaló, kiváló példa a ma emberének, azaz bármelyikünknek, egy csodás történet, amely ma is tanulsággul szolgál. Munkácsy „A mindenséggel mérd magad” elvét valósította meg a gyakorlatban. Eltervezte – megcsinálta. Kövessük!

3 *Lusta inas* címmel

4 A békéscsabai Casino értesítő levele (1881. január 13.; papír; 336×210 mm; Munkácsy Mihály Múzeum; leltári szám: 87.9.1.)

Párhuzamos igazságok

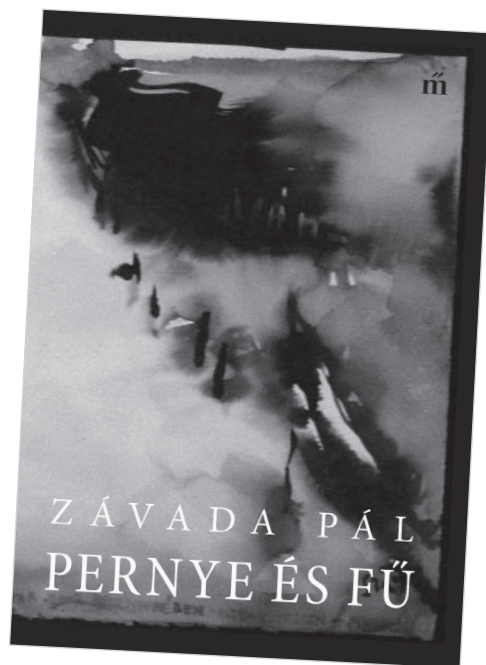
Závada Pál: *Pernye és fű*

A nemrégiben hetvenedik születésnapját ünneplő Závada Pál legújabb kötete az eddigi életmű több darabjához hasonlóan testes, kiérlelt kötet. A 2024 végén napvilágot látott *Pernye és fű* ezúttal is az író történelmi múlt és a Viharsarok településeinek történetei iránti érdeklődését tükrözi, ezúttal az 1950 táján megsokasodó, kulákok ellen indult statáriális eljárások közé vezet, miközben a nyolcvanas évek legvégének értelmiségi közegét, miliójét is bemutatja.

A regény egyik legfontosabb összetevőjét azok az interjúk jelentik, melyeket a szerző még akkor rögzített, amikor az azóta elhunyt Sipos András rendezővel közösen dolgoztak az 1989-ben bemutatott *Statárium* című dokumentumfilmen. Ezekre a valós szövegekre építi rá a fikciót, mely egyben egy másik idősíkot (az 1988-as esztendőt) is magával hoz a regénybe. Ebben az évben dolgozik ugyanis egy filmen egy történészekből, filmesekből, szociológusokból álló kis baráti társaság, melynek egyik tagja a hol egyes szám első személyben megszólaló, hol némi távolítással kívülről bemutatott elbeszélő, aki nem kevés ponton kínál azonosíthatóságot Závada Pállal (a csapat egyik vidéki bázisa például egy T. nevű település, melyet nem nehéz Tótkomlósként, az író szülőhelyeként azonosítani, főleg, hogy a borítón is Szüts Miklós akvarellje látható a tótkomlósi Száraz-érről).

A regénybeli film, a *Rögtönítéletek* rendezője Pfeifer Miklós, őt segíti a már említett, szociográfákat író narrátoron kívül egy baráti házaspár, Fényes Andor és Edit, egy elvált grafikus,

Kuthy Flóra, valamint az ő bátyja, Vilmos és volt férje, Bimbó Kálmán is. Ez a hol szorosabb, hol lazább kapcsolódásokkal összefércelt csapat ered az igazság nyomába és kezd nyomozásba az egykor a tárgyalásokon ügyvédként, ügyészként, bíróként vagy akár tanúként résztvevők, esetenként újságírók, szomszédok, rokonok visszaemlékezései alapján. Megpróbálják rekonstruálni a majd negyven évvel korábban történt eseteket, ami egyáltalán nem könnyű feladat, ráadásul a múlt értelmezésére rávetül a filmes csapat jelene, a rendszerváltás előtti évek értékrendje is. De nemcsak ezek miatt az időbeli rétegződések miatt bonyolult, és egyáltalán nem könnyű

Magvető Kiadó, Budapest, 2024

nyű olvasmány Závada Pál regénye, hanem a hangok sokfélesége miatt is. Az ötvenes évek pereiről tanúskodó személyek mindegyike saját nézőpontjából látja és interpretálja a felderíteni és tisztázni kívánt eseményeket, és a nyolcvanas években is mindenki a saját szája íze szerint értelmezi azokat, és eldönthetetlen, kinek van igaza. Éppen emiatt a sokhangúság miatt nevezi a regényt Kardos András polifonikus szövegnek, méghozzá a bahtyini értelemben: „(...) a forma koncepciójában eleve világlátásnak, értéknek, tehát a formaelvnek a pluralitása áll, akkor a regény szerkezete, ezáltal az egész mű, akkor lesz sikeres, ha ez a világnézeti pluralizmus, ez a fajta tolerancia, az igazság többes számú létmódja a mű polifonikus szerkezetét eredményezi”. (Egy kifordult világ, Litera, 2024. október 24.)

A többszólamúság a regény alapvető szerkezeti jegye, az időben egymás mellé rendelt szólamok ráadásul a már említett időbeli távlatok miatt még egy későbbi időszak szólamaival is kiegészülnek, és mindez persze az igazság működés módjára is rávilágít. Nemcsak az derül ki, hogy nincsen végérvényes igazság (még jóval az események után sem), hanem az is, hogy a nyomokat olvasók, legyenek akár kortársak, akár a későbbi idők emberei, képtelenek leválasztani vizsgálódásukról saját tapasztalataikat, (olvasmány)élményeiket, prekoncepcióikat, sőt, akár személyes temperamentumukat, aktuális élethelyzetüket. És persze az olvasót is kérdések elé állítják: kinek hihetünk? Annak, aki közelebb volt az ügghöz? Annak, akinek látszólag nem voltak indítékai? Annak, aki szimpatikusabb a számunkra? Nem lehet tudni, a kérdések további kérdéseket szülnek, a bizonytalanság nemhogy oldódna, inkább egyre fokozódik, és a teljes regény alaphangulatát, a befogadói magatartást is meghatározza.

De melyek azok az ügyek, melyeknek a barátságok, sértődések, sőt, testi vonzalmak által is átjárt filmes stáb a nyomába ered? Három fontosabb ügy kerül a látóterükbe, ezeket járják alaposabban körül. Az egyik ezek közül Molnár Sándor harminchat holdas köröstar-

csai földbirtokos esete, aki 1950. június 30-án Fűzesgyarmatnál munka közben ebédet akar főzni egy bográcsban, de a véletlenül kipattanó szikra lángra lobbantja a száraz, füves határt. A rögtönítélő bíróság gondatlanság helyett szándékos gyűjtogatást állapít meg, s mivel az ügy célja alapvetően az elrettentés, a férfit kötéltálati halálra ítélik, majd az ítélet után, még aznap, július 15-én ki is végezik, és rövidesen a sógora is öngyilkos lesz. A második vizsgálat perben szintén „gyűjtogatás” történik, itt kisgyerekek kezébe kerül a gyufa, de a szülőket, Toronyi Jánost és Toronyi Jánosnét, és elsősorban az őket felbújtó birtokost, Dancsó Jánost vádolják, előbbieket tíz-tíz év börtönre, utóbbit életfogytiglani büntetésre ítélik, holott az okozott kár itt sem jelentős. A harmadik eset az elbeszélő által személyesen is ismert Lehoczky Pálé, akinek ismeretlen okból ég le a földje, ő ott sem tartózkodik, mégis halálbüntetésre ítélik, de a másik két esettel ellentétben neki egy kibúvót ajánlanak fel: „Azonban egy lehetőség kínálkozik, hogy a bőrét megmentse. (...) Ha följánlja szolgálatait az Államvédelmi Osztálynak titkos munka végzésére.” Megmenekülésének hatalmas ára van, melyet aztán élete végéig fizet. Feltételezhetően a per célja már eleve az, hogy valahogyan be tudják szervezni a kiváló beszéd- és íráskészségű, a helyieket nagyon jól ismerő embert.

Ebből a három történetből, és a velük kapcsolatban készült rengeteg interjúból nagyon sokat megtudunk az ötvenes évek elejének módszereiről, történelméről, megismerjük a társadalmi ellentéteket, az igazságszolgáltatás működését, a kisemberek kiszolgáltatottságát, az ÁVH eljárásait is. Az egyik jogász interjúalany, bizonyos Maróti László a Dancsó-per kapcsán sommásan így összegzi a tanulságot: „(...) a hatalom bírósági eszközökkel akart politikai és gazdasági problémákat megoldani, levezetni”. Ezekből, a szöveg legterjedelmesebb egységét adó interjúkból azonban nemcsak a társadalmi és politikai helyzet körvonalai rajzolódnak ki, hanem azok a személyes túlélési stratégiák, melyekkel az emberek túl akarták élni az időszakot, illetve

azok az erkölcsi dilemmák, melyeket mérlegeltek döntéseik meghozatalánál. Voltak, akiknél magasan, voltak, akiknél alacsonyan volt ez az etikai mérce, a politikai rendszer kihívásaira, ahogy mindig, más-más reakciót adtak az emberek. Volt bíró, aki azon az áron sem akart ártani, hogy jól tudta, el fogják lehetetleníteni a karrierjét. Volt, aki megkötötte a maga kisebb kompromisszumait, de olyan is, aki látszólag érzéketlenül vagy hosszútávú haszon reményében áldozta fel mások életét. És persze az interjúkból a statárium intézményére, a statáriális bíróságok működésének szabályaira is rálátunk, így csak egyetérthetünk az elbeszélővel, aki a következőket állapítja meg: „A statárium a hatalmi önkény hiszériájának a keménykezű, de igazságos télkező pózában való tetszelgése. (...) a statárium az azonnali falhoz állítás és kivégzés törvényesített formája. A felkoncolásé. A statárium igazságszolgáltatási botrány. Botrány, hogy létezhet, hogy törvényesként legitimálhatja magát, hogy a rendelet szerint nem minősül sem önkényesnek, sem jogtiprónak, sem embertelennek. Ellenkezőleg: a társadalom jogos önvédelmének, elfogulatlan igazságszolgáltatásnak. A statárium bbotrány akkor is, ha vádja nem koncepció, eljárása pedig nem törvénytört. Hát még ha az.”

Az talán az eddigi rövid ismertetésből is látható, hogy a sűrű, összetett szerkezetű könyv számos problémát vet fel szimultán, egybeépítve ezeket. Épp ez a sokféleség, árnyaltság az oka annak is, hogy a regény nehezen kényszeríthető egyetlen műfajba, egyetlen címke alá. „Hatalmas történelmi tabló, kulcsregény, családregegy, doku- vagy autofikció is lehet Závada Pál legutóbbi regénye, ha mindenáron kategorizálni akarjuk” – írja kritikájában Deczki Sarolta. (Bili a derékra kötve, Élet és Irodalom,

2024. december 13.) Mindezek mellett pedig akár még a krimi egyes sajátságait is felfedezhetjük a szövegen, hiszen valódi nyomozás zajlik, miközben a filmes stáb az eseményeket rekonstruálja.

Az olvasó számára nem áll össze a nagy kép, a kerek egész, legalábbis nagyon sokáig nem. A szálak széttartanak, nemcsak a múltbeli ügyekről készült interjúk, de annak értelmezései is, továbbá a regénybeli jelen, a nyolcvanas évek végének leírásai is, a stáb tagjai között lévő bonyolult és szövevényes érzelmi viszonyok, valamint az egyes stábtagek családi történetei. Mozaikdarabkákat látunk, melyeket próbálunk egymáshoz illesztgetni, és ez az illesztés hol sikerül, hol nem. A könyv legvégén aztán mégiscsak létrejön valamilyen egység, láthatóvá válik, milyen kötődések vezették a film készítőit az ügyek irányába, milyen személyes, mélyen eltemetett családi történetek törtek a felszínre a közös munka során, de teljes lekerekítésre és minden szál elvarrására nem kerül sor. Hiába érünk ugyanis a könyv végére és értünk meg sok mindent, teljesen megnyugtatóan nem tudjuk lezárni magunkban az összes megnyitott problémát. Derengenek összefüggések, de maradnak bőven kérdőjelek, és fontos is, hogy maradjanak. Mert éppen ezek jelzik azt a feloldhatatlan bizonytalanságot, mely az igazság keresését kíséri. Závada Pál, a *Pernye és fű* lapjain, ahogy korábban oly sokszor, most is alámerült a múltban, valóságos történeteit némi fikcióval vegyítve megmutatta nemcsak történelmi múltunk két fontos időszakát, hanem azt is, hogy az igazság mennyire szubjektív és személyes dolog. Az egyéni értelmezések sokféleségével illusztrálta, milyen nehéz, ha nem lehetetlen feladatra vállalkozik az, aki az igazság nyomába ered.

▶ KOPRIVA NIKOLETT

Lehet, hogy az enyém

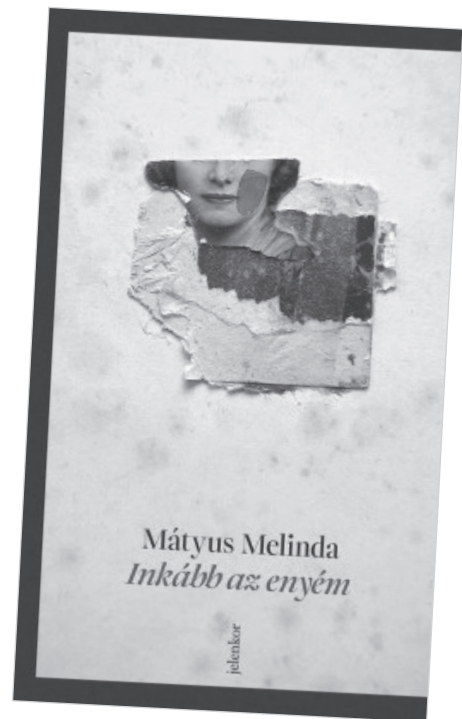
Mátyus Melinda: *Inkább az enyém*

Nyers, merész, letisztult, biblikus. Mátyus Melinda *Inkább az enyém* című elbeszéléskötete könnyen olvashatósága ellenére húsba maró olvasmány. Ötvennégy évesen ez nem szokványos debütálás. A lelkészként szolgáló szerző úgy ötvözi a testiséget a bibliai áhítattal, hogy az egyszerre disszonáns és üdítő: „Konfirmáció előtt a fürdőhab alá költöztem, amikor a víz vérré vált, akkor. Segítség. Beszippantja a mellbimbómat, és én meghalok. Mit szippant be, sikított anya kintről, mit mondtál. Hogy a vér az én mellbimbómat, de alig volt hangom, a habba további vércörök képződtek, és kövérré dagadtak (...). Másnap konfirmáció volt, a bugyimat kitömtük vattával, nagy, töltött fehér liba, aki vagyok, a torkomban is vér, a combomon is, a lányokat néztem, a derék és comb közötti szoknyarészt, vajon még valaki, ki valaki még” (*A kántor lánya*).

Hat témájában különálló, motívumaiban azonban egymásba kapaszkodó elbeszélés. Mesélőik ízig-vérig nők, két írás kivételével, melyek ennek ellenére szintén rendkívül femininek. Hogy hol, mikor játszódnak a történetek, talán nem is lényeges; felbukkannak Románia egyes települései (Szováta, Marosvásárhely, Constanța), egy háború utáni, megcsonkult katonák világa, a koronavírus járványra emlékeztető digitális kapcsolattartás összezugsorodott, magányos valósága is.

Mátyus könyvében a *kint* inkább díszlet. Bár találunk kivételeket (a *Szent Habakuk*ban a járvány okozta sorvadás meghatározó erő), összességében a szereplők élettörténete, sorsa,

fejlődéstörténetük, a bennük zajló zuhanórepülések, külső/belső sorvadásaik a hangsúlyosak. Megkockáztatom, ez az aspektus is összeköti a hat történetet. A főszereplők legtöbbje elveszett önmagában, családjában, a környezet által támasztott elvárásokban. Találunk félárva, férfiak által kiszolgáltatott, megbélyegzett lányt, házasságában testiség után áhítózó férfit, gyermekét veszett anyát, megcsaltakat és megcsalókat, transzgenerációs fájdalmakat, betegséget, csodával határos gyógyulásokat, halált, testi-lelki elnyomást, erőszakot, ugyanakkor

Jelenkor Kiadó, Budapest, 2024

a kiteljesedés különböző görcsös kísérleteit is. A szerző túlnyomórészt a saját nevét használja fel történeteiben, ami a kíváncsi olvasóban akaratlanul is felvetheti az önéletrajziság kérdését. Ennek feszegetése érzésem szerint mára meghaladottá vált, azt azonban megjegyezhetjük, ez kétségtelenül valóságosabb, személyesebb hangot adhat az olvasatnak: „A mentős a nevetet ismételtette, Mátyus Melinda, Mátyus Melinda, ez biztos valami tévedés, hát meghalt” (*Isten velünk, vizionlátásra*).

Közös, mindvégig jelenlévő motívum a test, a testiség. Olykor egészen megdöbbenő formában tűnik fel: „Mutatványosnak képzelem magát. A kezét kitarja, és folytatja, két combonkját öt centire emeli, a végtelenségig, fel, le, fel, le, várja, hogy nevessek, fel, le, fel, le, nem nevetek, de Gézába mindig mindent végigcsinál. Végül kihuppan, az orrom alá, és mukk, ennyit se mond. Nem kapok utána, és nem kiáltom, hogy jaj Istenem, Gézába, a ragadós kerekesszéke is felborul, rá a lábamra. Valahogy lebénulok, pedig gyakran csinálja ezt a műsort. Angyalkázik nekem a hóban. Csak most nincs hó, minden sötétbarna. Gézába sárban angyalkázik.”; „Megfordítom és ölbe veszem, Gézába nem akarja, kapálózik, könnyű, bűdös massa. Rögtön pucoljak haza, ordít. Látom, hogy feláll neki, félrefordulok, hová vigyelek, Gézába. A székébe vigyem. Nem néz rám. És énekeljek” (*Apámról és Oroszországról kellett volna*).

A testiség legtöbb esetben tiltással, szégyennel párosul a könyvben. Nem meglepő, hiszen a halál és a szexualitás mindmáig feloldatlan tabuk társadalmunkban. Szégyen a flört, a vágy, a szépség, a nőiesség határozottabb megnyilvánulása. Szégyen, elhallgatnivaló tény, amikor egy kurvával töltött néhány éjszaka nagyobb nyomot hagy egy életben, mint a házastárssal eltöltött emberöltőnyi idő. Nem véletlenül találunk olyan ellenpontokat, mint a lelkésznő egy szál bugyiban, magassarkúban való feltűnése, a női szerelem sejtetése, a házasságtörés. Nem véletlen, hogy ezekben a történetekben a titok, az elhallgatás központi, feloldhatatlan probléma: „Tele vagy titkokkal, Melinda, messziről

látszik. Ahogy fordulsz, beszélsz vagy törülközől. És ahogy lavírozol a rokonok között, mikor komolyan kellene válaszolni” (*Isten velünk, vizionlátásra*).

Fokozza mindezek élet a narratíva erős biblikussága, az archaizmus, amely szinte megrendíthetetlenül bele van huzalozva a történetekbe, a generációk életébe. A szereplők zsoltárokat énekelnek, imákat skandálnak, saját történetiket írják a Bibliába, még a túlvilágra is képesek áténekelni magukat: „Nincs szív az én drágámban, csak folyadék, szájbán, orrban, a lába között. *Amint vagyok nincs semmi gát hadd bízza lelkem rád magát Uram Jézus jövők.* (...) Az első pillanatokban vagyunk, mondom, még recsegnek a gerendák. Nem csukom le a szemét” (*Szent Habakuk*). Hisznek bizonyos ráolvasásokban, a *Drágajóisten* erejében, de ugyanakkor ez teherként, nyomásként ütközhet ki, ami akadályozhatja belső fejlődésüket, a megfelelés által diktált szerepekbe kényszeríti őket.

Ennek ellenére a könyvben nem érhető tetten pózolás. A vallásos szövegek hangsúlyos jelenléte eleinte szokatlanul és idegenül hat, de végeredményben rituális, szertartásos jelleget ad nem csupán a karakterek életének, hanem az olvasatnak is. Az elbeszélések ezen jellegzetessége leginkább talán *A kántor lányában* csúcsosodik ki. Itt egyfajta bábeli hangzavar uralkodik, lásd: a templomban összegyűlt emberek különféle nyelveken, hangosan skandálják imáikat.

A bibliai intertextualitások jelentősen formálják a mű nyelvezetét. Alapvetően rövid, tömör fogalmazásmód jellemző a szövegre, és ez találóan sejtet elfojtásokat, titkokat. A gyakori sortörések a töredezettség érzését eredményezik, akárcsak a szereplők élettörténetei. Ezzel szemben a közbeékelte imák, énekek olykor bekezdéseken át, ritmikusan hömpölyögnek a szövegtestben, mintha egyedül ez lenne állandó ebben a töredezett valóságban. A Biblia a kimondás eszközüül szolgál, a szereplők sok esetben kizárólag ezen keresztül tudnak őszintén megnyilvánulni. Általa válik megragadhatóvá a titok, amit rejtegetnek környezetük és önmaguk előtt. Az *Apámról*

és Oroszországról kellett volna alaphangulatát a bűdös kerti budiban való kényszeres időtöltés, a háború utáni traumatikus légkör alapozza meg, melyben a főszereplő lényegében csak az éneklés aktusán át érintkezik a tisztasággal. Az *Isten velünk, viszontlátásra* női tagjai életük fájdalmait, gyógyulásait, csodáit írják bele a Bibliába. Amikor a történet elbeszélője, Melinda képtelen eleget tenni a családi hagyománynak, anyja és nagyanyja korholva biztatja: ez köti össze őket, így tudják értelmezni magukat és egymást. A *Szent Habakukban* Bözsike legsúlyosabb titkát véste bele énekeskönyvébe. *A kántor lányában* Melinda a hangosan imádkozó tömegbe skandalálja bele titkait, fájdalmait. *A szószék* Melindájának is a Bibliában fellelhető történetek a legfőbb mankói, miközben körü-

lötte a Jelenések Könyvét idéző baljós zűrzavar uralkodik.

Minden ima, pszichózis ellenére Isten mégsem igazán mutatkozik meg a történetekben. A pőre, nyers valóság, melynek végeredménye a hideg sírgödör, ahova tömegesen temetik a hullákat, és a lelkészno hantok fölött elmondott, már-már robotikus hangja, annál inkább.

Érdemes megemlítenünk a könyv gondosan felépített szerkezetét, amelynek íve a háború utáni elveszettségből számtalan különböző életsorson, -történeten, árvaságon keresztül eljuttat a legtisztább belső magányig.

S hogy kinek a történetei, érzései, börtönei ezek? Lehet, hogy az enyém.

De inkább sokunké.

TUDTA, HOGY... A *Nyulas Madonnán* (1910; József Csáky Múzeum, Nyíregyháza) a finom vonásokkal megfestett Istenanyát a gyermek Jézussal ábrázoló háromszereplős kompozícióban egy vadnyulat is látunk. A nyúl többféle jelentés hordozója is lehet. Utalhat a feltámadásra, de a vágyra vagy a termékenységre is.

Sikeres mélyrepülés

Szálinger Balázs: Mintha repülnék

Nagy kérdés, vajon a Szálinger-versek olvasói közül ki lepődött meg azon, hogy öt évvel ezelőtt prózakötettel, az *Al-dunai álmom* című, utazó(esszé)regénnyel jelentkezett nevezett szerző? A topográf lírikus szép, igazán szerelmes földrajzot írt akkor, az lett volna a meglepő, ha nem történik ilyen. Ráadásul az a kötet kellően lírai lett, a Dunán és a tájon (és persze a mindig megverselendő szerelmen) kívül folyton a vers körül forgott. Az azóta eltelt időszakban, tudható, mert kellően tárgyalt a Szálinger-univerzumban (ami immár könyvkiadó és postaszolgálat, valamint kulturális élveboncoló is), a téma az újfoglalt szülőföld (Keszthely és az örök Zala). Én akkor, lelkes recenzens, nem titkolva olvasói elragadtatásomat, az *Al-dunai álmom* mint friss Duna-regény kapcsán felidéztem Esterházy Péter korszakos Duna-könyvét, a *Hahn-Hahn grófnő pillantását*, mert annak szüzséjében esik szó arról, hogy az elbeszélő Utazó tulajdonképpen olyan személy, akit (személyt és szaktudást) igény szerint bárki (nagyon is valaki) bérbe vehet, hogy aztán a szakember, úgymond, helyette utazzon. Érzékenységében, nyelvhasználatában, a kérdések megfogalmazásában Szálinger könyve méltó párja Esterházy vállalkozásának. És reménység szerint van tovább – tettem még hozzá bizakodva. És mivel a Zala-toposz (és objektum, és fenomén) máshogyan tölti be a Szálinger-szövegeket, bízhatam benne, hogy ha lesz még útikönyv, az olyan tájakról szól majd, ahol a szerző: utazó. „Erdélyt ismerem – írja az út legelején –, legalábbis annyira mindenképpen, hogy tudjam: nem szabad meglepődni semmin. De Kelet-Magyarország más világ, pont azért lep meg, mert Magyarország,

és nem olyan, amilyennek tudom. Más távlatok. A Hernád-völgye nem hasonlítható semmihez, tágasabb, fényesebb, nagypályásabb, mint bármi folyóvölgy a Dunántúlon. Észak felé nyitott folyosó, világos, hogy ez egy történelmi verőér, főút vonal – itt akkor is jelentős városok alakulnak ki, ha kevés a természeti kincs.” Átmenő ember tehát, aki utazik, kalandozik, járja a vidéket, ami nem az övé, és ami mégis birtokába kerül. Így, amikor híre ment, hogy a költő a nagy előd, mit előd, ikon, Petőfi Sándor nyomában bejárja – megírva mindazt, ami a bejárás mentén és örvén megíródhat – a Felvidéket, mi több, a Felföldet, várakozni kezdtem. És mivel a kiadandó könyvre előfizetni is lehetett, nem

A szerző magánkiadása, 2025

titkolom, az Utazó bérlője lettem. Most igyekszem elszámolni.

Az idén márciusban megjelent *Mintha repülnék* című prózakötet egy személyes és egyszersmind irodalmi utazás történetét meséli el tehát, amely Petőfi Sándor nyomdokain haladva kapcsol össze múltat és jelent. Petőfi 1845-ben utazta be a Felvidéket, és adta közre élményeit *Úti jegyzetek* címmel. Szálinger ennek nyomán jutott el az alábbi helyekre: Aszód, Kassa, Eperjes, Sáros vára, Lócse, Késmárk, Igló, Veszerés, Rozsnyó, Pelsőc, Aggtelek, Rimaszombat, Gömör, Kisfalud, Várgede, Salgói vár, Somoskői vár, Füle, Losonc, Balassagyarmat. Petőfi Pestről indult, és Vác érintésével Pestre érkezett, Szálinger a Dunántúl felől közelített, és pár napos szakaszokban egy-egy részt bejárva oda is tért vissza. „Könnyeden, eszetlenül megyek-vonódom be valamibe, ami egyre félelmetesebb. Hány kilométer áll előttem?” – kérdezi az első állomáson, szinte az indulásnál. Javarészt egyedül ment, vagy képzelt útitárral, és mindenhol kedves, segítőkész ismerősök várták, kalauzolták, terelték és tartották (jól). Persze a befoghatatlanra terebélyesedett Petőfi-kultusz miatt lehetetlen volt mindent számba vennie: Somoskő kapcsán olvassuk, de majdnem bárhol járhatnánk, ahol „hogya, ha minden nem is, de nagyon sok dolog Petőfi. A forrás, a kunyhó, az út.” Szálinger egyszerre dokumentálja az úton történeteket és az úton lét történeteit, a barangolásban társait fellépteti, szerepelteti úgy, hogy Petőfi (emléke és nagyon is valóságosnak megidézett személye) első az egyenlők között. Derűs epizódok váltanak komoly részeket, és vissza – ha a fentebb említett Esterházy-féle bérlő lennék, sem lehetnék elégedettebb az Utazó teljesítményével. Alanyi szöveg, igazi romantikus utazóregény, de a túlírás, a giccs előtt mindig elegánsan visszarántva. Epés és elemző, de távolról sem cinikus, épp ellenkezőleg: értékválasztása, értékrendje van. És szépen, tapintatosan kötődik Petőfihez, amikor ki is mondja, hogy a nagy költő egy bizonyos élethelyzetben indult, de folytatja, „én nem vagyok ilyen helyzetben. De tagadhatatlan: vagyok valamilyenben. Jó hosszú út

ez önmagában is. ... Sokszor kérdezték tőlem, mit akarok ezzel az úttal. Írni egy útinaplót? Vagy ez csak egy Petőfi-rajongó irodalmi körtúrja lejegyezve? Akárhányszor rátértem magamban a kérdésre, mindig félbehagytam a gondolkodást. Hiszen én vagyok a saját helyzetemben. Csapongás, ötlet-szerűség, kallódás, hallgatás, szégyen, lelkesedés, önzés, büntudat, fölöslegességérzés, a felelősség megtalált gyönyöre, ez mind én vagyok – Petőfi 1845-ös útja leginkább csak apropó. Néha több, néha kevesebb. Néha fölém nő, és úgy segít, néha visszahúzódik. Petőfi megadja az irányt, ezen tehát nem kell gondolkodni, de nem mondja meg, mit gondoljak. Tudok rajongani érte, kíváncsi vagyok az ismeretlen vidékre – legfőképpen pedig gondolkodom. Van min. Az út nagy része, talán érdemi része pont az, amiről nem tudok írni, mert órákon át csak gondolkodom, miközben fogynak a kilométerek.” Így lesznek meghatározó élmények, fontos találkozások ismerősökkel és ismerőssé váló idegennel, rövidebb-hosszabb ideig (jelenlétben és gondolatban) nővel, másokkal, és: önmagával.

A „másik életben, amit éppen most utazok ki magamból” – egyszerre utal így Szálinger az útnak indulás mozgatójára és valamiféle változásra, melyben az irodalom és a történelem iránti érdeklődése mellett és elsősorban a saját belső utazását tervezi bemutatni. Szembenézés az emlékekkel: önreflexió és új csapások kijelölése. Itt és így érkezünk el a kötet elkészültének ősforrásához: az elbeszélő személyes okához, amit a címben és a kötethez illesztett egyetlen mottóban világosan megfogalmaz. A Fekete Richárd *Búcsú madárcsonttal* című verséből vett rész, mely vers önállóan 2021-ben jelent meg a *Pannon Tükör*-ben, és került aztán a 2022-ben megjelent *Módosítás* című kötetébe egy önálló ciklus vezérverseként, címadó darabjaként, pontos témabejelentés. „Hullottak-e már / dunnádból tollak, / élettelenek, / elkóboroltak?” – az idézet, ahogy a teljes vers is egy két ember között létrejövő új kötelék megtalálásának idejét írja le, hagyományos(nak tekinthető) lírai eszköztárat felvonultatva. „Repültél-e már / olyan égen, / szabálytalan / és vándorló / életközösségben, / ahol a puhaság / szárnyalni tanul / végérvénye-

sen / és helyrehozhatatlanul? – szól a mottóban idézett szakasz előtti versszak, és mintha csak ennek lenne folytatása, ríme, továbbgondolása Szálinger Balázs kötetének címe. Találunk ehhez (is) Petőfi-párhuzamot a kötetben, mégpedig Balassagyarmaton lát a szerző repülésre kész alakot: „a múzeum előtt Petőfi-szobor, még hozzá denevérszerű, hozza a garabonciáságot, igazán vagány. Olyan, mintha a köpönyegébe bármikor belekaphatna a szél, hogy letegyje párszáz kilométerrel arrébb.” Mintha repülne, mintha repülhetne! Költőileg semmi akadálya ennek, teszem hozzá. És bár a *Mintha repülnék* nem ad friss Szálinger-verset (annál több Petőfi-sort, és még egy Illés-dalt is), a szerző költőként is mindenestől ott van a sorokban. Mélyrepül, a szó katonai értelmében: kockázatos mód ez, melyet elsősorban felderítési szándékkal végeznek, az ezzel járó veszélyeket (légköri viszonyok, terepviszonyok) vállalva. Szinte bizonyos, hogy az alcímben sem véletlen a Felföld kifejezés használata a Felvidék helyett, és nem csak azért, mert az előbbi többet, Trianonnal nem terhelhet jelent, és mert maga Petőfi is (értelemszerűen) ezt használta. Fel és föld: csodás költői üzenet.

Nem ez adja a kötet súlyát, de enélkül nem lenne egész: Szálinger a Petőfi-utazás óta eltelt bő másfél évszázad történéseiből is bőven idéz. Felfejt rétegeket, feltár, összehasonlít, magyaráz, következtet. Kalauzol, néhol kifejezetten bédekkeresen, de soha nem tolakszik. Ahogy tisztelettel fordul Petőfi alakja felé is, ugyanakkor nem idealizálja őt, emlékművet sem akar állítani, jóllehet ez utóbbi ennek ellenére sikerül. Mert az Úti jegyzetek helyszínein most (2024 nyarán és őszén) ő van, neki van viszonya hozzájuk. A helyszínekről szóló petőfisi mondatokra ráírja a maga mondatait, ez a rajongásnál kevesebb, az elismerésnél több: szoros, organikus kapcsolat. Szálinger nem másol, de nem is csak követ, hanem – némileg petőfisen hetykén – elhelyezi magát ebben az egészben, a történelmi (és irodalomtörténeti) folytonosságban éppúgy, mint a történelmi Magyarországon.

A mű a személyesen túl egyszerre tiszteleg tehát Petőfi előtt, és kínál kortárs perspektívát a történelmi Magyarország tájaira: emlékeire

és jelenére. Mégpedig így: „Ó, régi dicsőség, meddig kell még elviselnünk téged?” Vagy – Görgön, az első világháborúban elesett három Görgy-fivér sírjánál – így: „Elképezem mai mágnásainkat, politikai és gazdasági vezetőinket a középszinttől kezdve a tetejéig, ahogy a nagyfiukkal együtt elesnek egy honvédő háborúban.”

A múlt szemrevételezésének, tettenérésének esszenciáját így foglalja össze: „az ember eljut valami ismeretlen vidékre, botorkál mindenféle vadregényes helyen, ahol régen született ez-az-akárki-híreseMBER, aztán egyszer csak, mint amikor az óceán mélyén a bűvárok meglátják a Titanic roncsain tenyészni az élővilágot, látják ki-be járni a színes halakat a hajókorlát rúdjai közt, látnak a falra tapadva valami undorító, zöld, szar növényt... egyszer csak megüt az élet”. De ha ez nem volna elég prózai, ezt írja Gács váránál (várának romjainál): „Édes Petőfi Sándor meg az ő vármániája. A hősi múlt fölötti kesergés. Hogy mért hordják szét a füleki *várat a falusiak, amely köveken őseink szent vére szárad, meg hát ugye ez a gácsi zarándoklat is, áldozás a hősi múlt szent asztalkövénel...*” – mert már 180 évvel ezelőtt azon kesergett a jeles költőelőd, hogy a hősi vérrel szentelt ősi kövekből a leleményes falusiak, hazahordva azokat, a maguk kis házait, kerítéseit építették fel. Prózai mondatok? Meglehetősen. Metaforikusak ugyanakkor? Még inkább! Mert hát ilyen az, ha költő ír prózát, és mindenről, mint egy viccben, párhuzam, példázat, kép, azaz vers jut az eszébe.

A *Mintha repülnék* olyan lett, mint amit az egyik legemblematikusabb felvidéki magyar városról, Eperjesről ír benne a szerző. Ennek a városnak „minden rezdülése magát a várost ünnepli. Eperjesnek témája Eperjes, nem hazudják, nem ferdítik a múltat, nem próbálják újracsiszolni, csak hagyják lenni és elmúlni, addig pedig vigyáznak rá.”

„Ez a város tetszik magának, nézegeti magát, elégedett magával, és bizony jó ízlése van.” Én is elégedett vagyok mint megrendelő. És bármikor befizetnék egy következő útra, ám addig is: irány a Felvidék (Petőfi és) Szálinger nyomában!

„A többarcú Jókai”

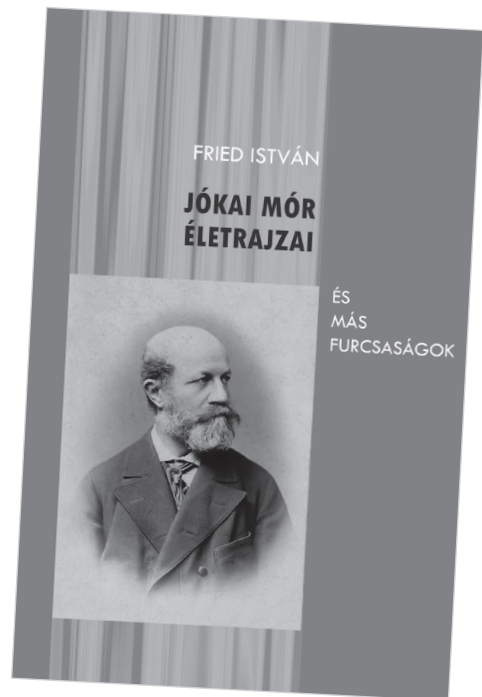
Fried István: Jókai Mór életrajzai és más furcsaságok

Amikor Fried István 2024-ben a *Bárka-online*-nak rövid interjút adott, a 2023-as Petőfi-emlékévre és a Madách-bicentenáriumra visszautalva, arról értekezett, hogy szükség van ezen szerzők munkásságának újragondolására, mert az évek során „*nagyon sok minden fölösleges, káros*” rakódott rájuk. Irodalomtörténészként feladatának tartja, hogy visszanyúljon a forrásokhoz, számba vegye, hogy mit írtak róluk, és megpróbálja újszerűen megragadni mindkét életművet, folytatta gondolatait.

A 2025-ös évben, amelyben egy újabb bicentenáriumot, Jókai Mór születésének kétszázadik évfordulóját ünnepeljük, Fried István egy olyan kötettel jelentkezett, amelyben a fentebb Petőfi és Madách életművéről elmondottakat a Jókai oeuvre-re is alkalmazza, vagyis újszerű megközelítésből tárgyalja ezúttal a regényíró életművét. Az irodalomtörténész nem először jelentkezett a Jókai-korpuszt újraértelmező kötettel, hiszen a korábbi két Jókai-könyvének már a címei is az életmű újragondolásának szándékáról tanúskodtak. (*Öreg Jókai nem vén Jókai* – Egy másik Jókai meg nem történt kalandjai az irodalomtörténetben, 2003; *Jókai Mórról másképpen*, 2015)

A Szegedi Egyetem professzor emeritusa bevezetőjében [*Előszó (egy képzelte Jókai-monográfiához)*] mozgásba hozza azt a gondolatot, hogy mennyire modern Jókai Mór írásművészete, és egyáltalán modernnek nevezhető-e alkotásai. Az irodalomtudós azt a nézetet vallja, amely szerint egy életmű nem attól lesz értékes vagy kevésbé az, hogy besorolható-e valamely irányzatba, de eközben arra

a gondolatra is rávilágít, hogy az is kérdéseket vet fel, mit értünk egyáltalán irodalmi modernségen. A kutatók jelentős része például Jókai regényeivel szembe állítja, illetve föléljük helyezi Kemény Zsigmond prózapoétikájának modernségét. Az irodalomtörténész azonban úgy véli, hogy a modernség nem érték kategória és a szerteágazó, nem teljesen feltárt Jókai-életmű „aligha túri el azt a fajta megközelítést, amely előre gyártott poétikai vagy irányzati besorolást sürgető-alkalmazó ítéletekkel utasítja vissza írónkat a 19. század legfőbb harmadik harmadába, vagy – ellenkezőleg – keres számára

Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2024

helyet az amúgy is túlsúfolt 20. században.” (9) Az ezen idézet utáni következtetés ugyan- csak jól jellemzi az irányzatpoétikai szempon- tok kizárólagosságát elutasító Fried István iro- dalomfelfogását: „Jókait nem éri kár, ha nem találhatik elég «modern»-nek, és önmagában nem feltétlenül biztosít számára kiemelkedő helyet a történetben, ha valamely modernség- ben (ki tudja, mennyire vitathatatlan?) helye már elő lenne készítve.” (10)

Fried tanár úr – más irodalmárokkal szem- ben – akárcsak korábbi műveiben, a jelen kötetben is tág teret szentel a Jókai kései kor- szakában született írásoknak, és emellett nyit- tott arra is, hogy a kutatás perifériájára szorult alkotásait is vizsgálódási körébe vonja. Amint fogalmaz, „Jókai – fokozatosan kiöregedvén a közéletből – egyre több elbeszélői és regé- nyírói teret szentel életének; az emlékezések meglehetősen változatos formáival él”. (25) *Az én életem regénye* is az életmű ezen korszakához tartozik, címe pedig műfaji kétségeket vet fel, hiszen egyszerre vetíti előre az önéletírásként és a regényként való értelmezés lehetőségét. E hiányos életregényről, amely a két feleség képeinek megidézésén, bizonyos kitérőkön és anekdotákon túl elsősorban 1848/49 másfél évére koncentrál, megállapítja a szerző, hogy ezen összetett, vegyes anyagból „összebarkácsolt” munkából hiányzik az egységes előadásmód, amely jelezheti akár „egy életpálya (egy töre- déke) átfoghatatlanságát, nehezen dokumen- tálhatóságát” is. (80)

Az önéletrajzi tematikához kapcsolódó értekezései között elemzi Jókai *Soha sem egyedül* című, az egyedül maradásról szóló „életrajztöre- dékét”, amely a szerző szerint a közvéleményben élő képpel szemben Jókai egészen más arcélét tárja elénk. Miközben a jubileumi kiadásban közölt önéletírásai az „egyik” Jókait mutatják, addig létezett egy „másik” is, nem a díszma- gyarban elénk álló, a nemzet vagy az élet-halál problémáiról gondolkodó alkotó, hanem a köz- napokban élő író – Fried István értelmezésében ennek a Jókainak az életébe enged betekintést a *Soha sem egyedül* című írás. (68)

Az irodalomtörténész a *Jókai Mór és a szá- zadfordulós regény* című elemzésében arról elmélkedik, hogy hazai és nemzetközi nép- szerűsége ellenére Jókai idővel „érzi irodalmi és magánéletbeli elmagánosodását”, részben azzal összefüggésben, hogy pályájának kései szakaszában már mutatkoznak az irodalmi for- dulat jelei, más irodalmi irányzatok, a natura- lizmus és a szimbolizmus nyernek teret. (187) Ugyanakkor a változások Jókai részéről sem maradtak válasz nélkül: Fried István nyomaté- kosítja, hogy Jókai „többféle alakzattal kísérle- tetezett”, amelyekre számos példát hoz, és hang- súlyozza, hogy az 1880-as és 90-es években Jókai művészete lényegében megújult, a regé- nyíró „nem maradt tétlen, nem azon a vágá- nyon haladt, amely nyílegyenesen látszott futni a múltból a jövőbe, mégsem siklott ki pályája, beleállt a «verseny»-be, mást és másképpen írt, ha úgy látta jónak: bűnügyi elbeszélést (olykor humorral töltve), nagyvárosi regényt, utópiát, pikareszket, cirkuszi történetet, a Medúza szép- ségét, vitaszöveggé alakítván a történetmondást ... A kortársak jöttek zavarba, nem ő. A kritika meg többnyire csak hallgatással (nem) felelt”. (198, 210) Ugyanakkor, ha a romantika és az irodalmi modernség korántsem egyértelmű szempontrendszerében vizsgáljuk Jókai írás- művészetét, akkor Fried István értelmezésében Jókai formai kísérleteivel is a romantikán belül maradt, élete végéig romantikus regényíró volt (már, ha van értelme ennek a kategorizálásnak, teszi hozzá az irodalomtörténész), majd gon- dolatát azzal egészíti ki, hogy „gyümölcsözőbb, ha azt kutatjuk: mint tágitotta ki novella- és regénykísérleteivel a romantikának maga meg- szabta határait...” (201)

Utóbbi témakörhöz kapcsolódik, amikor azt a gondolatot hívja elő, hogy az 1870-es évektől észrevehető Jókai prózájában romantikája újra- gondolása: gyakrabban szólal meg regényeiben, elbeszéléseiben a kiábrándultság, a remény- vesztés hangja, az egykori eszmények pervert- tálódása is megfigyelhető az írásaiban, eközben a regényekben tág teret kap a szokatlan, a meg- lepő, a kultúra- és nyelvközi humor kiakná-

zása. Mindemellett, újra megerősíti a szerző, hogy Jókai marad a romantikánál, csak újabb elemekkel gazdagodik írásművészete, sokszólamúvá válik. Ebbe a folyamatba illeszti Fried István *A véres kenyér* című, kóperegényszerű, terjedelmesebb elbeszélést, amelynek külön tanulmányt szentelt *Egy kópénovella (?) kísérlete* címmel.

A kötet írója úgy fogalmaz, hogy a magyar líratörténet megírható Jókai nélkül, de a Jókai pályakép felvázolásakor juttatni kell helyet a Jókai verseknek is. A Jókai kutatás egyik fehér foltjára irányítja a figyelmet, amikor arról értekezik, hogy Jókai „az 1850-es esztendőök végétől élclapjainak hasábjain kísérletezett azzal a típusú verssel, amely könnyen lett rokonítható a főleg az operettek révén polgárosuló kupléval” (147), amelyet dalszerűség, megzenésíthetőség, a kortárs politikai-társadalmi jelenségekre való reagálás és szatirikus hangvétel jellemez. *A Jókai Mór, a kupléíró* című tanulmányában ezt a témakört járja körül, és eközben részletesebben elemzi a *Diadal* című kuplénak minősíthető darabot.

Többek között arra is kitér Fried István, hogy Arany Jánoshoz hasonlóan Jókai Mórt is mélyen foglalkoztatta a 18. századnak, valamint a 19. század elejének „félnépi, közköltészeti irodalma, ponyvára került prózája” (25), és megállapítja, hogy ezek a szövegcsoportok felbukkannak a Jókai művekben, kiváltképpen a *Rab Ráby*-ban. Az irodalomtudós fontosnak tartja annak vizsgálatát, „mint szervesül a 18. századi populáris hagyomány Jókai különféle pályaszakasaiban”. (271)

Fried István annak a megállapításnak is teret ad, hogy noha Jókai írásművészetének mennyiségileg sem elhanyagolható részét teszik ki a kisprózai szövegek, ezek az írások kevésbé foglalkoztatták az életmű kutatóit. *A Jókai Mór életrajzai és más furcsaságok* szerzője szűrőpróbaszerűen emel ki két rövidtörténetet, egyrészt *A vak festőt*, amely a *Babszemek* ciklusban kapott helyett, másrészt az *Egy úr és egy asszonyság* című kisprózát, és ezeket elemzi részletesebben, a műfaji jellegzetességüket is számba véve.

Ezen szövegcsoporttal kapcsolatban az irodalomtudós a „*Babszemek*” *Jókai Mórtól* című írásában arra tesz javaslatot, hogy érdemes lenne kibővíteni velük a Jókai-életmű számontartott alkotásainak a körét. (102)

Fried István felidézi, hogy míg Horváth Jánosnak nem akadt mondanivalója Jókai Mór prózájáról, az őt követő irodalomtörténészek egy része ugyan talált „mentséget” a Jókai-próza számára, de jellemzően a hatalmas korpusznak csak kisebb részét gondolták elemzésre méltónak. Jól ismert, hogy idővel Gyulai Pál kritikus narratívája vált meghatározóvá, és a bírálók közül sokan kétségbe vonták Jókai jelentőségét és „korszerűségét”, és azok sem függetleníthették magukat a Gyulai-féle koncepciótól, akik méltatták Jókai Mór írásművészetét. (151-154) Fried István a Jókai-életmű pozitív befogadására is hoz azonban példákat, és Márai Sándor naplójából szemezgetve, egyes művekhez kapcsolódóan, Márainak a Jókai-korpuszt méltató soraiból idéz. Ugyanebben az értekezésben (*Kleopátra orra, avagy Jókairól többen sokféleképpen és Jókai prózaprogramjai*) kiemeli, hogy az *Egy asszonyi hajsza* című írás több figyelmet érdemel, mint amennyit eddig kapott, mert „formájában szétfeszíteni törekszik a hagyományosnak tetsző történelmi regényt” (177). *Az úrnő* című elbeszélésre is utalva később arról elmélkedik, hogy „a tárgy (az asszonyi hajsza vagy a burnótos szelence) történelmi tényezővé »előléptetése« nem szakít a történelmi regények szemléletével, „mindenesetre az alternatíva lehetőségét villantotta föl, a történet szemléletek pluralitásának esélyét növelte.” (183)

Mint a fenti példákból kitetszik, a *Jókai Mór életrajzai és más furcsaságok* című kötet felmutatja a „kései” életmű összetettségét és sokszínűségét, rávilágít arra, hogy mennyire „többarcú” Jókai. Az egyes elemzések számos nézőpontot felvontatva, érdekes kitérőkkel tarkítva tárgyalják a Jókai-műveket, ezek a nézőpontok olyannyira sokoldalúak, hogy közülük csak néhány szempont ismertetésére kínálkozott itt lehetőség.

A könyvet az *Előszó (egy képzelt Jókai-monográfiához)* című tanulmány vezette be, és

ha eltekintünk a másfél oldalas, utolsó írástól (*Végszó – egy filológustól*), az *Utószó a megíratlan, de elképzelhető Jókai monográfiájához* című (először ebben a kötetben megjelenő) értekezés keretezi, amely címében visszacsatol a bevezetőhöz, és amelyben a kötet írója több évtizedes Jókai-kutatásainak – mint fogalmaz – „részösszegzésére” vállalkozik.

Fried István úgy vélekedik az *Utószó*ban, hogy Jókai Mór sokoldalú, termékeny, évtizedeken átívelő írásművészetéről nehéz az egész pályáivra érvényes következtetéseket levonni. Részben azért, mert a Jókai-életmű tanulmányozásakor továbbra is számos feltáratlan területtel, (részben filológiai) meglepetéssel szembesülhetünk, illetve, mert egy pályaszakazon belül is sok ellentmondásra bukkanhatunk. (261) Az irodalomtörténész reményét fejezi ki, hogy egyre kevesebben vallják már azt a nézetet, hogy kései pályaszakaszában Jókai hanyatlott, és az a felfogás válik egyre elfogadottabbá, miszerint nincs szó hanyatlásról, csupán Jókai mást és másként írt, mint, amit rajongói és kritikusai vártak tőle. Fried István szerint a regényíró egyrésztől igyekezett a társadalom által rárótt szerepet betölteni, „azaz a «nemzeti író», egykor a nemzet vigasztalója, utóbb mesemondója, történetének prózai epikába foglalója szerepét, másfelől ennek jótékony »leple« alatt

haladt a maga írói útján”, amely hol egybeesett ezzel a szereppel, hol eltért tőle. (264) Miután az irodalomtörténész felhívja a figyelmet számos szempontra, amelyek át- vagy újragondolását fontosnak tartja az életmű értékelésekor, visszaulva a korábbi elemzéseiben tett megállapításaira is, (a *Bárka* 2025/1-es számában *Miért Jókai?* címmel megjelent tanulmányához hasonlóan) Márainak *A kőszívű ember fiai* és *A lélekidomár* olvasását követő feljegyzését idézi: „Nem lehet abbahagyni. Hibátlan, tökéletes – éppen, mert olyan, amilyen.” (276) Ahhoz azonban, hogy mögé lássunk, hogy miért olyanok, amilyenek a Jókai-korpusz egyes darabjai, különösképpen, hogy megértsük a kései pályaszakasz Jókai-műveit, felbecsülhetlen segítséget nyújtanak Fried István írásai, amelyek hozzájárulnak a Jókai-életmű páratlan jelentésgazdagságának feltárásához, segítenek megérteni Jókai írói törekvéseit, és nem utolsó sorban arra ösztönöznek, hogy olvassuk újra Jókait és vegyük kézbe a kevésbé ismert Jókai-szövegeket is. Mindenképpen sikerrel éri el azt a célját, amit az írásom elején idézett beszélgetésben megfogalmazott, azaz értekezéseivel érdeklődést akar kelteni – szerény módon – nem a maga munkája, hanem az általa tárgyalt alkotók írásai iránt.

Az előző számunk tartalmából

Karácsonyi Zsolt, Muszka Sándor, Markó Béla, Király Farkas, Fekete Vince, Bálint Tamás, Lövétei Lázár László, Tompa Gábor, Papp Attila Zsolt versei

Szakács István Péter, Magyary Ágnes, Nagy Koppány Zsolt prózái

Szőcs Margit gyerektörténete a *Papírhajó* rovatban

Tanulmányok Mózes Attila, Kányádi Sándor, Székely Csaba műveiről, erdélyi történelmi regényekről és az Előretolt Helyőrségről, valamint Zsigmond Aranka művészetéről

Kritikák Magyary Ágnes, Fekete Vince, Markó Béla és Tompa Gábor köteteiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerc@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 5100 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg.